

REFİK FERSAN'IN HAYATI, ESERLERİ, BESTECİLİĞİ

Tuğba AKÇAY

Yüksek Lisans Tezi

Müzik Anabilim Dalı

Danışman : Doç. Dr. Nikolay DUMSEV

Afyonkarahisar

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

2005

İÇİNDEKİLER	Sayfa
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
GİRİŞ.....	1
REFİK FERSAN'IN BİYOGRAFİSİ.....	2

I. BÖLÜM

REFİK FERSAN'IN MUSİKİ HAYATI

1. BESTECİLİĞİ.....	6
2. TANBURİ REFİK BEY.....	12
3. ARİSTOKRAT VE MÜZİSYEN.....	14
4. İSTANBUL RADYOSU'NUN ÇALIŞMA PRENSİPLERİ.....	17
5. KAYBOLAN KİTAPLAR.....	19
6. DERS PROGRAMI.....	21
7. ÇOK SESLİLİK VE YENİ BESTELER.....	23
8. ÜSLUP VE İCRA.....	24
9. ANSİKLOPEDİ BİLGİLERİ.....	26
10. REFİK BEY'E ŞİİRLER VE TARİHLER.....	30
11. YARIM ASRIN GÜNLÜĞÜ.....	33
12. REFİK FERSAN'IN HATIRALARI.....	39

II.BÖLÜM
REFİK FERSAN'IN BESTELERİ

1. BESTELERİ.....	47
2. ESERLERİN LİSTESİ.....	77
KAYNAKLAR.....	85
ESERLERİ.....	86

ÖNSÖZ

Çalışmalarım esnasında benden yardımlarını esirgemeyen başta danışman hocam Doç. Dr. Nikolay DUMSEV ve çok değerli hocam Yrd. Doç. Yusuf MİRİŞLİ'ye, plan ve düzenlemede örnek aldığım hocam Doç. Dr. Mehmet ERKAN'a, gerek kaynak gerekse nota araştırmalarımda yardımcı olan AKÜ Devlet Konservatuvarı Öğr. Gör. Yıldırım AKTAŞ'a, manevi desteklerini hiç eksik etmeyen aileme ve sevgili eşim Turgay AKÇAY'a teşekkürlerimi sunmaktan onur duyarım.

Saygılarımla
Tuğba AKÇAY

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ
REFİK FERSAN'IN HAYATI, ESERLERİ, BESTECİLİĞİ

Tuğba AKÇAY
Müzik Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2005

Danışman : Doç. Dr. Nikolay DUMSEV

Bu araştırmada değinilen noktalardan en önemlisi Refik Fersan'ın özellikle saz musikisi açısından çok güçlü besteler olduğudur. Bu çalışmamla Nazariyat bilgisi ve usullere hakimiyeti, yaşam tarzı ile musikişinas bir karakteri yansıtmaya çalıştım.

Türk musikisinin çok büyük zayıflara uğradığı apaçık ortadadır. Amacımız Türk musikisi mozağını günümüze bozulmadan yansıtmaktır.

Gelecek nesillere rehber olacak bu tür çalışmaların çok faydalı olacağını düşünüyorum.

Bu çalışmamda XIX. Yüzyılın Türk Musikisi bestekarlarının en önemlilerinden biri olan Refik Fersan'a yer vermek benim için çok büyük bir onurdur.

ÖZGEÇMİŞ

Tuğba AKÇAY
Müzik Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans : 2001 İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Sanat Müziği Bölümü.

Lise : 1997 Bolu Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi.

İş/İstihdam

2001- Öğretim Görevlisi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Türk Sanat Müziği, Ses Eğitimi Ana Sanat Dalı.

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : Bolu, 19 Şubat 1979

Cinsiyet : Kadın

Yabancı Dil

İngilizce

ABSTRACT

REFİK FERSAN'S LIFE, WORKS, COMPOSITION

Tuğba AKÇAY

Department of Music

Afyon Kocatepe University, The Institute of Social Sciences

2005

Advisor: Doc. Dr. Nikolay DUMSEV

The most significant point uttered in this search is that Refik Fersan has really strong compositions related to traditional Turkish (stringed instrument) music. With this work, I tried to reflect a musically skilled character with his theoretics knowledge and control in rhythmic pattern and with his life style.

It is certain that traditional Turkish music has been suffered from some gerat casualties. In this point, our aim is to move traditional Turkish music naturaliy to today.

In my opinion these kinds of studies will be beneficial for new generations as a guide.

In this project, it is an honour for me to search about Refik Fersan, who is one of the best traditional Turkish music composer in XIX.century.

GİRİŞ

Toplumların, geçmişlerinden bugün ve yarınları aktarmaya çalıştığı birçok değerleri vardır. Mimari, Resim, Heykel, Minyatür, Edebiyat, Şiir, Musikî gibi o toplumun kültür yapısını ortaya koyan değerler... Kültür; en çok sanat ve sanat eserleriyle yansıtılır ki bu yön çok önemlidir.

Yüzyıllar boyunca bu kültür ve miraslarını hem kendi hem de farklı kültürlere yansıtmaya çalışan musiki mozağının en haklı ve keskin gururunu hak etmektedir. Ancak günümüze kadar gelmiş fakat büyük zayıflara uğramış olan bu yön maalesef hak ettiği değeri bulamamış, geçmişimizin aynası konumundan çıkartılmaya çalışılmıştır.

Günümüzde kendini musikiye adanmış bazı kişi ve kurumlar bu değerleri yitirmemek ve sahiplenmek adına çeşitli çalışmalarla, günümüz teknolojisinden de faydalanarak elde olanları yarınlara aktarabilme gayreti içerisine düşmüşlerdir. Büyük bir aşkla birleşen öğrenme arzusu ve öğrendiklerini gerek beste gerekse icra yoluyla öğrencilerine aktarmış ve günümüze kadar ulaşmasına sebep olmuş musikimizin büyük bestekarlarından Refik Fersan, bu gayret ve çabayı gösterenlerin başında gelir.

Bestekarımız: bu araştırmada belirtildiği gibi yaşayışı, müzikle ilgili farklı görüşleri, sanatçı ve bestecilik kimliği ile sonraki nesillere kalıcı bir örnek olup, Türk Müziği ile uğraşanların önünde yepyeni uruklar açmıştır.

20. yüzyılın Türk Musikisi bestekarlarının en önemlilerinden biri olan Refik Fersan özellikle saz musikimiz açısından kuvvetli bir bestekardır. Güçlü nazariyat bilgisi, usûllere hakimiyeti, eski makamların seyir ve karakterini çok iyi bilmesi, onun müzik kalitesini ortaya koymaktadır.

REFİK FERSAN'IN BİYOGRAFİSİ

1893: İstanbul, Şehzadebaşında doğdu.

1894: Babası Şemseddin Bey'i kaybetti.

1900: Galatasaray Sultanisine başladı. Burayı bitirdikten sonra, Robert Koleje verildi.

1905: Cemil Bey'den ders almaya başladı.

1908: Ailesi ile birlikte Mısır'a gitti.

1910: İstanbul'a döndü.

1911: Fahire Hanım ile nikah kıyıldı.

1913: Refik - Fahire çifti evlendi.

1913: Ailece İsviçre'ye gidildi. Refik Bey orada kimya fakültesine başladı.

1915: Eşi Fahire ile İstanbul'a gelip tekrar İsviçre'ye gitti.

1917: Refik Bey Darüelhan imtihanını kazanarak tanbur muallimi oldu. İlk çocuğu Hayrettin bu yıl dünyaya geldi.

1919: Mızıkai hümayun'a "sersazende muavini" oldu. İkinci çocuğu Melek doğdu.

1921: Üçüncü çocuğu İmran dünyaya geldi.

1924: Mızıkai Hümayun'un ilga edilmesi üzerine rütbesi binbaşılığa yükseltildi. Ankara'ya "Riyaset-i Cumhur Mızıkai Heyeti Alaturka Kısmı" muallimliği ve tanburiliğine getirildi.

1927: Ankara'daki görevinden istifa ederek İstanbul'a yerleşti. İlk plağını bu yıl doldurdu. İstanbul radyosunda ilk defa yayına katıldı.

1928: Prens Yusuf Kemal'in davetiyle Münir Nureddin ile beraber Mısır'a gitti

1929: Münir Nureddin ve eşi Fahire ile Yunanistan da birkaç konser verdi.

1930: Dördüncü çocuğu Fûruzan dünyaya geldi.

1934: Prens Yusuf Kemal'in davetiyle bu defa Macaristan'a gitti ve konserlerin yanı sıra Peşte Radyosunda da çaldı.

1935: Eşi ve Münir Nureddin ile beraber konser için Irak'a gitti.

1937: Konserler vermek için yeniden Yunanistan'a gitti.

1938: Eşi ile birlikte Ankara Radyosuna tayin edildi.

1948: Ailesiyle birlikte yeni bir konservatuvar kurmak için Şam'a gitti. Suriye'de 8 ay geçirdikten sonra Ankara'ya döndü.

1950: İstanbul Radyosuna ve İstanbul Belediye Konservatuvarına tayin edildi. Daha sonra Konservatuvarın İlmî Heyet ve Tasnif Heyeti başkanlıklarıyla İcra Heyeti şefliği yaptı.

1957: Yaş haddinden emekli oldu. İstanbul radyosunda sözleşmeli olarak çalışmaya başladı. Bilimsel kurul ve jürilerde görev aldı, Hamparsomla yazılı repertuarı tercümeğe başladı.

1965: (13 Haziran) Levent'teki evinde vefat etti. İki gün sonra Şişli Camiinden alınan cenazesi, ertesi gün Zincirlikuyu mezarlığına defnedildi.

REFİK FERSAN (1893-1965) : Refik Fersan 1893 yılında Şehzadebaşı'nda doğdu. Babasının sesi güzeldi ve bir musiki aleti kullanmak ailenin gelenekleri arasında idi. 1893'te babası ölünce yakınları olan Faik Bey'in yalısına taşınırlar. Bu yalıda haftanın belli günlerinde Tanburi Cemil Bey, Leon Hancıyan, Lavtacı Andon, Rahmi Bey, Lemi Atlı, Neyzen Aziz Dede gibi sanatkârlar yetenekli kalfa ve cariyeler derse gelirler, muhteşem fasıllar yapılırdı. İşte Refik Fersan böyle bir ortamda Türk musikisi ile ilişki kurarak bu sanata derin bir içtenlikle bağlanmıştır.¹

Ailesinin musikiye düşkünlüğü kendisinin de olağanüstü hevesi ile başlangıç olarak Ud çalmağa çalıştı. Bir süre sonra Tanbur'da karar kıldı. Aldığı bu karar doğrultusunda 12 yaşında Tanburi Cemil Bey'den ders almağa başladı. Bu dersler 5 yıl boyunca devam etmiştir. Tanbur dersleri aldığı süre içerisinde diğer bir taraftan da Leon Hancıyan'dan usul dersleri alıyordu, Refik Fersan; Tanburi Cemil Bey'in itina ve ihtimam ile yetiştirdiği 5 Tanburi'den biriydi. Diğerleri ise;

1- Cemil 'in ablası Beyhan Hanımın oğlu Hikmet Bey

2- Kadı Fuat Efendi

3- Faize Ergin

4- Tahsin Bey

Refik Fersan'm Tanburla ilk tanışması (kendi ağzından);

¹ Türk Musikisi Bestekarları Külliyyatı - Tamburi Refik FERSAN - 10379 - 07.09.1969 Beyoğlu İSTANBUL, s. 57-60.

"321 (1905) tarihinde, 12 yaşında iken Tanbura başladım. Cemil merhumun Bayezid'de Usta Vasil'e benim için ısmarladığı küçücük tanburun perdelerinde mevcut sesleri daha ikinci derste gayet kolaylıkla, temiz olarak çıkardım ve notayı öğrendim. İkinci derste Cemil kendisine vermiş olduğum derse hayran oldu ve derhal Baytar'ın Gülizar Peşrevi'nin bir hanesini yazdı. Esasen öteden beri bir çok peşrev ve şarkıları her gün dairemizdeki fasıllardan işite işite kulağım dolu olduğundan bu peşrevi çabucak notadan çıkardım. Hatta rüyamda bile bu eseri meşk ettim. İki gün sonra derse gelen Cemil Bey'e peşrevi ateş gibi arızasız çaldığım zaman merhumun gözlerinden yaş aktı ve bila ihtiyar alınımdan öptü. Haftanın muayyen günlerinde üstat Cemil'den aldığım tanbur derslerini hazırlayabilmek için ancak gece yarısından sonra vakit bulur, herkesle beraber yatmaya gider, oda kapısını kapar, ev halkının derin uykuya daldığına emin olduğum bir saatte, yatağımın yanındaki dolabın üstünde yanan gece kandilinin sönük aleviyle şamdanı yakar, notamı da muma yakın bir yere yerleştirdikten sonra, tanburun sesinin aksetmesine mani olmak için tellerinin arasına pamuk sıkıştırır ve bir saat kadar dersime çalışırdım. Altı ay zarfında sırası ile Yegah, Hicazkar, Hüzzam, Tahirbuselik, Isfahan, Uşşak, Hicaz, Mahur, Nihavend, Rast, Acemaşiran, Şevkefza, Segah, Bayatiaraban, Suzidilara, Evcara, Ferahnak, Ferahfeza, Şedaraban, Muhayyer, Bayatı, Saba, Dügah, Hüseyini, Karcıgar fasıllarım peşrev, beste, semai ve şarkılarıyla mükemmel olarak meşk ettim. Halbuki evdeki fasıl takımı henüz beş fasıl geçebilmişti. Bizim kalfalardan iki sene sonra musikiye başlamama rağmen onlardan çok ileride idim. Hiç bilmediğim bir eseri ne kadar güç olursa olsun birkaç uğraştan sonra çalabiliyordum."

Refik Fersan daha sonra Robert Koleji ve Galatasaray Lisesinde tahsiline devam eder. Tefik Fikret ve Ahmet Rasim Bey'den Fransızca, Edebiyat ve birazda İngilizce öğrenir.

1913 yılında Fahire Fersan ile evlenir, aynı sıralarda Cenevre'ye gidecekleri için düğünleri Cenevre'de olmuştur.

İsviçre'de kimya öğrenimine başlamasına rağmen bu öğrenimini tamamlayamamıştır. 1917 yılında Darülelhan'a girer. Böylece "Tanbur Muallimi" olarak öğretim üyeleri arasına katılmış olur.

1918 yılında askerlik hizmetini yapmak üzere Mızıkai-i Hümayün'a tayin olur.

Aynı yıl içerisinde İsmail Hakkı Bey yönetiminde ilk konserini verdi.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra 1924 yılında "Cumhurbaşkanlığı Fasil Heyeti Şefi" olur. 1927'ye kadar çalıştıktan sonra sağlık nedenleri ile bu görevinden ayrılarak İstanbul'a yerleşir. Çankaya Köşkünde çalıştığı yıllarda Başbakan İsmet İnönü'nün Yunanistan'a yaptığı geziye katılır ve o yıllarda bestelemiş olduğu ve Rast Makamındaki "Methal"i Yunanistan'da armonize edilerek çalınmıştır.

Refik Fersan İstanbul'a yerleştikten sonra Münir Nureddin Selçuk ile serbest çalışma hayatına atılmış, plak çalışmaları yapmış ve eşi Fahire Fersan ile M.N.Selçuk'un konserlerine, doldurmuş olduğu plaklara eşlik etmişlerdir.

1937'ye kadar İstanbul Radyosu'nda çalışmıştır. 1938'de Ankara Radyosunun hizmete açılması ile Ankara'ya gelmiş, birçok hizmetlerde bulunmuş ve daha sonra İstanbul'a dönerek İstanbul Belediye Konservatuarı İcra Heyetinde çalışmış ve "İlmi Kurul" başkanlığı yapmış ve bir sürede "Tasnif Heyeti"nde çalışmıştır. Daha sonra uzun süredir çekmekte olduğu bir akciğer rahatsızlığından dolayı 13 HAZİRAN 1965'de vefat etmiştir.

I. BÖLÜM

MUSİKÎ HAYATI

1. BESTECİLİĞİ

Refik Fersan'ın müziğiyle ilgili olarak söylenecek itk söz, onun tam bir melodi bestecisi, alışılmışın dışında yeni ve akıcı melodiler yaratıcısı olduğudur. Melodileri, genellikle romantik bir dokuda ve oldukça sağlam soru-cevap cümleleri eksenindedir.

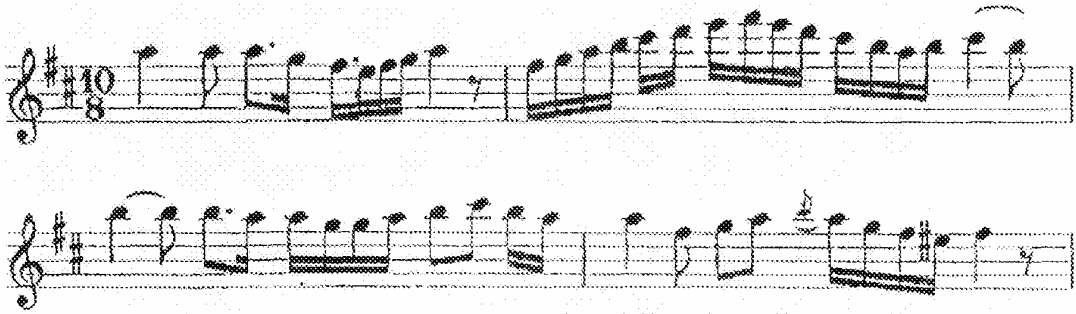
İlk dönemlerindeki bestelerinde, ritim melodinin üzerindedir ve romantik unsur ritim içinde örülmüştür. Hatıralarında, ikinci bestesi olarak yazdığı Arapça Fransızca mülemma güfteli Rast eserinin, "Pour l'amour cemalek madame"ın aranağmesindeki gibi:

Makam kullanımında durak-ikinci derecede güçlü-güçlü eksenini genellikle hissettirir ve bu örgü, bilhassa saz eserlerinde açıkça duyulur. Önlü Rast Medhal'i, bunun güzel bir örneğidir, İlk hanede Rast-Segâh-Neva arasında dolaştıktan sonra yine ara seslere temas eder ve ikinci derecede güçlü olan Segâh'a kısa bir dokunmadan sonra Rast'a düşer (Duraktan ikinci derecede güçlü güçlü eksenine çıkışlar, ok ile gösterilmiştir):

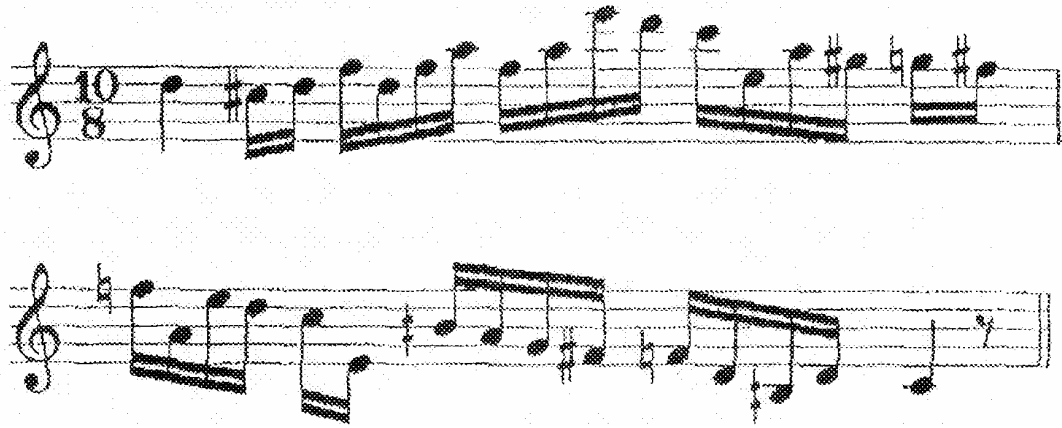
Soru-cevap cümlecikleri, tavrının değişmez özelliklerindedir. Bu özellik, son dönemde yaptığı bestelerinde, meselâ 1950'lerin nihayetinde bestelediği Evcara Saz Semaisi'nin üçüncü hanesinde olduğu gibi, artık mistik melodiler şeklindedir:

Bazı eserlerinde, soru bölümünün tek bir ölçüye yayıldığı, cevabın yine aynı şekilde bir başka ölçü boyunca verildiği görülür. Bu durumda karara, müteakip Ölçülerdeki genellikle alışılmamış, sürpriz melodilerle gidilir. Sultaniyegâh Saz Semaisi'nin tesliminde olduğu gibi:

Son yıllarında bestelediği eserlerde, Arazbarbuselik Saz Semaisi'nin 2. hanesindeki yumuşak aralıklar gibi, o zamana kadar kullanılmamış ve tamamen sürpriz melodiler hakimdir:

Makamları kullanışı ise, tamamen geleneksel üslûptadır. Yüzyılımızın ikinci yarsına doğru basitleşip deformasyona uğrayan makamlar, Refik Bey'de ilk dönemlerdeki şekillerindedir. Meselâ aşağıda aranağmesi yer alan "Gözlerin mavi mine, vuruldum perçemine" güfteli Kürdîlihiczâr şarkısında Kürdîlihiczâr, bugün kullanıldığı şekilde "si bemol-mi bemol-la bemol" olarak değil, Arif Bey zamanındaki halindedir:

Halkçılık akımının hüküm sürdüğü cumhuriyetin ilk yıllarında yaptığı bir şarkıda, Hüseyinî "Kız Hüseyin" türküsünde de, makam 19. asır sonu - 20. asır başında ve özellikle Cemil Bey tavrında kullanıldığı şekildedir:

Dün ge ca bağ yo lun da giz li pu
su kur du lar giz li pu
su kur du lar SAZ
SAZ Dün ge ca

Makamı geleneksel kullanımına bir başka örnek olarak, Rast kâr-ı nâtık' gösterilebilir. Eserin Rast/Yürük Semai bölümünün başında, İsmail Dede ve hatta İtri öncesi Rastlarda olduğu gibi Yegâh'a inerek Rehavi lezzeti vermeler ve birinci güçlü olarak Neva yerine Çargâh'da kalışlar vardır.

Yal lel li ye le lâ yet lel lel lel li

Yel leli ye le lâ yel leli leli li
yâr yâr yâr be li yâ
rim dost dost
dost be li öm rûm
Nâz hi ci vân ka şı ke mân
Şû hi ze mân gel gel

Refik Bey'in makam hakimiyetinin yanı sıra usul hakimiyetinden, özellikle büyük usullere hakimiyetinden bahsetmeye gerek duymuyorum. Peşrevlerinde parlak Melodilerle birlikte akan usuller, bestecinin bu saftaki ustalığını zaten göstermektedir.

Bestecilikteki başarısında, yaratıcı gücünün yanı sıra yetiştirme tarzı da etkilidir.

Musikîyi, döneminin en usta musikicilerinden ve geleneksel hoca-talebe ilişkisiyle, yani "meşk"le öğrenmiştir.

İşte, musikiyi bu şekilde öğrenen bir gencin ulaştığı dereceyi kavrayabilmek için. Refik Bey'in hatıratında sözünü ettiği Mızıkâ-i Hümayun'a giriş imtihanındaki soruları göz önüne getirmek kâfidir.

Refik Bey'in 1919'da girdiği ve en yüksek notu aldığı bu imtihanda, beş soru sorulmuştur:

1. Tanburla, birbirine aykırı gelen beş makam üzerine beş dakikalık bir

taksim...

2. Bilinmeyen bir eserin makamıyla usulünün belirlenmesi ve notasının yanlışsız ve hızlı yazılması...

3. Senkop, tremolo gibi ritim ve nüans özellikleri taşıyan bir eserin notaya alınması...

4. En basitinden başlayarak Darbıfetih'e kadar bütün usullerin vurulması; güfte taksimatının usullerin hangi vuruşuna geleceğinin örnekleriyle gösterilmesi...

5. Güfte taksimatı yapılmamış ve usul çizgileri çizilmemiş bir eserin usulünün belirlenmesi ve sadece sür halinde verilen güftenin notaya yerleştirilmesi... Kaldı kî bu eser, Evcara makamında ve Darbıfetih usulünde bir bestedir...

Bu imtihanın, bugünkü resmî musiki kuruluşlarında yapılanlarla mukayesesini veya bu seviyede yapılacak bir başka imtihanda, günümüz, üstadlarının ne derecede başarılı olacakları hususunu bir yana bırakalım... Asıl mesele, günümüz musikisinin, artık değil bu imtihana girebilecek öğrencinin, bu soruları soracak bir imtihan heyetinde yer almaya lâyık tek bir hocanın bile bulunamadığı bir hale gelmiş olmasıdır.

2. TANBURÎ REFİK BEY

Refik Bey bugün sadece besteci olarak anılmaktadır ve musikideki bir başka yönünün, tamburiliğinin bahsi bile edilmemektedir artık...

Cemil Bey'den yedi sene boyunca aldığı dersleri neticesinde hocasının sağ ve sol el tekniğini ne derece kavradığı, taş plaklardaki ilk mızrap vuruşlarından, hemen anlaşılır... Şedaraban taksimi, tekniğin her çeşidinin yer aldığı üç dakikalık bir tanbur konçertosu gibidir... Acemaşiran cümle yapılandırmasının mükemmel bir örneğini teşkil ederken, gene bir başka taksimi. Sultaniyegâh'ı romantizmin sınırlarını zorlar. . "Refikası" Fahire hanımla birlikte icra ettiği saz eserleri ifadeli ve tavırlı bir icranın nasıl olması gerektiğini gösterir..

Cemil Bey'in Şedaraban Saz Semaisi'nin dördüncü hamsindeki ünlü ajiliteli bölümünün Refik Bey'e ait olduğunu, o kişi bilir. Refik Bey'in yakınlarına anlattığını göre, Cemil eseri bestelemesinden hemen sonra en yakın talebesine, Refik Bey'e göstermiş; talebe son hanenin bir bölümünü biraz "süsleyerek" çalmış bestekâr "Daha hoş oldu, böyle olsun" demiş ve bu hadise, hocaya duyulan saygıdan dolayı dar bir çerçevede kalmıştır;.. Eserin söz konusu bölümün üç ayrı parmak pozisyonunu gösteren ve Refik Bey'in el yazısıyla olan 11 Mayıs 1959 tarihli yukarıdaki nota, Sadun Aksüt'ten alındı.. Refik Bey'e göre en uygun pozisyon, en üstte yazılı olan...

Böyle birçok kaydının varolduğu, ama dinlenmediği günümüzde, tanburun vaziyeti, açık söylemek gerekirse, maalesef içler acısıdır...

Bir zamanlar Ali Efendiler'in, Cemiller'in ve talebelerinin elinde zirveye çıkan bu saz, şimdi "ismi var, cismi yok" halde... Tavrı kaybolmuş, tınısı gitmiş, icracısı bol ama kendisi meçhullerde...

Eskilerin "nazlı" dediği parlak sesi solmuş, toklaşmış, artık uda yakın... Sesler tek tek işitilmiyor, kaydırmayla yalama arası bir İcra... Sebep, perdelere sağlam basmaya üşenilmesi... Ucu küt, eni dar ince mızraplar çoktan gitmiş; şimdi kalın, sivri burunluları revaçta... Taksimde melodi zaten yok; gün yerli yersiz garip trillerin... Tavır yahut teknik elde etmekten çıkmış, sadece taklide dayanan bir Cemil saplantısı... Bırakın Refik Bey'i, ondan sonraki "kutup" tanburîlerden, Mesud Cemil'den, İzzeddin Ökten'den, hattaERCÜMENT Batanay'dan bile habersiz, hiçbirini dinlememiş bir garip tanburîler kuşağı ve hepsinden de ötede bugünün vasat bir tanburîsini, her nedense tabulaştırma çabası...

3. ARİSTOKRAT VE MÜZİSYEN

Refik Fersan, İstanbullu aristokrat bir ailenin çocuğuydu ve sadece mensup olduğu çevrenin müziğini yaptı...

Osmanlı İmparatorluğunda en üst makamlara yükselmiş bir aileden geliyordu. Babasının ceddi, ikinci Selim devrinde silâhdarlık, yeniçeri ağalığı kubbe vezirliği ve üç kez sadrazamlık yapıp padişahın kızı Fatma Sultan'la evlenerek damadı da olan Siyavuş Paşa (Ölümü: 1601)'ydi .

Siyavuş Paşa'nın torunlarından olan dedesinin babası Hoca Kasım Efendi, Adapazarı'nda, Kasımlar kariyesinde şeyhlik etmiş; onun oğlu "Pehlivan Hoca" unvanlı Hoca Süleyman Efendi Şehzadebaşı'ndaki Emin Nureddin Mahallesi'nde İmamlık ve şimdiki Belediye Sarayı'yla Bozdoğan Kemerî'nin arasındaki Burmalı Mescid'de hem imamlık hem hatiblik yapmış, dersiamlıkta bulunmuş, kazaskerliğe yükselmiş, 1268'de vefat etmiş, Burmalı Mescid Kabristanı'na defnedilmişti.

Hoca Süleyman Efendi, iki çocuklu ydu. Hatice Hayriye Hanımla Mehmed Şemseddin Bey. Hatice Hayriye Hanım, Konyalı Hacı Hafız Ali Hilmi Efendi'nin oğlu Mühendis Tevfik Bey'le evlenmiş, Hamdı İsminde bir oğlu olmuştu.

Mehmed Şemseddin Bey (ölümü: 1894) Maliye Nezareti'ne girmiş, düyûn-ı müteferrika kalemi müdürü olmuş, yani bugünün borçlar idareciliği benzeri bir makama gelmiş, Burmalı Mescid'in imamet ve hitabeti de ailesinden intikal ettiği için uhdesinde bulundurmuş, İki İzdivaç yapmıştı. İlk izdivacından Tevfik Bey; yaklaşık otuz beş sene sonra evlendiği Makbule isimindeki bir Çerkeş kızından da yine bir oğlu, Ahmed Refik Şemseddin dünyaya gelmişti,

Makbule hanımın kızkardeşi Hüsnümelek hanım, Abdülhamid sarayına intisab edip padişahın en yakınlarından olan Bolulu Lütfi Ağa ile evlenmiş, Lütfi Ağa'dan olan oğlu Faik Bey, aynı hükümdarın sarayında mabeyinciliğe yükselmişti ve İstanbul'un sayılı zengin l erindendi.

İşte, oğlu Refik daha bir yaşındayken kocası Şemseddin Bey'i kaybeden Makbule hanım, oğluyla beraber ablası Hüsnü-melek hanımın, daha doğrusu teyzesi olduğu Mabeyinci Faik Bey'in yanına taşındı. Ahmed Refik Şemseddin, böylelikle 19. asır sonu İstanbul'unun en aristokrat muhitlerinden birinde yetişti.

Çocukluğunda ve ilk gençliğinde ders aldığı ve herbiri bugün tarih kitaplarına geçmiş olan hocalarının isimleri bile, yetiştiği çevreyi net bir şekilde aksettirmektedir. Edebiyatı Tevfik Fikret ve Ahmed Rasim'den öğrenmiş; musikiyi Tanburi Cemil ve Leon Hancıyan'dan meşketmiş; o devrin en seçkin iki okuluna, Robert College ile Mekteb-i Sultanîye, yani Galatasaray'a devam etmiş; Galatasaray'ın hocaları sadece okulda değil, evine de gelerek ders vermişler, büyüdüğü konaklar ve yalılar sanatkârların, ilim adamlarının ve üst düzeydekilerin uğrak yeri, haftanın birkaç gecesinde toplandıkları bir meclis olmuş; temas ettiği çevre sarayla ve o zamanki İstanbul'un creme de la ercime'i ile sınırlı kalmıştı.

Böyle bir ortamda doğup büyüyen kişinin, sanalla uğraştığı takdirde o ortama uygun eser vermesi, tabii bir neticeydi ve Fersan için de aynı şey oldu: Bundan dolayıdır ki, Refik Fersan'ın musikisi, yetiştiği çevrenin zevk aldığı, yani aristokrat sınıfa hitab eden bir musikidir.

Teyzezadesi Mabeyinci Faik Bey'in kızı olan hayat ve sanat arkadaşı Fahire Fersan (doğumu: 1900) da, tabiatıyla aynı çevreden geliyordu.

Annesi Şem'imır hanım Abdülmecid ve Abdülâziz dönemlerinde birçok nazırlıklarda bulunmuş olan Şefik Ali Paşa'nın oğlu Rıfat Bey'in dört kızından biriydi. Faik Bey'den üç kızı olmuş, dördüncü çocuğu Fahire'ye hamileyken

boşanmış, çocuklar babalarının yanında büyümüşlerdi. Şem'imır hanımla Faik Bey'in kızlarından İkisi, sonraki yıllarda musikide isim sahibi oldular: Fahire Fersan'la ablası Faize Ergin.

Refik-Fahire çiftinin musikiye başlaması, o zamanın aristokrat ailelerindeki bir geleneğin icabıydı: Çocuklara tahsillerinin yanısıra güzel sanatlardan herhangi biri, özellikle musiki öğretilirdi. Zaten Faik Bey'in yalısında yahut konağında sadece kızı Fahire'yle kuzeni Refik değil, bütün çocuklar, kalfalar ve cariyeler de musiki öğrenmekte, dersleri o devrin en usta hocaları vermekleydi. Konakta, kalfalardan oluşan bir saz takımı bile vardı.

Derslerin şekli de bir âlem... Hoca, Tanburî Cemil bile olsa eğer talebe erkek değilse, asla yalnız bırakılmaz. Faik Bey'in kızlarına ders verirken haremağaları salonun bir köşesinde elpençe emre müheyya dururlardı. Refik Bey ise, delikanlılık yıllarında artık Cemil'in evine gitmeye başlamıştı... Konağın faytonlarından biri hazırlanır, "küçükbey" yüzü gidilen yöne bakacak şekilde faytona kurulur, karşısına bir haremağası yahut lala geçer, Sineklibakkal'daki eve gelindiğinde faytondan inilir, küçükbey önden yürür, tanburu arkadan gelen lala taşırdı...

İstanbul'un en zengin ailelerinden birine mensup olmalarına ve böylesine şaşaa içinde yaşamalarına rağmen, Refik-Fahire çiftinin 1917'den sonraki hayatı, çocukluk ve ilk gençlik yıllarındaki refahın tam tersi oldu. Bazen sıkıntı çektiler, bazan da kıt kanaat yaşadılar. Ailenin reisi Faik Bey servetini nakde. Rus ve Alman paralarına çevirmiş, herşeyini Avrupa bankalarına transfer etmişti. Almanya'nın savaşta yenilip iflâs etmesi ve Rusya'da patlayan 1917 Ekim Devrimi her iki parayı pula çevirmiş, eski mabeyincinin muazzam serveti kül oluvermişti.

İşte, Refik-Fahire çiftinin bir zamanlar aristokrat aile gelenekleri icabı başlatıldıkları musikiyi sonradan meslek edinmelerinin sebebi de, bu geçim derdidir. Sefalet çekmemiş, ama hiçbir zaman müreffeh bir hayat da sürmemişlerdir. Hatta Refik Bey'in günlüklerinde, "Kış yaklaşıyor, kömürümüzü hâlâ alamadık..." gibisinden cümlelere seneler boyunca rastlanır...

Biraz olsun rahatlamaları için, 1950'li yılları beklemeleri icap etli... Ankara'dan İstanbul'a naklettiklerinde Maçka Palas'ta kiraladıkları bir daireye yerleştiler ve ilk evlerine de o yıllarda sahip oldular... Önce o sırada yeni yapılmaya başlayan Levend'de müstakil bir ev alındı, derken Etiler'de 60 metrekarelik bir çatı katı...

1953 ajandasının ilk sayfasındaki isim ve adresten sonra gelen "banka hesab-ı cari numarası" hanesine yazdığı şu beş kelime, her şeyi başka hiçbir söze gerek kalmadan, zaten aksettirmektedir.

4. İSTANBUL RADYOSU'NUN ÇALIŞMA PRENSİPLERİ

Madde 1: Radyo, Türkiye Cumhuriyeti devletinin resmî yayın organıdır.

2. Radyo, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dünya çapındaki vakar ve haysiyetine lâyık olarak ve Türk milletinin genel kültür seviyesini hergün biraz daha yükseltmeye matuf plan ve programlarla çalışmalarını geliştirir.

3. İstanbul Radyosu, ne hükümet erkânının ve ne de herhangi bir zümre veya şahsın nüfuz istismarı olarak kullanılamaz.

4. Radyoda yayınlanacak her türlü neşriyatta millî birliğimiz ve millî menfaatlerimizle en küçük bir çatışma bulunmayacaktır.

5. Radyo istasyonunda yayınlanacak her kelime ve her ses, büyük Türk Milleti'nin ulaşacağı genel kültür seviyesinin mâkesi olacaktır.

6. Radyo programları, ehil şahıslardan toplanan bir istişare heyetiyle tanzim edilecektir.

7. Radyodan neşredilecek her türlü haberle, en emin kaynaklardan temin edilecek ve hakikatin ta kendisi olacaktır.

8. Parti mülâhazaları ile hiçbir şahsa, hiçbir müesseseye veya zümreye farklı muamele yapılmayacaktır.

9. Radyo idaresinde her türlü faaliyet 5392 sayılı kanûnun hükümlerine göre icra edilecektir.

İSTANBUL RADYOSU KUMANDANI

Refik Bey'i ölüme kadar götüreren hastalığın sebebi de zaten aynı radyodur... İstanbul Radyosu'nda karşılaştığı bir muamele...

27 Mayıs İhtilâli'nden sonra "radyo kumandanlığına tayin edilen bir binbaşı radyoevin.de görevli herkesi odasına çağırmakta ve "ne iş yaptıklarını" sormaktadır. Refik Bey o yıllarda artık neşriyata katılmamakta, jürilerle kurullarda görev almakta, tasnifle ve nota tercümeleriyle meşgul olmaktadır...

Refik Bey'i de çağırıp "Sen burada ne iş yaparsın?" der binbaşı... Refik Bey komisyonlardan, nota tercümelerinden bahseder ama "Onları bırak, meselâ bugün ne yaptın?" diye bir başka soruyla, sonra da o güne kadar hiç işitmediği bir sözle, hakaretle karşılaşır... Odadan çıkar, aşağıda yayın saatini bekleyen Fahire'sine "Bana bir taksi çağır..." der...

Çift, Levend'deki evlerine gider... Refik Bey ateşlenmiştir... Yatağına girer, birkaç ay çıkamaz o yataktan... Ölümüne sebep olan "pneumotho-rax", o gün başlamıştır...

Radyoda başına gelenleri birkaç ay sonra kâğıda dökmeye çalışacak ama yazmayı bile tamamlayamayacaktır "radyo kumandanı"nın odasında olup bitenleri...

Refik Bey, hafızasından silmeye çalıştığı o anı, tamamını yazamadığı notunda şöyle anlatıyor:

"1928 senesinden itibaren fasılasız olarak İstanbul ve Ankara radyolarında feragat-i nefis ile, cansiperane hizmet etlim. 1957 senesinde tahdîd-i sin (yaş haddi) dolayısıyla emekliye ayrıldıktan sonra, senelerce sebkeden mesaimi takdîren umum müdürlük tarafından mukavele ile İstanbul Radyosu'nda "âsâr-ı eslâfî" (eskilerin eserlerini) tercüme, stajyerlere tedrisat, imtihanlar ve ses dinleme hey'etine, jüriye, nota komisyonlarında, eserlerin usullerine göre yazılışım ve repertuvardaki hatalı eserlerin güfte ve bestelerini tashih ve muhtelif koleksiyonlarda Hamparsom notalarını, Ermeni hurufatı ile yazılmış notaları, tercümeden bu eserlerin diğer örnekleriyle klasik musikimiz üslûp ve edasına ve kavaidine uygun olarak repertuvarı kaliteli eserlerle genişletmek gibi hizmetleri tekrar uhdeme tevdi edilmiş idi.

1960 senesi Haziran'ın yirminci günü, radyonun o zamanki kumandanı Kenan Ersoy namındaki bir binbaşı beni odasına çağırarak, hayalim boyunca maruz kalmadığım gayet galiz..."

Hadiseden birkaç gün sonra, sözleşmesi 1 Haziran itibariyle, yani 20 gün öncesinin tarihiyle feshedilecektir... Fesih ihbarım aldığı günün akşamı günlüğüne sadece "Allah'a sığındığım "yazacaktır:

1 Haziran 1960 tarihinde, radyo kumandanı Kenan Bey'in emriyle kontratım feshedildi ve bunca senelik emeğini bir tekme ile neticelendi. Benim

Allah'ım var. O kudret sahibinin, kudretine bütün varlığıyla iltica eden bir ailenin evlâdlarını lütuf kerem ve inayetine daima mazhar edeceğine hiç şüphe yoktur. Bizleri bu inayetinden mahrum etmeyeceğinden emin ve müsterihim. Elhamdülillah..."

5. KAYBOLAN KİTAPLAR

Refik Bey musikiyle alâkalı birkaç kitap yazmış ve talihin garip bir cilvesiyle bunların hepsi kaybolmuştur...

İlk kitapları, 1917'de, Darülelhan'da tanbur hocalığı yaparken kaleme aldığı dört bölümlük tanbur metodu ve musiki nazariyatıdır... Bunların nasıl kaybolduğunu, Refik Bey'in kendi ifadesiyle "Allah'dan başka kimseler bilmemektedir".

Sonra, 1948'de, ailece Şam'da buldukları sırada bir başka nazariyat kitabı daha yazar... Arap-İsrail savaşının patlaması üzerine Şam'ı alelacele (erkçiliklerinden olacak, bugün bu kitap da kayıptır...

Aşağıda. Refik Bey'in evrakı arasından çıkan ve bir kitabın müsveddesi olduğu anlaşılan bazı sayfaların değişik konulardan bahseden çeşitli bölümleri yer alıyor. Bu sayfalarda yazılanlar, Refik Bey'in kaybolan nazariyat kitaplarında musikin en başından teorinin ileri aşamalarına kadar birçok bahsi ele aldığını gösteriyor...

Bu notların sesin unsurlarıyla ritm bahislerini ve usulleri içeren bölümlerinden bazı fasılları naklediyorum;

SESİN EVSAFI: Birbirlerinden tınnet, irtifa ve şiddet, imtidat ve vurgu gibi muhtelif evsaf ile ayrılırlar.

TINNET: Herkesin kendisine mahsus bir çeşnisi, bir rengi olması halidir. Sazlar da aynı böyledir. Kemeçe tanbur, ud, vesair sazlar gibi birbirlerinden ses cinsleriyle tefrik olunurlar.

İRTİFA: Seslerin pest veya tiz olması halidir. Seslerin irtifat, ihtizazlarının ağır veya çabuk olmasına bağlıdır. İhtizazları çabuk ve ne kadar çok olursa, o kadar tizdirler. Ağır ve az olması halinde, o kadar kaba olurlar.

ŞİDDET: Sesin az veyahut çok devamlı olması hafidir. Yaylı sazlarla mızrablı sazlar gibi. Yaylı sazların sesleri devamlı, mızrablılarınsı devamsızdır.

VURGU: Gerek insan hançeresinin, gerek âlât-ı musiki seslerinin muhtelif

suretlerde kuvvetli veya zayıf, uzun veya kısa çıkarılması halidir

RİTM: Muhtelif kıymetlerde biraraya toplanan notalardan, ritm meydana gelir. Ritm, uzun veya kısa imtidadlı seslerin muntazam ve mütenazır olarak bir arada terkibi demektir.

USUL: Bir musiki parçasının müsavi kıymetleri havi kısımlara ayrılmasına "usul" veya "ölçü" denir. Ölçü, zamanın veya imtidadın müsavi kısımlara ayrılması demektir. Bu kısımlar (yani usul veya ölçüler) ne çok kısa ne de çok uzun olmamalıdır. Çok kısa olurlarsa birbirlerine karışırlar, his ve tefrik edilmeleri zorlaşır. Çok uzun olurlarsa, bize muntazam tekerrürler hissi verirler.

Bir ölçünün müsavi kısımda ve müsavi imtidadda parçalara taksimine "darb" denilir.

İki darblı, yani iki müsavi imtidadı havi olan usullere "iki darblı usul"; üç veya dört darbdan teşekkül eden usullere "üç veya dört darblı usul" denir.

Usullerde ölçülerin vâhid-i kıyasîsi ile darbların vâhid-i kıyasîsi aynıdır.

Ölçü vâhid-i kıyasîsi, bir ölçüyü veya usulü dolduran tek bir not şeklidir: 3/8, 6/8, 7/8 gibi.

Darb vâhid-i kıyasîsi, bir darbu tamamen dolduran ve aynı zamanda diğer talî kısımlara da ayrılan tek bir not şeklindedir.

İmtidad vâhid-i kıyasîsinin en büyüğü birlik nottur.

Herhangi bir usulün usul vâhid-i kıyasîsi ya birlik notla, ya birlik notun, yahud birlik bir aksamından olan diğer bir notla gösterilebilir.

Darb vâhid-i kıyasîsi, usul vâhid-i kıyasîsinden çıkar ve darb vâhid-i kıyasîsinin kıymeti ölçü vâhid-i kıyasîsine nazaran belli olur. Binaenaleyh bir darb vâhid-i kıyasîsi, usul vâhid-i kıyasîsinin bir kesriyle gösterilir.

Meselâ dört darblı bir usulün vâhid-i kıyasîsi birlik not olursa, bu dört darblın her biri birlik notun dörtte birine müsavi bir kıymetlen, yani dörtlük nattan vücuda gelir.

Binaenaleyh bir usulün beher darbu, başlıca vâhid-i kıyasi şekli olan birlik notun kesirlerinden hasıl olur. Birlik notun kesri, diğer talî kesirlere de ayrılabilir. Talî kesirlerin kıymetlerinin mecmuu, ilk kesrin kıymetine müsavi olması şarttır.

Meselâ bir musiki parçasında darb vâhid-i kıyasîsi dörtlük not olsa, bundan mezkûr parça içerisinde geçen bütün darbların yalnız, dörtlük notlardan ibaret olacağı

anlaşılmalıdır. Bundan sıkıntı ve yeknesaklık hasil olur ve icabeden ritm değişikliği elde edilemez "Refik Fersan, Leon Hancıyan Koleksiyonu'nu sirkat etti..." diyen ansiklopedi yazarına ve bu ansiklopedinin basılması raporunu veren farklı şef doktora ithaftır...

BASİT VE MÜREKKEB USULLER: Bir darb iki iki kabil-i taksim olduğu zaman "basit" veya Arapça tabiriyle "sünaî". Üç kısma ayrılabilen darblara da "mürekkeb" veya "sülâsi" darb denir.

Basit darblar noktasız ve daima iki kesre ayrılabilen notlardan teşekkül ederler.

Mürekkeb darblar noktalı ve daima üç kesre, üç bölüme ayrılabilen notlardan teşekkül ederler.

Basit bir kısmı mürekkeb yapmak için, önüne bir çoğaltma notası koymak kıyafet eder. Mürekkeb bîr kısmı basit bir hale koymak için, önündeki noktayı kaldırmak lâzımdır.

Her darbu basit olan, yani iki kısma ayrılabilen usullere "basit usuller": her darbu mürekkeb olan, yani üç kısma ayrılabilen usullere "mürekkeb usuller" denir.

DEV'RIKEBİR: 14 zamanlı bir usuldür 3 zamanlı semai usulüyle 4 zamanlı sof yan usulünün birleşmesinden hasil olan 7 zamanlı devrihindi usulünün iki kere tekrarlanmasından meydana gelir.

DEVRIREVAN: Bu usul. İki şekildedir: Mevlevi devrirevanı ve şarkı devri revanı.

Mevlevi devrirevanı, devrikebir gibi iki devrihindinin birleşmesiyle hasil olan bir ölçüdür. Seyri devrikebire nispeten daha yürük olduğundan, vahid-i kıyasîsi sekizliktir. Vezni, "failâtün"dür. Kârlar, şarkılar ve bilhassa Mevlevi ayin-i şeriflerinin birinci selâmlan, ekseriya bu usulle bestelenmiştir

6. DERS PROGRAMI

Radyolar, o zamanın Türk Müziği konservatuvarlarıdır...

Türk Müziği Öğretimi veren tam teşekküllü resmî bir okulun açılması ancak 1970'li yıllarda gerçekleşmiş, böyle bir okulun var olmadığı dönemlerde, musikiyi

geleneksel biçimde öğrenen icracılar, imtihanları kazanıp radyoya girebildikleri takdirde, orada en baştan öğretime tabi tutulmuşlardır

Bu öğretim, Refik Bey tarafından hazırlanan üç düzeyli bir programa göre yapılmıştır. Aşağıya aynen aldığımız, bu programın, bence bugünün konservatuvarlarına da aynen tatbik edilmesi gerekir... Ve bu programın en ilginç taraflarından biri zannederken ki bugün oldukça ihtiyaç duyduğumuz, "âdâb-ı muaşeret" dersini ihtiva etmesidir. İşte, Refik Bey'in üç ayrı düzeydeki sanatçı adayları için hazırladığı ders programı:

"I. MUSİKÎ BİLMİYEN STAJYERLERİN DERS PROGRAMI :

(Haftada dört gün. saat iki buçuktan beş buçuğa kadar):

1. Ses: Telâffuz ve Klasik Türk Musikisi'nin üslûbu, münferiden ve müctemean eser meşki.
2. Nota ve solfej dersleri.
3. Usul: Nim Sofyan 'dan ağır aksak semaiye kadar küçük usuller.
4. Makam: Basit makamlar yani Rast, Çargâh, Buselik, Nihavend, Suzinak, Uşşak, Bayatı, Hüseyini, Neva, Hicaz, Uzzal, Zirgüleli Hicaz, Hümayun, Karcığar ve Kürdî makamları.
5. Münferiden ve müctemean eser meşki.
6. Âdâb-ı muaşeret.

II. ORTA DERECEDE OLANLARIN DERS PROGRAMI :

(Haftada dört gün, üçden beş buçuğa kadar):

1. Ses: Klasik Türk Musikisi üslûbu dairesinde münferiden ve müctemean eser meşketmek.
2. Nota tahriri, deşifraj ve solfej dersleri.
3. Usul: Ceng-i harbî, lengfahte, fahte, şarkı ve beste devrirevam, fer, frengîfer, frenkçin, nîmdevir, nîmsalılık, evsaf, hafif, muhammes ve berefşan.
4. Makam: Müfedavil terkibler.
5. Şarkı metinleri: Kelimelerin manaları, aruz vezinleri ve bu ölçülerin küçük usullerle vâhid-i kıyâsîlerine göre takfî'i ve tatbiki.

6. Klasik üslûb ile eser meşki.
7. Adâb-ı muaşeret.

III. KONSERVATUVAR MEZUNLARI : (Haftada üç gün, üçten beş buçuğa kadar):

1. Ses: Türk Musikisi üslûbu dairesinde telâffuz, deşifraj ve meşk.
2. Usul: Remel, sakîl, darbeyn, hâvi ve darb-ı fetih.
3. Nota tahriri
4. Makam: Gayrımütedavil terkipler, şedler ve dimileri.
5. Şarkı metinleri: Kelimelerin mecazî ve ıstılahı manaları ve aruz vezinlerinin büyük usullere taktî'i ve tatbiki
6. Klasik Türk Musikisi üslubuyla nâşenîde eser meşki
7. Adâb-ı muaşeret".

7. ÇOKSESLİLİK VE YENİ BESTELER

Türk Müziği çoksesli olabilir mi, olamaz mı?

Refik Bey, "armonize edilen eserlerin halk tarafından benimsetmediğini" söylüyor... "Çoksesliliği beceremediler, zaten olacak iş değil" in kibarcası bu...

Notlarındaki çok seslilik bahislerinden birinde yazdıkları, şunlar:

...Musikimizi, kendine has olan nağmelerine, eda ve üslûbuna ve bilhassa makamlarına halel getirmeksizin bugünün şartlarına uygun olarak terakki ettirebilmek, zannedildiği kadar kolay bir şey değildir. Nitekim numuneleri meydandadır.

Avrupa konservatuvarlarından mezun değerli birkaç arkadaşımız tarafından büyük emekler sarfiyle "ultramodern" armonize edilerek millete arzolunan eserlerin armoni kaidelerine muvafık olarak meydana getirilmiş oldukları inkâr edilemez. Ama bu eserlerin hiçbirinin, maateessüf milletimizin musiki ruhunu tatmin edemediği gün gibi aşikârdır..."

Çokseslendirmedeki başarısızlık bir yana teksesli geleneksel müzik bile hiç de hoş olmayan bir yoldadır Refik Bey'e göre...

Refik Bey'in şu paragrafları, "Rahmetli bugünlerin müziğini dinlese ne derdi?" diye düşündürüyor okuyanı...

"Bugün bir ses sanatkârının ses güzelliği herhangi bir eserin nağmelerle müzeyyen güftesinin muhteviyatını musiki diliyle tasvir edebilmesi ancak

a: Ses güzelliği,

b: Telâffuz ve lehçesi,

c: Üslûp, tavır ve eda gibi hususi yeteneklere sahip olmasıyla mümkün olabilir.

Eski musiki kitaplarında, bu bilgilere sahip olanlara şöyle derlerdi:

Lehçe-i zîbası menba-ı letafet (güzel lehçesi letafet kaynağı}, avâz-ı pâkizesipür halâvet (nazik ve edalı sesi bal gibi tatlı)...

Günden güne adedi artan birtakım cahil çoluk çocuğun, üstelik cür'et ettikleri bestelerini piyasa okuyucularına meyhanede okutmaları ve bu aşağılık parçaların radyolarımıza bugün sirayet etmesi ne kadar acı bir hakikattir. Bu gibi şarkıları okuyanları, yine eski kitaplar "Lehçesi nezaketten nâfir, sadây-ı bülendi kâfir, kıvrak göbek havalârına vâfir" tabiri ile kaydetmişlerdir...".

8. ÜSLÛP VE İCRA

1940'lar, Türk Müziği'nde yeni bir icra tarzının denenmeye başladığı senelerdir.

Mesud Cemil idaresindeki "Tarihî Türk Musikisi Korosu", klasik eserleri yeni bir üslûpla icraya başlamıştır... Meselâ goygoy artık yoktur, parçalar nüanse edilmekte, terennümler daha kesik okunmaktadır... Bu üslûp bir yerde, bugünkü klasik korolardaki icranın temelidir...

Refik Bey'in Hamparsom'la yazdığı yüzlerce derlemesinden biri: "Eski semai kahvelerinde okunan halk semailerinden..."

Ve, geleneksel icra tarzının oldukça dışında kalan bu yeni tavır bir hayli tepki çeker... Tepkiler bilhassa, yaşlı müzisyenlerden gelir.

Aşağıda bu müzisyenlerden birinin, meşhur "Bir hadise var can ile canan arasında" şarkısının bestecisi Servet Yesarı'nın (1872-1943), Çamlıca'dan, 1942 yılının 5 Temmuz günü, o zamanın Ankara radyosu müdürü Vedat Nedim Tör'e hitaben kaleme aldığı bir açık mektubun tam metnini naklediyorum. Bu mektup, icradaki değişimin geleneksel musiki çevresinde nasıl karşılandığını gösteren güzel bir örnektir:

"Radyo Müdürü Sayın Vedat Nedim Tör'e açık mektup:

Geçen akşam Mesud Cemil'in koro hey'eti, kadınlı-erkekli Hüseyini faslı yaptılar. "Gönüller uğrusu bir yâr-i bî-amânım var" semaisini söylediler. Semai bilince, bu eserin bestekârından medetler diledim, "Başını kaldır, gel de eserin ne hale girmiş, nasıl çığrından çıkmış gör!" diye feryâd ettim. "Cefana sabredemem, çevrine tahammül güç" mısrasını musiki dili ile söyleyen bestekâr mezarından kalkmalı da, Mesud Cemil'e hitaben, asıl şimdi "Terahhüm eyle a zalim, benim de canım var" çığlığını basmalı...

Hüseyinî faslı yapılırken, merhum Mahmud Celâleddin Paşa'nın bestelediği Nedim'in meşhur "Sevdiğim cemâlin çünkü göremem, çıkmasın hayâlin dil-i şeydâdan" koşmasını söylediler. Paşa sağ olaydı da bu eserin ne hale geldiğini güreydi. O güzelim besteyi yaptığına bin kere pişman olurdu

Bu terennümleri izah eden ince birtakım nağmeler vardır ki bu nağmeler yutuluyor, nağmelerin düz kısımları da tahrif olunuyor. Koşmanın bestelendiği zamana erişenlerden hâlâ sağ olanlar var. İşte, Bimen Şen... O zannediyorum ki Mahmud Celâleddin Paşa'nın bezminde bülbül gibi terennüm edenlerden biridir. O dinlesin. İşte, Tanburî Dürri Bey... Bu gibi eserleri en doğru teshil eden bir yüksek musikişinas... Dürri Bey acaba bunları dinliyor mu? Dinliyorsa, mutlaka her dinleyişte "Azadedeyim mürğ-i dili ten kafesinden" mısraını tekrarlarla terk-i cana minnet bilir.

Bundan sekiz-on ay kadar evvel yine bu heyet, Tanburî Ali Efendi merhumun, o ilâhi adamın Nihavend'den bestelediği "Bilmezdim özüm gamzene meftun imişim ben" semaisini söylemişlerdi. O vakit ben de kendi kendime "Ali Efendi peygamber gibi bir adammış, bundan yetmiş sene evvel Atîde Tanburî Cemil gibi eşsiz bir virtüözün sulbünden Mesud Cemil gibi basil bir sazende gelecek, radyo icad olunacak, orada Mesud Cemil tarafından koro hey'eti diye bir hey'et teşkil olunacak, birçok eski musiki eserlerine nüanslar verilecek, söylerken tizden peşe indirilecek, bunlara güya renk verilecek, bu vehîme ile hepsi gülünç bir hale konulacak... İşte hep bunları bir peygamber gibi keşfetmiş de, "Afetzede dil-hasta ciğer-hûn imişim ben" mısraını bu semaiyle bestelemiş.

Zavallı Zekâi Dede merhum, yahut o büyük musiki allâmesinin kendi seviyesindeki oğlu muhterem Ahmed Efendi, hamdolsun sağ. Babasının eserlerini dinlese de, ne hale geldiklerini duysa...

Mesud Cemil meydanı boş buldu, muttasıl bağıyor... Şimdi ben ona eliyorum ki, "Elinden geliyorsa yeni eserler yap ama Allah aşkına Hammamîzade İsmail Dedeler'e, Şakir Ağalar'a, Zeki Mehmed Ağalar'a, Itrîler'e, Tab'îler'e dokunma, o zavallıların ruhlarını incitme... Elinden geliyorsa çalış da onlar gibi büyük eserler meydana getir, nüansları, diksiyonları, allegroları, andanteleri, furiosoları, velhasıl alafranganın peşten, tizden, ağırđan, yavaştan her türlü analını, her şeklini onlarda dene... Eskileri rahat bırak... Ne yapalım kî, onlar bu gibi şeyleri düşünmemiş...

Hem bizi radyoda rahat bırak da, Tamhauser'in hacılar korosunu. Weber'in "Valse Davet" namındaki o bitmiş eserini, Beethoven'in Pastoral'ini yahut ay aydınlığını, Lizst'i, Necib Aşkın hey'etinde hem de allegroları, andanteleri, furyozaları... ve bütün musiki ânâtiyle rahat rahat dinleyelim... İşte bu kadar!.. Belki bu yazılarıma karşı bir takım sesler yükselir... Varsın, yükselsin... Ne yapayım, ben de bunlara karşı Çamlıca'da, köşeciğimde. "Ey dil ne bitmez bu âh-u vahin Feryâd elinden baht-ı siyahın" türküsünü söylerim, Büyük hürmetler".

Servet Yesari"

9. ANSİKLOPEDİ BİLGİLERİ

Şimdi, burada, senelerden beri baştacı edilen bir kitaba. Yılmaz Öztuna'nın "Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisine temas edeceğim..."²

Söz konusu ansiklopedinin "Fersan, Refik" maddesinde, Refik Bey hakkında, şunlar yazılıdır:

"...Babası dûyûn-ı müteferrika kalemi müdürü Hafız Mehmed Şemseddin Efendi, müzisyendi. Ondan musiki zevkini alan Fersan, küçük yaşta babasını kaybetti. Annesi, Makbule Hanımdır. Eniştesi (teyzesinin zevci) olan II. Abdülhamid'in mabeyincilerinden Faik Bey'in konağında büyüdü. 1905'te 12 yaşında Cemil Bey'den tanbura başladı ve 7 yıl ders aldı. Bir ara Robert Kolej'de okudu. Galatasaray Sultanîsi'ni bitirdi. 1912'de ailesiyle beraber Mısır'a, ertesini yıl İsviçre'ye gitti. 1917'ye kadar İsviçre'de kaldı. Orada 6 ay kimya okudu. İstanbul'a dönünce, Darülel-han'a tanbur hocası oldu. Leon Hancıyan'dan meşketti. Hamparsum

²Yılmaz ÖZTUNA-Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi - Kültür Bakanlığı Yayınları – 1990 – ANKARA, s. 67-68.

öğrendi. 1923'te yüzbaşı rütbesiyle Riyaset-i Cümhur İncesaz hey'etine şef oldu. 1927'de binbaşı rütbesiyle istifa etti. Ankara Radyosu'nda Türk Musikisi şefi oldu. 1948'de zevcesiyle beraber Şam Konservatuvarı'na gitti. 8 ay Türk Musikisi öğretti. Dönüşünde İstanbul Konservatuvarı İcra Hey'eti'ne ve İstanbul Radyosu'na girdi. Tanbur çaldı ve birkaç konser idare etti. 1950'de İstanbul Konservatuvarı Tasnif Hey'eti'ne üye ve başkan oldu ve ölümüne kadar bu görevini muhafaza etti. Onun zamanında yayınlanan klasik notaların hepsi çok hatalıdır. 71 yaşında ciğer delinmesinden Levend'deki evinde öldü. Şişli Camii'nden alınan cenazesi Zincirlikuyu'ya gömüldü. Teyzesinin kızı kemençeci Fahire Fersan'la (2 şarkı ve bir saz semaisi vardır) evli olan Fersan'm Hayreddin (1917), İmran (1923), Melek (1925), Füzûzan (1930) adlı 2 oğlu ve 2 kızı, Nur ve Semih adlı torunları vardır. Erkek kardeşinin çocukları Sadî ve Güzide İneri'dir. Zayıf, nazik, ürkek, gururlu, cömert bir adamdı. Tanbur ve lavta çalar, Fransızca bilirdi. Sultanî-Buselik makamını yapmıştır. 1923'e kadar bestelediği 21 parçayı o tarihte külliyat şeklinde yayınladı ki, bu eserde saz parçası olarak ancak Acemkürdi ve Şehnazbuselik peşrevleri vardır. Birçok plağa tanburuyla eşlik ettiği gibi, birkaç taksim de doldurdu. Eserlerinin bir kısmı, bilhassa şarkıları plağa alındı ve notaları basıldı. Saz eserlerinde Cemil'in tesiri görülmekle beraber, klasik ekolden ayrılan şahsî bir üslûbu vardır. Gene saz eserlerinde Arel'in tesiri açıktır. Yüksek bir bestekârdır. Bazı eserleri fevkalâde güzeldir. Saz eserlerinde olduğu kadar, şarkı formunda da muvaffak olmuştur. Arel'i erişilmez yerinde bırakırsak Cumhuriyet döneminde yetişen en değerli bestekârların Özbekkan, sonra Fersan olduğu söylenebilir."

Hani, İranlıların güzel bir sözü vardır... "Kudam galetetra tashih konem iy hâneharâb?.." derler... Ben de aynı şeyi söylüyorum: Neresini düzelteyim?..

Şimdi, bu maddenin taaa en başından başlayalım. .

Refik Bey, hatıratının daha ilk cümlelerinde, "Henüz bir yaşında iken yetim kaldım. Merhum babam Şemseddin Bey'i maateessüf hayal-meyal olsun tanıma şerefinden mahrumum" demiş ama Öztuna, Refik Beye babasından müzik zevki verdimiştir... Bu işi belki de metafizik bir yolla, meselâ medyum kullanarak halletmiştir, kimbilir?

Mabeyinci Faik Bey, Öztuna'nın yazdığı gibi Refik Bey'in eniştesi değil, teyzesinin oğludur. Annesi Makbule Hanım'ın ablası Hüsnümelek Hanım'ın oğlu...

Dolayısıyla Kahire Fersan, Refik Bey'in teyzesinin kızı değil, torunu olmaktadır.

Refik Bey Darülelhan'daki tanbur hocalığından Ankara'ya, Riyaset-i Cumhur İncesaz Heyeti'ne gitmemiş, İstanbul'da Mızıka-i Hümayun'a, yani saraya, "sersazende muallimi" olmuştur. Riyaset-i Cumhur'a gidişi bundan bir yıl sonradır ve tarihi de 1923 değil 1924'tür. Üstelik Ankara'daki görevi sadece incesaz heyeti şefliği değil, alaturka kısmı muallimliğidir.

Ve bütün bunlar, emekli olurken çıkarttığı sicil özetinde ayrıntılarıyla yazılıdır:

"...950 kuruş asli maaşla 1.2.1335'te hademe-i hümayun incesaz takımına kaydedildi. 1.9.1341'de Riyaset-i Cumhur musiki heyeti kadrosuna bağlı bulunan fasıl takımı kısım muallimliği maaşı olan 1350 kuruşa terfi ettirilerek, 25 Mayıs 1927 tarihinden itibaren mezkur vazifesinden ayrılmış olduğu... 01.02.1335 tarihinden 01.09.1341 tarihine kadar 950 kuruş asli maaşla, 01.09.1341 tarihinden 25.05.1927 tarihine kadar da 1350 kuruş asli maaşla çalışmış olduğu..."

Sadece Ankara'daki görevlerini değil, İstanbul'dakileri de yanlış yazmıştır "Büyük" ansiklopedi... Refik Bey İstanbul Konservatuvarı'nda yalnızca tanburilik yahut Tasnif Heyeti Başkanlığı değil, İcra Heyeti şefliği de yapmıştır... Vefatına sebep olan hastalığın tıp dilindeki adı pneumoihorax'dır.

Bitmedi...

Fahire Fersan, Öztuna'nın yazdığı gibi iki şarkı ve bir saz semaisi değil, hiçbir şey bestelememiştir. "Refikle evli olup eser yapmak ne haddime..." deyip, derin bir "Estağfurullah" çekmekle bu bestekârlık yakıştırmasına...

Ansiklopedide, Refik Bey'in çocuklarının doğum tarihleri bile yanlıştır. Büyük kızı Melek 1925'te değil 1919'da; küçük oğlu İmran da 1923'de değil 1921'de doğmuştur. Torunlardan birinin ismi de Semih değil Sîmîn'dir ve erkek değil, kızdır.

Buraya kadar sıraladığım yanlışlar için "Bunlar ayrıntı... Önemli olan Fersan 'in müzik yönü üzerinde verilmiş bilgilerdir" diyebilirsiniz,.. Ama bu ifadelerin yer aldığı kitabın adı "Ansiklopedi", hatta kapaktaki ismiyle "Büyük Ansiklopedi"dir ve ansiklopedi olduğu söylenen bir eserde bu kadar yanlışın olması, sadece utanç verir... Üstelik bu ansiklopedide Refik Bey'in musikisiyle alakalı olarak yazılanların da yukarıdaki terden farkı yoktur.

Refik Bey'in Tasnif Heyeti başkanı olduğu sırada yayınladığı notaların hepsi, Öztuna'ya göre "çok hatalı"dır. Peki ama, neye göre hatalıdır? Türk Müziği'nde bir notanın doğru yahut yanlış oluşunun kıstası nedir? "Şu nota yanlış, bu nota doğru.." biçiminde garip değerlendirmeler yapılırken "tavır" denilen unsur hiç mi dikkat nazarına alınmaz? Ve hepsinden önemlisi, söz konusu ansiklopedinin icracı olduğu hakkında bugüne kadar hiçbir şey işitilmemiş yazarı, bir notanın düzgün yahut bozuk olduğuna nasıl hükmedebilmektedir?

Öztuna, Refik Bey'in saz eserleri besteciliğinde Cemil'in etkisinde kalmakla beraber klasik ekolden ayrılan şahsi bir üslûbu olduğunu ama açıkça Sadettin Arel'in tesirinde kaldığını söylüyor... Sonra lütfediyor, "Yüksek bir bestekârdır, ... Arel'i erişilmez mevkiinde bırakırsak, Cumhuriyet döneminde yetişen en değerli iki besteciden biridir..." diyor.

İlk iki değerlendirmesi doğru... Refik Bey gerçekten de özellikte bazı saz eserlerinde Cemil'in etkisinde kalmış ama kendine mahsus bir üslûba sahip olmuştur... Peki ya Fersan'a "Arel tesiri" atfedilmesindeki ve Arel'in besteci olarak erişilmez mevkiye konmasındaki garabet?

Burada bir muamma var: Arel bu erişilmez mevkiye hangi eserleriyle yerleşmiştir? Musiki camiasının da çok iyi bildiği gibi. merhumun mekanik olmayan tek eseri var mıdır? Didaktik maksatla bestelediği o binlerce eser içerisinde hangisi dinleyeni duygulandırmaktadır ve merhumu erişilmez mevkilere yerleştirenlerden hangisi, bu eserleri nerede ne zaman icra etmişlerdir? Bir sanatçının bir başkasına göre değerlendirilmesinin bilimsel metodolojideki yeri, daha doğrusu yersizliği ve bu şekildeki değerlendirmelerin ismi "Ansiklopedi" olan bir devlet yayınında yer alması, artık tartışmadan da öte hüküm verilmesini gerektirecek düzeydedir.

Müzikten, bilimsellikten ve vefadan uzak bu şekildeki bir iddia ve değerlendirme, Arel'in söylediklerinin dışında tek bir yeni söz edemeyenlerin Arel'in arkasından onun isminin arkasına sığınarak uyguladıkları 40 küsur yıllık eskimiş bir politikadır ve tek bir işe yarar: Sadece Refik Bey'in değil, merhum Arel'in de ruhunu muazzep etmeye ve komik olmaya...

İşte ilmiyle, irfanıyla, edebiyatla, velhasıl her şeyiyle dökülen bir kitaptan ibret sahneleri... Yazarının, Refik Bey'le alâkalı olarak ettiği bu kadar lâf arasında söylediği sadece bir tek şey doğru: Merhumun nazik ve cömert olduğu...

Şimdi "Aman bu ansiklopediye lâf etmeyelim... Yer yer ufak hataları olabilir ama tek kaynağımızdır..." diyenlere, tek bir maddedeki böylesine devâsâ halaları "ufak" kabul edenlere ve bu kitabı hâlâ kullanma cesaretini gösterenlere, bravo!.. "Hancıyan, Leon" maddesinde (cilt 1, sah. 327) Leon Efendi'nin koleksiyonundan bahsederken "...Birçok eseri Hamparsumla notaya almış ve bu koleksiyon ölümünden önce Ankara Radyosu'nca satın alınmış, birkaçı Refik Fersan 'ın eline geçmiş, tekrar İstanbul Radyosu'na satılmış, tekrar Fersan tarafından geri alınmıştır..." şeklindeki ifadelerle Refik Bey'e "sirkat" isnadında bulunan yazara ve ansiklopedinin basılması için "çok faydalıdır, vakit geçirilmeden çıkartılmalıdır..." raporunu veren, Fersan'ın evine senelerce girip çıkmış olan bugünlerin farklı şef doktoruna da basiretlerinden ötürü maaşallah!.

10. REFİK BEY'E ŞİİRLER VE TARİHLER

Seneler boyu, binlerce şiir gönderildi Refik Bey'e...

Tamamına yakını bestelemesi için yollanmıştı bunların ama içlerinde sadece onu yahut ailesini konu edinenleri de vardı... Dostlarının teşekkür veya bayram tebriki için yazdığı şiirlerle ailenin özel günlerine düşürülmüş tarihlerdi bunlar... Bu şekilde en fazla sayıdaki şiir, "Rüzgâr uyumuş, ay dalıyor, her taraf ıssız" şarkısının güftekarı Cenap Muhiddin Kozanoğlu (1892-1972)'na aitti.

Aşağıda, Cenap Muhiddin Kozanoğlu'yla diğer iki şairin, Refik Bey ve ailesi için yazdıklarından örnekler yer alıyor:

ŞÜKRANE ("Hatıralar" şiiri bestelendiğinde)

Kereminden alıp üstadımızın ilhamı

Şimdi canlandı hayâlimde bütün hâtıralar:

Karcığar İşlemesin bezenip endamı

Saldı dünyaya güzellikde bir ün "Hâtıralar".

Yetkisizken yed-i beyzâsı Benî Musa'nın

Ve yetersizken o enfâsı resul İsa'nın;

Nağmeler içdi elinden de Refik Fersan 'ın

Bir ölümsüzlüğe yükseldi bugün "Hâtıralar"

1.2.1962 Cenap Muhiddin Kozanoğlu

Yine bir güftesi bestelendiğinde düşürdüğü tarih:

Dili yok güftemi besteyle konuştu hemân

Daima mucize mu 'tadı Refik Fersan Bey,

Üç tek aldım ve o neş'yle bu tarih doğdu:

Asrının bir büyük ustadı Refik Fersan Bey

1965-3=1962

Cenap Muhiddin Kozanoğlu

YILBAŞI ARMAĞANI

Büyük artist Fakire'yle Refik,

Musikimizde çifte şahikadır.

Sazlarından uçan güzide, rakîk

Nağmeler ayrı ayrı hârikadır

Dilerim bin dokuz yüz elli dokuz

Yılı her dem beraber olsunlar

Dâima şen ve dâima mahzuz

Böyle çok yıl muammer olsunlar

Cenap Muhiddin Kozanoğlu

FÜRÜZAN'IN (FERSAN) NİŞAN TARİHİ

Kutlu olsun bu faziletli, saadetti tören

Sayın üstada, sayın Fahire Fersan Hanım 'a.

Gelerek beş peri hürmetle şu tarihi dedi:

Kefevî bir genç nişan takdı Füzuran Hanım 'a

1956+5=1961

Cenap Muhiddin Kozanoğlu

Mektuplarına cevap alamayınca

TEESSÜR

Yıllar yılı ben si'rime âheng ararken
Bahtımı büyük üstâd Refik Fersan'ı buldu.
Bilmem niye yüz döndürdü de nimet bileninden
Çok geçmedi birdenbire herşey unutuldu?!

Cenap Muhiddin Kozanoğlu

FAHİRE FERSAN'A

Ey vâkıf-t esrarı ilâhî heyecanın.
Her nağme ile yükseliyor göklere sânın.

Bir âlihe-i şî'r-ü füsün saklı elinde,
Bir yâreli kuş çırpınıyor sanki telinde.

Sen kalbini dillendirerek söyletiyorsun,
Bülbüllere elhan-ı füsün öğretiyorsun.

Nağmenle bu seb ben de coşup göklere taşlım,
Bir lahzada bir âlem-i lâhûtu dolaştım.

Senden geçiyor cennet-i cihana giden yol,
Üstad-ı nağamsın yaşa ey Fahire, varol!..

Dr. Fevzi ÖGET

MERSİYE

Merhum Refik Fersan'ın
ruh-ı pür fuluhuna ithaf

Radyolar sundu semâvâta Refik 'in "Fer"ini,
"San"ı dünyada ışıklandıracaklar yerini...

Musiki yasta, figanın duyulur gamlı sesi,
Bir cihan çöktü, nasıl ağlamasın Fâhire'si?..

Biz ki mü 'min kişiyiz, matemî terketmeliyiz,
Kaderin yazdığı hengâmeyi derketmeliyiz...

Ne saadet sana Fersan Hoca, cennetliksin,
Az gelir Fatiha, kabrinde okunsun Yasin...

Sevenin çok, ebediyette yatar sevgilisin,
Kalk da bak arkana Fersan! Ne kadar sevgilisin..

Ali Hadi OKAN

KİTABE:

Kaderin hükmü vakit geldi mi birden çalıyor,
Ecelin nabzı damarlar gibi tık tık atıyor.
Dur da bir Fatiha surî ruhuna toprakdakinin,
Tanrı 'ram gözdesi Tanburi Refik Bey yalıyor,

Ali Hadi OKAN

11. YARIM ASRIN GÜNLÜĞÜ

O devrin günlük tutma adeti, Refik Bey'de de vardır. Ufak boy cep defterlerine, yarını asır boyunca her akşam, o gün ne yaptığını tek tek yazar... Bu defterler, dönemin musiki olayları için en sağlam kaynaktır ve herbiri ayrı bir kitap konusudur.

İşte, günlüklerin son senelere ait olanlarından rastgele bazı sayfalar:

1947 yılı:

17 MART: Hayrettin'in, bugün Fûruzan'la nikâhı kıyıldı ve evlendiler. Allah mes'ud ve bahtiyar etsin, amin,

6 NİSAN: Bu gece Ankara Yeni Sinema'da bir konser verdik. Maşallah kalabalık idi. Radyoda, Safiye ile bir konser verdik.

7 NİSAN: Bu akşam Hüsnü Efendi Hazretleri'nin refikaları Fatma Hanım, polis müfettişlerinden Naci Bey 'in refikası ile bize geldiler.

8 NİSAN: Münir Nureddin 'e mektup yazdım.

6 MAYIS: Münir'le Ulus Sineması'nda ilk konser.

9 MAYIS: İkinci konser.

10 MAYIS: Münir'le Cevdet geldi, hasılat 1000 lira, 200 lira bize verdiler. Cevdet İstanbul'a döndü.

12 MAYIS: Rıfat'la (Kayakök) karısı geldi. Rıfat, Şam Konservatuvarı'na muallim olarak tayinini Başvekâlet'e yazarak istemiş.

3 TEMMUZ: Radyoda imtihanlar başladı. Sabahtan akşama kadar imtihanlarla meşgul olduk.

8 TEMMUZ: Bugün yüreğim pek darlaştı. Bunalacak bir halde idim. Hayırlısıyla Cenab-ı Hakdan Ankara'dan sağ-salim kurtarmasını dua ediyorum. Elimiz ermez, gücümüz yetmez. Allah'tan başka bir isteğimiz yok. Herkes İstanbul'a gidiyor, biz buna muvaffak olamıyoruz. Maaşlarımıza da zam yok. Cenab-ı Hak bizi idare eden nâmerd, merhametsiz İnsanların elinden kutlarsın.

16 EKİM: Allah 'a çok şükür olsun, şu ara cümlemiz, sıhhatteyiz.. Ben biraz nezleyim. Yegâne üzüntümüz İse, parasızlık. Hâlâ kömürümüzü alamadık. Gerçi havalar da iyi gidiyor.

1948 yılı:

13 MAYIS: İstasyondan trene bindik. Kalabalık bir uğurlama.

14 MAYIS: İslâhiye 'den sınırı geçtik.

15 MAYIS: Trablusşam'a geldik.

1951 yılı

3 MART Melek, hu sabaha karşı rahatsızlandı. Kalp çarpıntısı vardı. Nabızı

150 oldu. Bu sabah ateşi 37.7, nabızı da 100'dür. Fahire ham-dolsun daha iyicedir.

4 MART: Meleğin ateşi sabahleyin 37.8 idi. öğleye doğru terledi.

10 NİSAN: Bugün Konservatuvar Konseri'nde Uşşak faslı çok güzel oldu.

26 TEMMUZ: "Ol şuh...". Şemseddin Ziya Bey'in Uşşak şarkısını yazacağım.

3 AĞUSTOS: Bugün bize iki Amerikalı ile Belçika Konservatuarı muallimesi Madam Hukdan geldiler.

7 AĞUSTOS: Bu akşam bize Kılıç Ali Bey, Tütüncü İhsan, Selma geldiler. Saat üçe kadar oturdular.

29 AĞUSTOS: Bugün fevkalâde bir toplantı yapıldı ve ilmî kurulla tasnif kurulunun mesaisi programlandı, icra heyeti korosu tesbit edildi.

14 EYLÜL: Amerika Kültür Heyeti tarafından terli b olunan sanatkâr İntihabı için jüri azalığına seçildiğim tebliğ edildi.

16 EYLÜL: Bugün Selâmi hazretlerini ziyaret ettik ve taş aldık,

1 EKİM: Meleğin nezlesi var.

1958 yılı:

25 MART: Bugün radyoda ses dinledik. Keçiboynuzu kabilinden bile değildi. Bir kişi bile muvaffak olamadı.

4 NİSAN: Bugün radyo toplantısında Refik Ahmed Bey de bulundu. Güfte sahiplerinin de radyodan anons edilmesini isledi.

20 NİSAN: Sabah, Süha ile birlikte, otomobille Taha Paşa'ya tebrike gittik. Bana, Fahire'ye ve çocuklara birçok hediyeler getirmişler, eksik olmasınlar. Akşama kadar misafir kabul etti.

30 NİSAN: Bugün konservatuvara gittik. Dünkü notalarla tekrar meşgul oldum.

13 MAYIS: Bugün sabahleyin konservatuvara gittik. Bolahenk Nuri Bey'in ayin-i şerifini tashih ettim".

Kalemi eline son alış, 1965'in 23 Nisan gecesidir. Yanın asırdan beri hiç aksatmadan tuttuğu günlüklerinin son sayfasını, o gece doldurur... Gayet düzgün olan yazısı, hastalığın verdiği halsizlikten olacak artık bozulmuş, harfler bir yana kaymış, okunmaları bir hayli güçleşmiştir. Zaten önünde kalan 49 gün boyunca, artık kalem tutacak gücü bile bulamayacaktır kendisinde...

Ve, günlüğünün 25 Nisan tarihli bu son sayfasına, o günü saat saat şöyle yazar:

1. "Bugün hava lodos idî. Rüzgâr bazan serin esti. Hararet derecesi 9-20'dîr. Dün gece çok başım döndüğünden, bugün akşama kadar kalkamadım.

2. Bir ara Necla geldi, içeride Fûruzan 'la oturdular,

3. Akşama doğru yataktan kalktım, yemek odasında 66 oynadık. Akşam yediden sonra Selma hamın kardeşimiz, doktorlarını getirdi. Beni merak etmişler. Tekrar adamakıllı hepimizi muayeneden geçirdi. Benim tansiyonum 14,5, Fahireninkini de 15'i buldu. Meleğin 14,5, Fûruzanın keza 15'i buldu. Meleğin kalp nahiyesinde hafif bir sufl buldu. Şayanı endişeli birşey olmadığını temin etti. Fûruzan'ın da 15 tansiyonu olduğunu ve başka bir rahatsızlığı olmadığını temin etti. Benim de kalbimdeki hastalığın şayan-ı endişe olmadığını, dört gün müddetle aldığım dijitalin'in çok iyi geldiğini söyledi. Bugünden itibaren beş gün almayacağım. Yalnız Aminokardol ile Anlisin ilâcına devam edeceğim. Bir de Aminokardol alacağım.

Cenab-ı Hakkın in'âm ve ihsanına şükürden âcizim. Ve doktoru temin eden ve gece alıp getiren Selma Hanım'a teşekkürler şükürler ederim. Cenab-ı Hakkın lutf-ı kerem-i inayetine şükürden âcizim. Kem nazarlardan cümlemizi hıfz buyursun, âmin".

İşte, Refik Bey'in kâğıda döktüğü son sözleri bunlardır ve son kelimesi de "Amin"dir...

O günden vefatına kadar olanları, büyük oğlu Hayrettin Forsan, kendi günlüğüne şöyle kaydedecektir:

25 NİSAN : Babama bugün ilk kriz gelmiş ve hastalanarak yatmış telefonla bildirdi. Yemekte idik, çok fena oldum. Doğru İmran 'a gittim. O da çok fena oldu. Hemen Mas otobüslerinde yer kapatıp İstanbul 'a saat gece 9.30'da hareket ettik. Asap bozukluğundan otobüste gece uyuyamadım.

28 NİSAN: İstanbul'dan Mihriban, babamın hasta olduğunu telefonla bildirdi. Yemekte idik, çok fena oldum. Doğru İmran 'a gittim. O da çok fena oldu. Hemen Mas otobüslerinde yer kapatıp İstanbul 'a saat gece 9.30'da hareket ettik. Asap bozukluğundan otobüste gece uyuyamadım.

29 NİSAN: Bu sabah İmran'la, saat 7'de İstanbul'da Etiler'deki evde idik.

Babama heyecanlandırmadan haber verdiler. Yanma gittik, çok sevindi.

30 NİSAN: Bugün evde idik. Dr. Necmeddin Hakkı İzmirli, teşhisin zatürree olduğunu söylemiş. Çok zayıf. Etiler'deki evin en küçük odası olan arka odada yatıyordu. Saçlarının yastığa dökülüşü tıpkı bir arslan yelesi gibi idi. Hiç gözümün önünden gitmiyor bu türlü. Sevgili, canım babacığım.

1 MAYIS : Evde, babacığımın yanında idik. Gün geçtikçe zayıflıyordu.

2 MAYIS : Sabahleyin, öğleye doğru İmran Ankara'ya gitti. Bugün röntgen çeken Dr. Erdem Büyük ile Dr. Ali Uras'tı. Bilâhare Dr, Ferit Yavuz ve Dr. Necmettin Hakkı İzmirli konsültasyon yaptılar. Dr. İzmirli kalbin evvelce zayıf olduğunu gıda almasını söylediler.

3 MAYIS: İmran, Ankara'da, babacığım rahatsız. Ben yalnızım, çok üzülüyorum. Bir taraftan da her gün olduğu gibi misafir dolup boşalıyor.

4 MAYIS: Bu sabah gene rahatsızdı. Öğleye doğru biraz iyileşti gene bozuldu. Babacığımın bir türlü yanına gidemiyorum. Çok tesir ediyor misafir odasında kanepede yatıp kulak kesiliyorum. Hep onları dinliyorum Fûruzan ile Levend'deki evden telefonla konuştum. Gelmek istediğini söyledi babamı görmek için. Ben de gel dedim. Perşembeye gelirim dedi. Bakalım... Fûruzan 'ın geleceğine babacığım çok sevindi.

5 MAYIS: İmran bugün Ankara 'dan geldi Babamın vaziyeti bugün pek fena değil (Bugün doğum günüm).

6 MAYIS: Bugün Ankara'dan Fûruzan geldi. İmran'ı bekliyorum: Fûruzan Rıza dayıda kalıyor, Fûruzan'ın gelmesine babam çok memnun oldu.

7 MAYIS: Fûruzan'la Etiler'deki evde babamın yanında idik.

8 MAYIS Bugün de Fûruzan'la beraber babacığımızın yanında kaldık

9 MAYIS: Bugün Fûruzan'la beraber Ankara'ya hareket ettik. Bu akşam da İmran, Ankara'dan İstanbul'a babacığımın yanında olacak. Zira babam çok istiyordu. Hatta anneme "O gelmez" diye de söylemiş. İmran'ın İstanbul'a dönmesine çok memnun olacak herhalde.

10 MAYIS: İmran'ın İstanbul'da olması dolayısıyla çok memnun oldum. Biz de bankaya başladık.

18 MAYIS: Babacığıma bugün ikinci bir sıkıntı gelmiş. Gece, Doktor Ferit'i getirmişler.

21 MAYIS: Bu akşam Levend 'e taşınmak üzere, İmran'la İstanbul'a hareket ettik. Babacığımın odası değiştirilmiş olduğunu gördüm. Misafir odasının yanına getirmişler.

22 MAYIS: Bugün İmran'la Etiler'den eşyanın bir kısmını Levend'e taşıdık.

23 MAYIS : İmran, bugün saat 12 'de öğleyin Ankara'ya hareket etti. Hamdolsun gece saat 10'da evinde olmuş. Babam gene hasta idi.

25 MAYIS : Babacığımı gene rahatsız yatıyor, çöküyor.

26 MAYIS : Bugün Baha Kutay Bey'e yemeğe davet edildik. Fakat ben ancak akşamüstü onlara uğrayabildim. Babacığımın bugün röntgenin neticesi alınarak "Plomnitorax" olduğu tesbit edilerek Dr. Ali Uras'la Dr. Erdem beyler röntgen çekmişlerdi. Bu gece saat 8.30'da Dr. Ali Uras'la Dr. Necdet Bey, babamın alt ciğerinden ameliyat ederek diren koydular Bu surette nefes darlığımı önlediler. Bu gece unutulacak bir gece değildi. Hepimiz, asap bozukluğundan birbirimize geçtik. Hele babacığımın "Ah, ah" demesi kulaklarımda çınlıyor hâlâ!

27 MAYIS: Nur'la bugün beraber olacağız. Bu akşam babam öksürmesiyle göğsüne takılı bulunan direnin hokkasında kan oldu. Su, kandan mütevellid kızardı. Sonra Ali Uras'a söyledik, "Birşey değil" dedi ama ben çok korktum.

28 MAYIS: Babacığımın bugünü iyi geçti. Neş'eli idi. Gece gene sıkıntı geldi, uyuyamadı. Annemle Melekcik, hep babama bakmakla meşguller, inşallah onlar da erecekler. Allah, herkesi onlar gibi yapsın. Ne mutlu. Yalnız, Melek çok zayıf. Hiç uyku uyumuyor ve yemek de yemiyor. Keza anneciğim de onun gibi.

29 MAYIS: Babacığım gece direnin iğnesi vücuduna battığı için Dr. Halil Ziya Bey'e telefon etmemi söyledi. Hemen evden fırlayarak telefon kulübesinden Dr. Halit Ziya Bey'e telefon edip ızdırabını bildirdim. O aralık annem telefonda vazgeçmem için arkamdan Emine'yi göndermiş ama ben telefon edip babamın arzusunu yerine getirdim.

30 MAYIS: Babacığım bu gece ve sabah nisbeten iyi idi. Bugün Nur'la beraber İstanbul'dan Ankara'ya hareket ettik.

1 HAZİRAN : Bu akşam, babacığıma takılan diren çıkartılacak.

2 HAZİRAN: Babacığıma çok üzülüyorum. Hep gözümün önünde. Yataktaki başı ve saçları aralandı, arslan. Sevgili babacığım.

3 HAZİRAN: Babacığımı, bu aksam Mihriban'a telefonla sordum.

Vaziyetin aynen devam ettiğini söyledi.

4 HAZİRAN: Babacığma çok üzülüyorum, elimden birşey gelmiyor.

5 HAZİRAN: Babacığım İçin bu akşam Dr. Ferit'e telefon ettim, Tek iyi konuşmadı, vaziyetin aynen devam ettiğini söyledi.

6 HAZİRAN: Babacığımın hastahaneye kaldırılacağını Mihriban telefonda söyleyince, hemen gece otobüsü İle İstanbul 'a hareket ettim.

7 HAZİRAN: Bu sabah İstanbul'da idim. Babacığım gene hasta idi. Akşam, evle telefonla konuştum.

8 HAZİRAN: Babacığım dalgındı. Yalıyor Bu gece Dr. Ali Uras 'la Ragıp, babacığımı Levend'e kucakta olarak getirdik. Merdivenden Ragıp'la, Ali Uras'la indirdik.

9 HAZİRAN: Bugün kardeşim Füzuran ve Ragıp'la evi toplayıp, eşyaların bir kısmını da Ragıp 'in arabasıyla taşıdık, belki on sefer yaptı Ragıpçığım.

10 HAZİRAN: Babacığım, bugün biraz iyice idi. Apdesthane tahtasını Levend'deki eve aldım. Babacığım eli ile işaret ederek apdesthane taharet musluğu taktırmamı istedi.

11 HAZİRAN: Babacığımdan bugün tahlil için kan alındı. Nisbeten birazcık iyi idi.

12 HAZİRAN: Babacığım bugün birdenbire fenalaştı, ağırlaştı. Dr. Ali Uras oksijen tüpü getirdi ve gece Dr. Faruk Ertuğ Bey ile Halil Ziya da geldiler. Tekrar göğsüne delmek sureliyle yeniden diren takıldı ve oksijen verildi.

13 HAZİRAN: Babacığımın durumu aynı. Allah yardımcımız olsun, dualarımız kabul edilsin.

Sevgili babacığımızı bugün saat 6.30'da çocuklar Ankara'dan geldikten sonra 8.55te akşam kaybettik. Ya Mevlâ. . Ya Huda... Ya Allah..."

12 REFİK FERSAN'IN HATIRALARI

Refik Fersan, ileriki sahifelerde yer alan hatıratını 1938 ile 1950 yılları arasında yaşadığı Ankara'da kaleme almıştır. İfade ve hatıratta bahsi geçen olaylar, bunların 1940'larm sonunda yazıldığını gösteriyor.³

Hatıratın Fersan'ın elyazısıyla olan müsveddeleri, birkaç yıllık bir aradan sonra

³ Murat Bardakçı – Refik Fersan ve Hatıraları – Mart 1995 Pan Yayıncılık Barbaros Bulvarı Beşiktaş-İstanbul, s. 28-31.

yeniden ele alındığım gösteriyor. İlk nüshanın orijinallerinin başında, İstanbul'da oturan "Saadeddin Bey" isimli bir zata hitaben yazılmış bir mektup var. Mektupta, hatıratın Saadeddin Bey'in işleği üzerine kaleme alındığı ve bir bölümünün daha önce gönderildiği söyleniyor.

Bu mektup, aynen şöyle:

"Benim kadirşinas efendim, kıymetli kardeşim Saadeddin Beyefendi,

Lütfen irsal buyuruları keremnâmenizi sevinçle aldım, okudum. Ankara'da bizlere şeref verdiğiniz zaman, tercüme-i halimin bir kısmını arzetmiş idim. Fakat mevzuunu ve hangi tarihe kadar yazıldığını hatırlayamıyorum. Ta çocukluğumdan bugüne kadar sinema şeridi gibi gelip geçen donuk hatıralarımı derleyip toplayıp bir araya getirebilmek, herşeyden evvel kuvvetli bir zekâyâ ve kudretli bir kaleme mülevakıfıdır ki, maalesef bendeniz bu mazhariyetin her ikisinden de mahrumum. Çünkü hayat yolculuğunda senelerden beri maruz kaldığım girdbâd-ı gam ve âlâmla mücadele etmek ve her ızdırâbı sineye çekmek gibi nahoş mukadderat, bizler gibi hayatını musikiye vakfetmiş oldukça hisli insanları yıpratıyor, akli ve fikriyle beraber huzur ve rahatını da selbediyor, herşey Allah 'dandır diyoruz, şükrediyoruz.

Salim bir fikirle, bu yaşa kadar hayatta tesadüf etliğim hâdisatı yegân yegân yazabilse idim, şimdiye kadar okuduğumuz macera romanları buna nazaran lâşey' kabilinden kalırdı. İnşallah üç bin günü müteceviz bir müddetten beri gurbet diyarında çekmekte olduğumuz çilemizi doldurup İstanbul 'a avdet nasib olursa, bu mümkün olabilecektir.

Şimdilik, emir ve arzularınıza tevfikân varlık, refah ve saadet içinde geçen çocukluk ve gençlik hatıralarımla -buna tamamıyla bir tezad teşkil eden- son rubu' asırlık hayatımı, dilim döndüğü, gücüm yettiği kadar hulasaten olsun hürmetle sevdiğim pek kıymetli kardeşimize arzedebilsem.. Ne mutlu bana!..."

Refik Bey, hatıratının ilk biçiminde bazı yerlerde konudan ayrılıyor ve "Sadeddin Bey"e gene hatıralarla alâkalı ama hatırat dışında sözler ediyor. Biz bu kısımları metinden çıkarttık ve bu bölümde vermeyi uygun gördük.

Metin harici bu ifadeler, iki yerde geçiyor.

1. Arap Abdullah Paşa faslından sonra:

"Ankara'da bizlere şeref verdiğiniz zaman, doğduğum Şehzadebaşı'ndaki konağı, bilâhare Beşiktaş ve Nişantaşı'ndaki ve daha sonra da Bebek 'teki eski

iskelede şimdi yıkılıp yerine birtakım modern binalar yapılan yalıdaki hayatım hakkında muhtasaran malûmat arzettiğimi zannediyorum.

Yalımızdaki musiki alemlerini ayrı ayrı arz etmek isterim. Fakat öyle dağınık hatıralardır ki, bir araya getirip istif etmek bir mes'eledir. Binaenaleyh, uzun uzadıya şimdilik tafsilât vermekten sarf-ı nazar edeceğim. İnşallah felek nasib eder de buradaki çilemizi doldurduktan sonra İstanbul'da şeref-i mülakatınızla mubahı olacağımız tatlı günlere kavuştuğumuz zaman, bu hatıralarımı zât-ı âlînize hikâye eder ve birlikte boş zamanlarımızda yazarız".

2. Cemil Bey'in ölüm haberini alışlarını anlattığı bölümden sonra: "Benim çok aziz kardeşim Saadeddin Beyciğim, şuraya kadar derme çatma yazdığım yazılar çok ihtisar olunmuştur. Evvelce de arzettiğim gibi, İnşallah teşerrüf edeceğimiz zaman hatıralarımı arzedeceğim. Çok enteresan maceralar var. Fakat bende bu dağınık hatıraları biraraya toplayabilecek ve kaleme alabilecek kudret yok. Zihnim, zamanın birçok meseleleriyle meşgul ve fikren çok yorgunum. Beni bu Ankara'nın hayatı perişan etti Meselâ Mekteb-i Sultaniden bu güne kadar gecen hayalımı tanıdıklarımı dinlediğim san'atkârları yegân legan yazmış olsam, bilhassa ailevî hadiseleri kaleme alsam, emin olun ki büyük bir roman vücuda gelir. Hatta öyle mevzular vardır ki, her biri birinden bir roman yazılabiliyor. Hatır-ı hayâle gelmeyen debdebe ve saltanat içinde de yaşadım, yine aynı derecede sefalet de çektim. Bunları ayrı ayrı müstakilen yavaş yavaş yazmak amelindeyim inşaallah şu Ankara'dan yakamı kurtardığım zaman asude-i fikr ile muvaffak olacağımı ümid ediyorum".

Mektubun ve hatıraların ilk şeklinin muhatabı "Sadedin Bey "in kim olduğu maalesef bilinmiyor. Akla ilk gelen isimlerden biri Hüseyin Sadedin Arel ama, Fersan'ın ailesi Hüseyin Saadeddin Bey'le ilişkilerinin gayet resmî olduğunu ve mektuplaşacak düzeyde samimiyetlerinin bulunmadığını, hele Refik Bey'in ona kesinlikle "kardeşim", "efendim", "üstadım" şeklinde hitap etmeyeceğini söylüyor. Bütün bunlar, o devrin bir başka 'meşhur Saadeddin'i, Hafız Saadeddin Bey (Kaynak) için de aynı şekilde ve dolayısıyla, "Saadeddin Bey"in kimliği şimdilik meçhul...

Fersan, hatıratın sonradan zaten tekrar ele almış, girişi değiştirerek bu kitaptaki son şekli vermiştir. Metin, "Gazeteci arkadaşlarımdan tutun da çocuklarıma varıncaya kadar..." şeklinde başlamaktadır, İleriki sahilelerde yer alan metin, Refik Bey'in aynen yazdığı şekildedir ve birkaç tekerrürün tashihi dışında, hiçbir yere

dokunulmamış, sadece arabaşlıklar ilâve edilmiştir.

Şimdi söz, attık Refik Bey'in...

Gazeteci arkadaşlarımdan tutun da, çocuklarıma varıncaya kadar bütün tanıdıklarını ve ahbabını, benden mufassal bir tercüme-i halimi neden kaleme almadığımı sorar, dururlar...

Çocukluğumdan bugüne kadar gözümünden sinema şeridi gibi geçen bu donuk hatıraları derleyip toplamak ve biraraya getirebilmek için, kendimde bir türlü kudret bulamam, daha doğrusu cesaret edemem. Bu. nota yazmaya benzemez.

Okuduğum ve hergün okumakta olduğum tanınmış üstadlarımızın herhangi bir mevzu hakkında dahiyane ve vâkıfane yazılarına karşı hayatında musikiden başka hiçbir ilme vukufu olmayan benim gibi acemi nefer, yazı yazmaya nasıl cesaret edebilir.

Ne yapayım ki, bu mevzuda hemen her gün temcit pilâvı gibi ısrar karşısındayım.

İşte, dostlara da söz verdiğim için, hatıralarımı başından nihayete kadar yazmaya çalışacağım

Şehzadebaşı'nda doğduğum evi, bahçesindeki armut ağacını ve iki-üç yaşında iken yaptığım yaramazlıklarımı hayal meyal hatırlarım. Çocukluk bu...

İçleri mavi, kırmızı, sarı rengârenk başlıklı kibritlerle dıştan yine rengârenk resimlerle dolu küçücük bir sandık veyahut üstüvane şeklinde kibrit kutularını, kırmızı boyalı yuvarlak tenekeden uslu kapaklı pudra kutularını, Beyoğlu'ndaki Pazar Alman veyahud Bonmarşe'nin en güzel oyuncaklarına tercih ederdim. Burmalı Mescid karşısında ikamet eden Bahriyeli Lütü Paşa'nın benden iki yaş kadar daha büyük olan oğlu annesiyle sık sık bize gelirler, gizlice elimize geçirdiğimiz dolu bir kutunun kibritlerini yakar ki sofada birer birer yakar ve yaktıklarıyla duvara nakışlar işler, boş kalan kutuya yalancı san paralar ve sigara kâğıdının kaplarını doldurarak birer ip takar ve sofanın bir basından diğer başına kadar çeker, oynardık. Anneni, bir tanesi olduğum için beni mazur görür; bu yaramazlıklarımı yetimliğime bağışlardı. Üzüleceğini, ağlayacağım, hastalanacağım diye ödü kopardı. Anneciğime rahmet olsun! Henüz bir yaşında iken, 1310 (1894) senesinde yetim kaldım.

Merhum babam Şemseddin Bey'i maateessüf hayal-meyal olsun tanıyabilme

şerefinden mahrumum. Kendisiyle muarefesi olanlardan elyevm tek tük berhayat bulunanlar, merhumdan bahsettikleri zaman aradan elli bu kadar sene geçmesine rağmen bugün rahmet-i rahmana kavuşmuş gibi ağlarlar. Fevkalâde mütevazı, cömertliği, İlim ve fazl ve kemâîâtıyla leravet, zerafet, nezaket ve asalet timsali olduğunu yana-yakıla anlatırlar. Hayatta ağzından kötü bir kelime sadır etmemiş, bir karıncayı İncitmemiş, beş vakit namazım kaçılmamış, kelâm-ı ilâhiyi ağzından eksik etmemiş!..

Kendisi Maliye Nezareti'nin yüksek erkânından olmasına rağmen, Burmalı Mescid'in imamet ve hitabetide büyük pederim Sultan Mescid'in dersiamlarından "Pehlivan Hoca" lakabıyla anılan Kazasker merhum Hoca Süleyman Efendi'den müntakil olduğundan, her sene ramazan-ı şerifin yirmi yedinci gecesini Burmalı Mescid'de imamet mevkiine geçer, namaz kıldırılmış. Kendisinin senede yalnız bir kere namaz kıldırıldığı bilenenlerden kadın ve erkeklerden müteşekkil cemaat-i müslime, camiin on saflarında kendilerine yer te'min edebilmek için, hemen iftarı müteakib fevc fevc küme halinde cami-i şerife akın ederlermiş. Merhumun o kadar güzel sesi varmış ki, Kur'ân-ı Kerîm okudukları zaman bütün cemaati hıçkırıklarla ağlatır, en katı yürekleri hile kendinden geçirir, gasyedermiş. Hatta cadde üzerindeki eczacı "Fotaki". köşe başındaki diğer eczacı "Lefter" ve civardaki kalaycı ve işkembeci vesair Hıristiyanlar da hürmet ve sevgi ile kentlisinin mahbubu bulduktan bu güzel insanın yanık sesini dinleyebilmek için mübarek Leyle-i Kadir'de dükkânlarını çıraklarına terkedip camie şilâhân olurlarmış. Hâsılı kendisi hâfız-ı kelâm, edebiyat-ı Arabiyye ve Farisî'ye ve gayrimütedavil makamlarda bestelediği elimizde mevcut birkaç eseriyle de anlaşılacağı veçhiyle ilm-i musikiye (anı manasıyla vakıf, bihakkin "efendi" bir zât-ı muhterem imiş. Allah ganî ganî rahmet eylesin, nur içinde yatsın, amin.

Merhum bestekâr Enderûnî Hafız Hüsnü ile Hafız Yusuf, pederim merhumu çok iyi tamamlamış ve eserlerini kendisinden meşketmişler. Bu eserleri, onlardan dinleyerek notaya aldım.

Bir nebze de, büyükbabamdan bahsedeceğim. Büyükbabam, cennetmekân Sultan Mahmud ve Sultan Mecid'in dersiamlarından Siyavuş Paşa ahfadından Pehlivan Hoca Süleyman Efendi, 105 yaşında. 1285 tarihinde vefat etmiştir.

Takriben 30 sene evvel, 102 yaşında vefat eden Aksaray'ın meşhur "On ikililerinden" kendi Kürd, lâkabı "Artıp" Abdullah Paşa, avanesinden iki külhanbeyi arkadaşıyla büyükbabam arasında geçen bir vak'ayı bana şöyle tasvir etmişti

- Bir akşam, alaturka saatle on ikiye doğru, arkadaşlarımdan Arif ve Kerimle birlikte Hoşkadem Yokuşu'ndan Şehzadebaşı'na çıkarken, köşe basında gayet şık feraceli, endamlı iki kadına tesadüf ettik. Yanlarında bir de acuze vardı. Bizim işimiz gücümüz zaten kadın avcılığı. Fakat namuslu kadınların hamisi olduğumuzu unutma. Kadınlar bizi görünce, adeta koşarcasına kaçmaya haşladılar. Ben arkadaşlardan ayrıldım, bunlara yetiştim, bir lâf attım... Kocakarı müdahale etti ve şemsiyesini kafama indirdi. Kadınlardan biri ahenkli sesiyle bir aile kadınının ağzına yakışmayacak derecede galiz bir küfür savurdu. Sesi, kendisinin yüksek tabakadan aşüfteler olduğunu isbata kâfi idi.

İkinci bir şemsiye darbesine hazırlanan kocakarının suratına elimin tersiyle indirdim: avazı çıktığı kadar "Cankurtaran yok mu?" diye bağırdı ve diğer kadınlar da bağırmağa başladılar, O anda karşımıza kelli felli, uzun boylu, yaşlı bir zat peyda oldu ve:

"Bu hanımlardan ne istiyorsunuz? Utanmıyor musunuz? Defolun buradan!" diye bağırdı. Kadınlar:

- "Aman efendi hazretleri, ocağına düştük. Bizi bu şerirlerden kurtar!" demeleri üzerine, efendi tekrar bize hitab'en.

"Size defolun diyorum,.. Allah bilir, ayağımın altına alır, topunuzun pastırmasını çıkarırım!" demesin mi?

Bizim gibi İstanbul'da duman attırmış, ipten kazıktan kurtulmuş anlı şanlı "On İkililere" böyle hitâb edilir mi? Kabadayılık damarlarımız kabardı, üçümüzün de beynine kan sıçradı, artık kadınları unuttuk.. Kim olursa olsun bu efendinin ağzının payını vermek icab ediyordu. Üçümüz birden:

- "Bize defolun diyecek bir ağzı kulaklarına kadar yırtarız. Bize "On İkililer" derler. Haydi, kadınları bırak, sen defol yoksa..." dememize kalmadı, ân-ı vâhidde kulağımın dibinde tabanca gibi bir şey patladı. Kulaklarımın zarı patladı zannettim. Gözlerimde şimşek çakmasıyla kaldırım üzerine yuvarlanmam bir oldu. Üst tarafım bilmiyorum.

Aklım başıma geldiği zaman, kendimi karakolda buldum. Şöyle bir etrafıma

baktım, arkadaşlardan Arif hâlâ baygın yerde yatıyor, Kerim'in kafası patlamış, gözleri kan çanağı gibi yuvalarından fırlamış yan baygın bîr halde...

Kendimi bir türlü toparlayamıyorum. Buraya nasıl düştük? Ne olduk? Arkadaşlara ne oldu? Yavaş yavaş aklım başıma geldi. Arif de ayıldı. Bizi kolağasının odasına aldılar. Kolağası'nın yanında oturan efendi hazretlerini görür görmez, büsbütün aklım başıma geldi. Hemen ellerine, ayaklarına kapandım.

Yüzüme, gözüme sürdüm. Arkadaşlar da benim yaptığımı yaptılar. Gayet merhametli olan Süleyman Efendi:

- "Köftehorlar, sizi affediyorum. Bir daha bu mahalleye ayak basmayacaksınız! Masanın üzerinde duran Arifin saldırmasını göstererek-, Allah'dan korkmadan şu hançerle üzerime hücum ettiniz. Velew hafif meşreb de olsalar, kendilerini sıyanet etmekten aciz hatun kişilere sokak ortasında taarruz etmek sizler gibi namuslu kabadayıların şanına yakışır mı? işte dersinizi aldınız. Birer tokatla hepimizi yere serdim. Bu cezayı kolağası efendi de kail buldu; sizleri ona da affettireceğim. Defolun karşımdan, bir daha sizi gözüm görmesin.." dedi. Hepimiz tekrar ellerini, ayaklarını öpüp huzurundan ayrıldık.

Şu anda şöyle bir düşündüm; üç-dört yaşındaki sahavet (çocukluk) günlerim gözümde tecessüm etti. Gerçi baş ağrıtmaktan başka bir işe yaramaz ve saaded harici ise de, yine kendimi alamıyorum:

Mabeyinci Faik Bey'in validesi teyzem Hüsnümelek hanımın Sermnsahib-i Hazret-i Şehriyârî Lütü Bey'le evlendikleri, oğlu Faik Bey'in doğduğu ve annem Makbule Hanım'ın babam Şemseddin Bey'le evlendiği Şehzadebaşı'ndaki konağımızda, 1309 (1893) senesinde dünyaya geldim.

Onun için, bu konağa "ailemizin ilk saadet yuvası" denilir. Mevkiini, eski Şehzadebaşılılar'ın hepsi bilirler.

Şehzadebaşı Karakolu'ndan Saraçhane Caddesi'ne doğru giderken sağda köşe başında, çocukluğumda daima bardak şekeri, kutu macunu, badem ezmesi ve o tarihlerde tanesi beş paraya satılan İncecik çikolata vesair şekerlemeler almak üzere uğradığım Şekerci Ömer Efendi'nin dükkanı vardı. Ömer Efendi şişman, top sakallı, göbekli, güler yüzlü bir adamcağız idi. Dükkânın önünden geçerken "Buyurun küçük beyimiz" diye benî davet eder, dadım ve lalamlarla birlikte girer, alacaklarımızı alırdık.

Dadım beni ekseri karşı köşe başındaki Bukağılı Dede'nin türbesine götürür,

türbeden yeşil sarıklı, nur yüzlü zata "nazar değmesin diye" okutur, üfletirdi. Cadde üzerinde bir berber dükkânı vardı ki, aynı zamanda dişçi idi. Bu dükkânın camekânında tesbih gibi iplere dizili bir sürü azı dişlerinden ve karayılan gibi simsiyah kerpetenlerden ödüm kopar, hep karşı taraftan geçerdim, iki dükkân sonra, babamın adamlarından meşhur muhallebici Ahmed Ağa'nın dükkânı ve bunun tam karşısında ufacık bir meydancık ve büyücek bir kahvehane vardı. Ramazan-ı Şerif de, bu kahvede Karagöz oynatılırdı. Karagözcü meşhur Hakkı Necib eski İstanbul Opereti sanatkârlarından bu kahvede ben küçük iken senelerce Karagöz oynatmış idi. Ramazanda ekseri geceler gider, seyredirdim. Bu meydancıkta bir de su terazisi vardı. Bizim konağımızın bahçe kapısı, bu terazinin tam arkasında idi. Evin asıl harem kapısı, arkadaki Taşmektep sokağı'nda idi. Burası, şimdiki İstiklâl Lisesi'nin bulunduğu sokaktır

İttisalizimde Şekerci Udî Cemil Efendi merhumun kayınpederi meşhur Bektaşî Nuri Baha'nın, onun ittisalinde de Doktor Kadri Raşid Paşa'nın pederi Raşid Paşa'nın evi vardı. Baba dostumuz olan bu iki aileyle sık sık görüşürdük. Nuri Baba, Mehmed Ali Baha'dan evvel Merdivenköy Bektaşî Tekkesi'nin babası idi. Gayet şişman, fevkalâde eh l-i dil, daima gülen çehresiyle, top sakalı ile bugün gibi hatırımdadır. Her geldiğinde, bana bir oyuncak getirirdi. Damadı bestekâr udî meşhur Şekerci Cemil Efendi'nin o devirde büyük bir şöhreti vardı. Şehzadebaşı'nda gayet süslü bir dükkânı vardı ki alafranga şeker ve şekerlemelerini kibar aileler bu dükkândan tedarik ederlerdi.

Babam henüz hayatta iken Şekerci Cemil efendi ve kayınpederi sık sık bize gelirler ve musiki alemleri yaparlarmış. O devirde şöhret bulan kemence üstadı Vasilâki'yi, bazen Kemanı Tatyos'u da davet ederlermiş.

II. BÖLÜM

REFİK FERSAN'IN BESTELERİ

I. BESTELERİ

Araplar, "Tilke asanına tadallu a'leynâ/F'anzuru b'âdnâ ilel âsârî" (Eserlerimiz, bizim delillerimizdir; bizden sonra onlara bakınız) derler... Ve dolayısıyla, Refik Bey'in besteciliği konusunda birşey söylemek, yorum yapmak gereksizdir; zira eserleri musikideki yerini apaçık göstermektedir. Bugün başkalarının ismiyle, onların bestesiymiş gibi çalınan bazı parçaları da öyle...

Ancak insan, "Özellikle saz, eserlerinde onun açlığı yoldan gidilseydi ve ezgiler Refik Bey'in tarzında istif edilseydi, enstrümantal musikimiz mutlaka çok daha parlak bir vadiye olurdu" demekten de alamıyor kendisini...

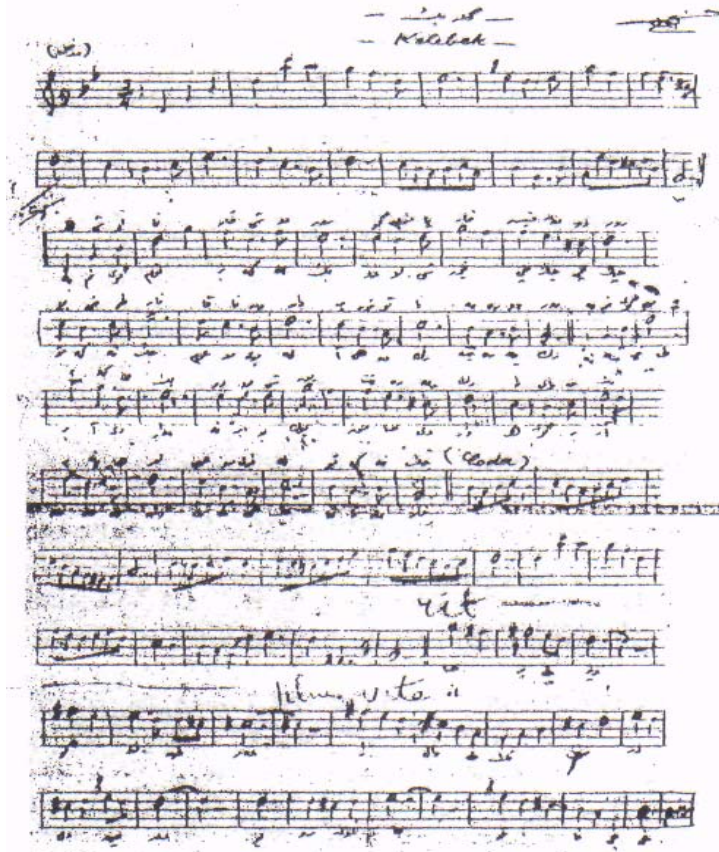
Refik Bey'in nazarında musiki tekdir... Bir notunda "Kendimi bildim bileli, zaman zaman Şark ve Garb musikisi arasında bir münakaşa, bir mücadele kopar!..." demektedir, bir başka notunda da bu kavganın gereksizliğine temas etmektedir:

"Bülbül sesi alafranga mıdır; alaturka mıdır? Ne cevap vereceğiz? Ne Rast, Nihavend makamıdır; ne de majör veya minördür. Yalnız, güzel bir musikidir. Musiki, herkesi ayrı ayrı seslerle mütehassis eder..."

Refik Bey, müziğin her formunda, binden fazla eser verdi. Ancak maişet derdiyle ailenin sürekli yer değiştirmesi, bir evde birkaç aydan fazla oturulmaması, mahfiyetkar kişiliği dolayısıyla eserlerini bir kütüğe kaydetmemesi ve ölümünden sonra evinden tomar tomar nota çıkartılması yüzünden, bestelerinin bir bölümü bugün ne yazık ki elimizde bulunmuyor. Bugün bilinen eserlerinin dışında, ailesinin elinde kalan ve Refik Bey'in kaleminden çıkmış birkaç yüz müsvedde notanın varlığı da bunu doğrulamaktadır.

Bu kaybolan eserler arasında neler vardı? Çok önemli parçalar...

Refik Bey'in aşağıda metnini verdiğimiz bir mektubu, bu parçalardan birine ait,.. Bugün sadece müsveddeleri elimizde bulunan ve son şekli kayıp olan bir bestesine...

Refik Fersan 1960'larda Cenap Muhiddin Kozanoğlu'nun bir güftesini bestelemiş ve güfte sahibine, notasıyla beraber eseri açıklayan bir de mektup göndermiştir. Sözü edilen eser, mektubunda kendisinin de söylediği gibi, bol makam ve usul geçkilerinin yer aldığı kâr-ı natık benzeri bir parçadır.

Refik Bey'in "yürütölmüş" eserlerinden sadece birinin, bestekârın elyazısıyla olan nüshasının İlk sahîfesi... "Benim günlüm bir kelebek" sözleriyle başlayan bu Nihavend/Semai şarkının biraz değiştirilip kısaltılmış şekli, bugün başka tek bir bestesi duyulmamış Nazmi Atlıg' adında bir yatın eseriymiş gibi okunuyor.

Refik Bey'in, aynı zamanda unutulmaz bir şarkısının, "Rüzgâr uyumuş"un da şairi olan Cenab Muhiddin'e yazdığı mektup şöyle:

"Çok muhterem, aziz, kıymetli üstadım efendim;

Kerem buyuruları "teessür"namenizde bile, bir nebzecek olsun esirgemediğiniz yüksek İltifatlarınız apaşikârdır. Evvelâ en samimi temennilerimle ve minnet nişlerimle ellerinizi hürmetle öperek af dilerim.

İki sene evvel, bendenizi üç ay müddetle esîr-i firâş eden bir hastalık miras olarak nefes darlığı bıraktıktan sonra mündefi olmuştu. Çıktığım, hızlıca yürüdüğüm,

birşeye üzüldüğüm zamanlarda göğsüm sıkışır, ilâçla kendimi idare etmekte idim. Fakat üç-dört aydan beri, bilhassa sahalıları, hazan yataktan kalkamayacak derecede krizler geçirmekteyim. İştahdan kesildim, uyku uyuyamıyorum. Merdivenleri çıkarken çarpıntı, nefes darlığı çok ızdırab veriyor. Evvelki gün Doktor İhsan Rıfat Bey, bendenizi otomobili ile muayenehanesine götürdü. Röntgen aldırdı, tansiyon, elektro ve kan muayeneleri yaptırıldı, ciğerlerde "anfizem", kanda noksanlığı, tansiyonu da 11 bulması neticesinde, "zaaf-ı umumi" teşhisi konuldu. Allah razı olsun, tertîb ettikleri, aynı zamanda şekeri de takviye edecek İlâçlardan sonra on gün sonra tekrar muayene edecekler.

Yarım asrı müteceviz bir zamandan beri "kötü arkadaştan hayırlıdır" dedikleri enîs-i hemdemim sigaradan yetmişimden sonra mahrum bırakmak istediler ise de, halime merhameten günde on sigaraya ancak müsaade ettiler. Buna da şükürler ettik. Cenah-ı Hak cümlemize derd verip derman aratmasın.

Bayramın İlk günü ziyarete gelen Kadife Erten, Haziran ayı zarfında "Hatıralar"! radyoda okuyacağını bildirdi. "Gün ve saatini size telefonla bildiririm" dedi.

Bu eserin bîr notasını da, takriben bir ay evvel bizi ziyarete gelen müzik şefi Cevdet Çağla'ya, Alâeddin Yavaşça'ya okutmak için tevdi' etmiş idim. Evvelki gün teessürname"nizi alır almaz hemen telefonla görüşdüm. Cevdet Bey'den notayı aldığım, şu önümüzdeki İki-üç hafta zarfında, "Karcığar" programına ilâve edeceğini ve bize telefonla gün ve saatini bildireceğini vaad etti.

Cevdet Çağla'dan İstihbarata nazaran, Doktor Alâeddin Yavaşça, bu gibi musanna eserleri herkesden evvel kendisi arzetmeyi adet edinmiş. Kadife'den evvel, Alâeddin okuyacaktır zannındayım. Artık bu işi, Cevdet Çağla ayarlayacak. Herhalde Haziran'da her iki sanatkârdan da dinleyeceğiz inşaallah.

Diğer taraftan, "Ne yazık" eserinizi Allah 'in inayetiyle tamamlamışdım. Mahur'dan bestelemiştim. Fakat bilâhare her mısraı Türk Musikisi'nde mevcut anı ve terkibi erin sırasını muhafaza ederek bestelemeyi tecrübe ettim ve müsveddesini hazırladım. Şimdi, ikî eser tamamlamıştım.

İkinci eser hakkında, ufacık bir malûmat vereyim;

İlk iki mısraları Yegâh,

İkinci ve üçüncü mısraları Dügâh.

"Yakuttan kadehinle" mısraını Segah, sofyan usulünde "Busenin damla damla" mısraı Buselik "İçime düşürdüğün" mısraı Çargâh, yine sofyan usulünde. "Çok dayanmak istedim" mısraı Pençgâh (taksim tarzında).

Diğer mısralardan dördü Mahur, Nikriz, Selmek yürük semai tardında mürekkeb sofyan.

Son iki mısralar da baştaki gibi Yegâh karar edecektir.

"Türk Musikisin de şimdiye kadar kâr-ı nâtıklarda bile Yegâh, Dügâh, Segah, Çargâh gibi sıra takip eden hiçbir esere tesadüf edilmemiştir. Bizim hanendelerimizin hangisi başarabilecek bakalım?

....."

Refik Bey'in minyatür bir kâr-ı natık'ı andıran eseri hakkında yazdıkları bunlar... Notasının ortada olmamasından dolayı icrasından mahrum kaldığımız bu eserin, aşağıda sadece güftesi yeralıyor:

NE YAZIK

Dudağımdan kıskanıp adını anamadım
Yalnız hasta kalbimden seni kıskanamadım

O siyah gözlerinle bana gülümsemenin
Rüya olmadığına hâlâ inanamadım

Yakuttan kadehinle dudağıma sunduğun
Busenin damla damla tadına kanamadım

İçime düşürdüğün aşkın sönmez koruna
Çok dayanmak istedim fakat dayanamadım

Bana tutuşmak değil, kül olmak yaraşırken
Gönlümün dileğince kıvranıp yunamadım

Nelere katlanmadım bu onmaz gönülle ben
Hasretine gelince, ona katlanamadım

İkimiz bir ten olup ayrılmamak emeli
O kadar yüksekte ki, yazık uzanamadım

Cenap Muhiddin Kozanoğlu

Aşağıda, Refik Fersan'ın bestelediği bini mütecaviz, parçanın bugün ailesinde tamamlanmış notası bulunanların yer aldığı ve müsveddelerin dahil edilmediği bir liste veriyorum. Listede isimleri geçen bazı eserlerin, özellikle de Fersan'ın elyazısıyla olan ve notası bugün elimizde bulunan "Benim gönlüm bir kelebek" gibisinden ünlü şarkılarının şimdi başkalarının bestesiymiş gibi okunması, Refik Bey'in eserlerinin ölümünden sonra nasıl yağma edildiğini açık şekilde göstermektedir.

Refik Bey'in bazı kurumlarla özel koleksiyonlarda, bu listede yer almayan daha birçok eserinin bulunduğu ve bunların ileride ortaya çıkacağı kuşkusuzdur. Temennimiz, sonraki yıllarda yapılacak araştırmaların listeyi daha da zenginleştirmeğidir.

FASILCILAR, MEDDAHLAR

Bu evden Beşiktaş'taki konağa naklettiğimiz zaman, ben üç yaşında idim. Biz çıktıktan sonra, dadılarımızdan چراغ çıkan birini bu eve yerleştirdik. Ramazan aylarında dadımıza misafir gider, iftardan sonra Durmalı Mescid'e teraviye giderdik. Babamın ilk zevcesinden dünyaya gelen benden 35 yaş büyük ağabeyim Hafız Tevfik Bey, bu camiiin hatib ve imamı idi, Gayet saf, temiz kalpli, tatlı dilli, nazik bir zat olan ağabeyimi çok severdim. O da beni taparcasına severdi. Teraviden sonra sarığını ve cüppesini camide çıkarır, dolaptan redingotunu ve paltosunu giyer, beni ya Kel Hasan'a, Şevki'ye veya Meddah Aşkî'ye, Karagöz'e veyahut Şems'deki Kemani Memduh'un, Feyziye Kırathanesi'ndeki Kemani Tatyos'un İdaresindeki saza götürürdü.

Hasan "Aşıklar", "Fıraklı Nağmeler". "Rüyada Taaşşuk", "Para Dolabı" piyeslerini oynadığı zaman, mutlak oraya giderdik. Hele Kanbur Mehmed'in bir perdelik komedyasına bayılırdım. "Aşıklar"da mühim bir rol alan ağabeyimin refikası

yengemin akrabasından Miralay Vasıf Bey merhumun mahdumu Rafet Bey'i Kel Hasan ile bir sahnede görenlerden sağ kalan var ise, kahkahadan yere serildiklerini pekâlâ hatırlarlar.

"Rüyada Taaşşuk"da Hasan sanki ziyafet veriliyormuş gibi ortadaki boş bir masanın etrafına boş sandalyeler dizer, bu sandalyelerin her birine "Buyurun efendim" diye yerden temenna ederek iltifatlarla boş sandalyelere oturturdu. Diğer taraftan mükemmel incesaz heyeti varmış gibi kendi kendine hazin sesiyle Ahmed Rasim'in gençliğinde bestelediği "Çare bulan olmadı bu yâreye" şarkısını söyler, nakarata ve miyana geçerken aranağmeleri keman, ud, kanun, def çalıyormuş gibi iki eliyle işaret ederek ve ağzıyla:

"Kiv kivi de kiv kîv... Zop zopa da zop zop... dirn dimi de dim dim..."

Hele "Caftara da cafcaf..." diye taklid etmesine bayılırdım. Seyirciler katılırdı.

Seneler sonra bir akşam, Şehzadebaşı'nda "On İkiler"den Arap Abdullah Paşa'ya tesadüf ettim, sahnenin yanındaki locamıza onu da davet ettim. Bu adam, o zaman hemen doksanını mütecaviz bir yastaydı. Bir perdelik komedi ve kantolardan sonra, Hasan sahnede arz-ı endam eder etmez, etraftan alkış koptu. Hasan meşhur tekerlemelerine başlar başlamaz, Arap Abdullah tabii ne söylediğini işitemediği için bize soruyordu:

- "Ne dedi?"

Biz de sağ kulağına bağırarak ne söylediğini anlattığımız zaman, "kel" kelimesini "kal" gibi telâffuz ederek,

- "Vay kel p... Vay kerata!... Aferin koca oğlan... Yaşa be Kel Hasan!.." diye bağırıyordu. Bu hali sezen Kel Hasan ne söyleyeceğini şaşırıyor, bütün halkın gözleri bizim locaya çevrilmiş, Hasan'dan ziyade Hasan'ı ağız dolusu küfürlerle takdir eden

Arap Abdullah Paşa'yı alkışlıyorlardı. Perde kapandıktan sonra, pek müşkil vaziyette kalan zavallı Hasan Efendi bizim locanın kapısına geldi. Arap Abdullah'a kendisini sezdirmeden, bana:

- "Aman Refik Beyefendi ayaklarınızı öperek rica ederim; şu sağın defedin... Aksi halde oyunu oynayamayacağım!.." diye bildirmiş idi. Adamcağızı nasıl kovabilirdim? Başımın ağrısını bahane ederek, bu güzel oyunu terkettim. Tabii, Arap Abdullah da bizi takip etti.

Bu vak'adan birkaç gün sonra, bir Ramazan günü Arap Abdullah Direklerarası'nda bir çayhanede oturuyor. Vezneciler Hamamı köşesinden Şehzadebaşı Karakolu'na kadar cadde üzerinde rengârenk ve en pahalı kumaşlardan yapılmış feracelerini giyip yaşmaklarını takmış sultan ve saraylıları; Vükelâ hanımefendilerinin râkib oldukları ipek perdeleri yarıya kadar İndirilmiş sülün gibi yağız, al, kır atlı landolan; konak arabalarını ve burma bıyıklı şık zadeganı taşıyan faytonları, caddeyi bir baştan bir başa tavaf ederek mekik dokuyanları seyrederken, Hasan Efendi de geniş yakalan san samur kaplı kürklü meşhur paltosunu giymiş ve kendi kullandığı maruf arabasına kurulmuş, piyasaya katılarak bir aşağı, bir yukarı devran ediyormuş.

Arap Abdullah Hasan Efendi'yi vüzeradan filânca paşanın oğlu zannetmiş ve önünden her geçişinde sandalyesinden ayağa kalkarak "Allah ömrü alîlerini müzdad buyursun velînimetzadem" der ve yerden kandilli bir temenna çakarmış. Çayhanede bulunanlar, Hasan Efendi hakkında Arap Abdullah Paşa'nın bu minnettarlığının neden ileri geldiğine hayret ederlermiş. Hasan Efendi tekrar önünden geçerken Arap Abdullah bir daha kemâl-ı ta'zimle yerden selâm vermiş. Yanındaki masada oturan bir zat. dayanamamış:

- "Paşam, Hasan Efendi hakkında bu büyük minneddarlığınızın esbabını merak ediyoruz..."

"Hangi Hasan Efendi? Kimden bahsediyorsunuz? Benim selâm verdiğim zat... Paşazadedir!.."

- "Hayır, yanılıyorsunuz. Gerçi siması biraz andırır ve o zata benzer ama, sizin selâm verdiğiniz oyuncu Hasan Efendi'dir."

- "Vay p...! Şimdi ben ona gösteririm!.." diye yerinden fırlar, üzeri yan açık, kendi kullandığı arabaya sokulur ve kürkünün yakasına yapışır:

- "Ulan Kel Hasan, sana yerden selâm verdiğimi görmedin mi?" Zavallı Hasan Efendi şaşkın şaşkın:

- "Gördüm Paşam... Bir kusurda mı bulundum¹⁷"

- "Neden "Ben Kel Hasan'ım" demedin?"

"Aman Paşam, göğsüme yafta mı asayım? Sizin selâmınıza bendeniz de mukabele ettim..."

- "Hayır! Ben selâm verdiğim zaman, sen hemen arabadan allayarak gelip

"Afedersiniz... Ben filanca değilim. Kel Hasan'ım' diyecektin... Şimdi seni pataklayayım mı?..

Zavallı Hasan Efendi Arap Abdullah'ın elinden kurtuluncaya kadar akla kararı seçmiş.

Şu yukarıda arzettiğim iki fikra, o devrin en nam-ı dar komiği Hasan Efendi'nin şahsına ve san'atına karşı tecavüzden başka ne olabilir? Yalnız yıldızların hafif ziyası salonu aydınlatırdı.

Cemil merhumun idaresi altındaki musiki heyeti, haftanın iki gecesinde bu salonda konserler verirler ve rengârenk ziyalar altında içilen meylerin tesiriyle san'atkârlar bir kat daha neş'elenirler, ağlarlar ve ağlatırlar, gülerler, güldürürlerdi.

CEMİL'Lİ GECELER

Bir akşam yine hu salonda ve yine bu elvanlı ışıklar altında Cemil merhumun idaresindeki hey'et-i musikiye konser veriyordu. Zamanın vükelâsı ve saraya mensup mabeyincileri davetliydi.

O ara bir gün evvel Fransa'dan avdet eden Sultan Hamid'in kuyumcubaşısı Jak Harunaçi, yanında sülün gibi uzun boylu bir Fransız kızıyla salona giriyorlar. Jak, Paris'le iken bu güzel kıızı görmüş, sevmiş ve kendisine nikah etmişti. Tanburî Cemil'den kemence ile bir taksim ve tanburla Tahirbuselik Peşrevi'ni rica ediyorlar Cemil merhum, kemençesiyle taksime başlıyor. Tıs yok, herkes mest, hayran, Cemil'in harika nağmelerini dinliyorlar. Cemil'de öyle bir tuluat var ki, bu akşam o güzel kadının karşısında hakikaten harikalar yaratıyor. Hatta, taksim arasına bazan garp nağmeleriyle ufak bir vals uyduruyor ve derhal yine kemâl-i maharetle taksime geçiyor.

İlk defa olarak alaturka musikiyi ve Cemil'i uzaktan dinleyen ve hiçbir şey anlamadığı için alâka göstermeyen bu güzel kadın, bilâihtiyar diğer sâmiünden ayrılarak Cemil'e yaklaşıyor ve karşısında mest olmuş gibi, ufacık sazının telleri üzerindeki parmaklarına güzel gözlerini dikmiş bakıyor. Kadın, göz yaşlarıyla Cemil'in karşısında bir sandalyeye kendini atmış, bu ufak saplı acayip sazda ne gibi maharet, ne gibi bir sürpriz yapılabileceğine hayran, takip ediyor. Cemil taksimi ikmal ediyor ve alkışlar arasında tanburunu alarak Tahirbuselik Peşrevi'ne başlıyor. Cemil, kendisine has bir üslûp ile Tahirbuselik Peşrevi'ne başlıyor. Dördüncü

haneyî o kadar süslüyor ki, hepimiz hemen her zaman Cemil Bey'den dinlediğimiz, bu peşrevde, tanburda kabil-i icra olamayacak derecede müşkil olan bu nağmeleri hiç işitmediğimiz için, bu harika karşısında kendimizi adeta kaybettik. Peşrev biter bitmez bu güzel kadın yerinden fırladı, Cemil'in boynuna sarıldı, ellerini öptü. Cemil merhumun bu esnadaki mahcub ve mütevazî hali tasvir olunamaz. Bulun davetliler bizzat bu muhterem eli sıkmak için bekliyorlar, bir taraftan da kendinden geçmiş bu güzel kadının halini tedkik ediyorlardı, Kadıncağz, adeta kendini kaybetmiş bir halde hemen kocasının Paris'te nişan yüzüğüyle birlikte taktığı kıymetli bir yakın bileziği çıkartarak Fransızca “kocamın bana ilk verdiği en sevdiğim hediyesi bu yüzüktür fakat bu bana lâıyk değil bu, sizin parmaklarınıza lâıyktır” diyerek bu kıymetli yüzüğü Cemil'in parmağına güzel elleriyle takıyor ve bu parmakları öpüp yüzüne gözüne sürüyor.

Yukarıda arzettiğim gibi koyulu-açıklı. lâciverdli-turunculu ziyalar altında cereyan eden bu tablo o kadar âşıkane, o kadar ilâhî idi kî. üzerinden kırk bu kadar sene, yani yarım asra yakın bîr müddet akıp geçtikten sonra da, hâlâ gözümün önündedir.

Yine Weinberg, bir fonograf makinesini kulaklıklarıyla birlikte ilk defa olarak bize getirmişti. Fonografla beraber marşlarla, valslerle ve o zamanın modası olan parçalarla doldurulmuş birkaç kovan da gelmişti. Ben o vakit ancak altı-yedi yaşındaydım. Bu makinenin bîr de alıcı makinesi ve yanında birçok boş kovana vardı. Cemil merhum, kemence ile Tahirbuselik Peşrevi'ni ve tanburla da birkaç taksimini hususî olarak bu plaklara doldurmuştu. Plaklar bozulmamaları ve aşınmamaları için, içleri kaim pamuklu pazen dōşeli yuvarlak kutularından üzerlerindeki çizgilere temas etmeden kemâl-i itina ile yavaşça çıkarılıp fonograf makinesindeki yerine yerleştirilirdi Bir lastik boruyla merbut olan kulaklığı iki-üç kişi de aynı zamanda dinleyebilirdi. Bizlere, küçük olduğumuz için makineye ve plaklara el sürdürmezlerdi. Bazan kimse görmeden gizlice salona gider, hemen Cemil'in doldurduğu kovanların birini makineye bakar, kelebek şeklindeki anahtarını çevirerek kurar ve kulaklıkları takarak dinlerdim. Bir gün yine makineyi böyle hırsızlama kurarken, salona harem ağalarından biri giriverdi. Beni cürmümeşhud halinde yakaladığı zaman ödüm koıtu. Fakat Arab'ı çabucak kandırdım. Kulaklıklardan birini Arab'a taktım. Bu iltifatıma seviniverdi!. Cürümde ortak

olduğundan ağzını sıkı tuttu, "velînimete beni jurnal etmedi,

TANBURLA İLK TANIŞMA

1321 (1905) tarihinde, on iki yaşında iken, tanbura başladım. Cemil merhumun Bayezid'de Usta Vasil'e benim için ısmarladığı küçücük tanburun perdelerinde mevcut sesleri, daha ikinci derste gayet kolaylıkla, temiz olarak çıkardım ve notayı öğrendim. İkinci derste Cemil kendisine vermiş olduğum derse hayran oldu ve derhal Baytar'ın Gülizar Peşrevi'nin bir hanesini yazdı. Esasen öteden beri birçok peşrev ve sarkılan her gün dairemizdeki fasıllardan işite işite kulağım dolu olduğundan bu peşrevi çabucak notadan çıkardım. Malta rüyamda bile bu eseri meskenim. İki gün sonra derse gelen Cemil Bey'e peşrevi ateş gibi arızasız ve yanlışsız çaldığım zaman merhumun gözlerinden yaş akli ve bilâihtiyar alnımdan öptü.

Haftanın muayyen günlerinde üstad Cemil'den aldığım tanbur derslerini hazırlayabilmek için ancak geceyarısından sonra vakit bulur, herkesle beraber yatağa girer, oda kapısını kapar, ev halkının derin uykuya daldığına emin olduğum bir saatte, yatağınım yanındaki dolabın üstünde yanan gece kandilinin sönük aleviyle şamdanı yakar, notamı da muma yakın bir yere yerleştirdikten sonra, tanburun sesinin aksetmesine mani olmak için tellerinin arasına pamuklar sıkıştırır ve bir saat kadar dersime çalışırdım.

Bir taraftan "Mekteb-i Sultaniye - Galatasaray Lisesi devam ediyor ve evde hususi olarak Tevfik Fikret, Ahmet Rasim gibi memleketin tanınmış ilim adamlarından ve İngiliz ve Fransız hocalardan ders alıyor, diğer taraftan musiki nazariyatı ve tanburumu ilerletmeye çalışıyordum.

Altı ay zarfında sırasıyla Yegâh, Hicazkâr, Kür dili hicazkâr ki, o devirde çok moda idi, Hüzzam, Tahirbuselik (bu makamın yahud terkinin peşrevini dinleyenler, bilhassa Cemil merhumundan dinleyenler bilâihtiyar kendilerinden geçerlerdi) Isfahan, Uşşak, Hicaz, Mahur, Nihavend, Rast, Acemaşiran, Şevkefza, Segah, Bayatiaraban, Suzidilârâ, Evcara, Ferahnak, Ferahfeza, Şedaraban, Muhayyer, Bayati, Saba, Dügâh, Hüseyinî, Karcığâr fasıllarını peşrev, beste, semai ve şarkılarıyla mükemmel olarak meşkettiler. Halbuki evdeki fasıl takımı, henüz beş fasıl geçebilmişlerdi. Ben, bizim kalfalardan hemen iki sene sonra musikiye

başladığım halde onlardan çok ileride idim. Bütün bir faslı, diğer birçok derslerime rağmen bir haftada ıkarabiliyordum. Notam gayet kuvvetliydi. Hiç bilmediğim bir eseri ne kadar g olursa olsun,-bir nazarda hakkını vererek ve tanburu da notaya bakarak kolaylıkla alabiliyordum. Bilhassa Hamparsom notasıyla bilmediğim eserleri çok sür'atle, yanlışsız olarak yazabiliyordum.

1323 (1907) senesinde Bebek'teki yalımızın bairade-i seniyye (hükümdar emriyle) Sultan Hamid'in kızı Ayşe Sultan'a teyzezadem tarafından hediye edilmesi zerine, Göztepe'deki Rıdvan Paşa Köşkü veresesinden satın alındı ve oraya naklettik. Yine hocalarımıza devam ediyor ve derslerimi kemal-i dikkatle ve zevkle takib ediyordum.

Bestelediğim eser Krdilhicazkr makamından, Fuzul'nin "Beni candan usandırdı, cefadan yr usanmaz mı?" gazelidir ki, 1324 (1909) senesinde bestelenmiştir. İkinci eserim, yine aynı tarihe tesadüf eder: Arapça ile Fransızca karışık bir eser olan "Pour l'amour cemaiek madame...". Daha beş-on parça şarkı ile şehnazbuselik Peşrevi de vardır.

Bu bir buçuk senelik Mısır seyahatini de burada kesiyorum. Çünki hatıralarımı tam yazacak olursam, belki yüz sahifeyi tecavüz eder.

Mısır'dan sonra 1326'da (1910) İstanbul'a, yine Göztepe'deki kşkmze avdet ettik. Yine Cemil merhuma, muhterem hocama kavuştum. Bendeki terakkiye, eserlerimdeki muvazeneye hayran oldu. Haftanın muayyen günlerinde geliyor, birlikte musiki sohbetlerimize, ahenklerimize devam ediyorduk.

Refikam Kahire ki -benim aynı zamanda yeğenimdir- o zaman 10 yaşında idi. Cemil Bey'den kemeeye başladı. Fevkalade istidadli olduğundan, birkaç ay zarfında eserler ve fasıllar geçiyordu.

27 Knumevvel 1327'de (1911) nikhımız kıyıldı, 1329'da (1913) evlendik ve Sahrayıcedid'de beyaz kuleli, güllük-gülistanlık içinde gayet güzel bir köşk satın aldık ve yuvamızı kurduk.

Bu kşkmz bir musiki mahfili idi. Leon Efendi hocamız bize devam ediyor, gayrimtedavil krları, besteleri, hatta ayinleri usulleriyle meşkediyor, haftanın muayyen günlerinde Cemil merhum da geliyor, yine kemafissabık (eskisi gibi) meşkimize devam ediyorduk. Enderun! Hafız Hüsnü de haftada iki defa gelir ve kendisine has üslûp ve edasıyla okur, bizleri gaşyederdi. Bazan da, henüz o zaman

iştihar eden Nevres gelirdi. Hakikaten, başlı başına bir alemdi...

Yalnız Cemil Bey ne Leon'dan, ne Hafız Hüsñü'deri ve ne de Nevres'den hoşlanmazdı, bunların hiçbirini evine sokmaz idi. Binaenaleyh Cemil Bey'in geldiği geceler Gazi Osman Paşazade Cemal Bey, çok genç yaşında vefat eden ve çok güzel sesli bir arkadaşımız olan Göztepeli Ferid Paşa'nın akrabasından şefkatızade Nadircik, yine güzel sesli komşumuz eczacı mektebi talebesinden Muzaffer -ki şimdi Ankara'da Sebat Eczahanesi sahibidir- ve eski vükelazadelerden bazı arkadaşlarımız bulunurlardı. Nevres'in bulunduğu gecelerde de aynı bu zevat teşrif ederlerdi. Fakat Leon ve Hafız Hüsñü'nün gecelerinde sazlarımızı biz çalardık, bazan da Suphi Ziya Bey refikasıyla gelir, bu alemlerimize iştirak ederdi...

Bu kısmı da muhtasaran geçiyorum...

CEMİL BEY VE TAHİRBUSELİK

Adile Sultan'ın eski saraylılarından olan validesi, üstadım Cemil merhumu, henüz çocukluk çağlarında iken, bayram ve kandillerde sultanın Kandilli civarındaki yalısına götürmüş.

Adile Sultan'ın sarayında, büyük bir cam dolabın içine her türlü garb âlât-ı musikiyesi yerleştirilmiş imiş. Üstüvane şeklinde çivilerle notaları tesbit olunmuş bu rululardan iki tanesi Tahirbuselik Peşrevi'nin dört hanesini muhteviymiş. Bunlar yerlerine konulup bir manivela ile kurulduğu zaman, camekânın içindeki musiki aletleri otomatik bir surette, Tahirbuselik Peşrevi'ni armonili olarak çalarmış. Cemil merhum, çok sevdiği bu eseri dinleye dinleye ezberlemiş, bilâhare tanburunda kendi üslubuyla çalmaya başlamış.

Pederi, amcası ve büyük biraderi ile Bebek'teki meşhur Yılanlı Yalı'nın sahibi üstad-ı musiki ve neyzen Hacı Muhib Remzi Bey'i ziyaret ettikleri zaman mecliste bulunan o devrin musiki muhiblerine Tahirbuselik Peşrevini ilk defa Alarak dinletmiş ve bütün samimi hayran bırakmış,

Cemil bilâhare, Faik Bey'in yalısında davetli bulunan vükelâyaya da aynı peşrevi dinletmiş, birkaç sene sonra Faik Bey'in dalâletiyle Cemil merhum bâirâde-i senide saraya davet olunarak, padişah huzurunda bu peşrevi çalmıştı. Türk Musikisi'nden zevk almayan Sultan Hamîd de tebrik ve takdirinden maada İkinci rütbeden Osmanî nişanı, mütemayiz rütbesi ve bin seksen kuruş -ki tam on altın lira ederdi- maaşla

ayda bir defa zahmet edip gidip aylığım almak üzere Hariciye Nezareti Umur-ı Şehbenderi Kalemi Başkâtipliği ve ayrıca kırmızı atlastan bir kese içinde üçyüz altın ile taltif buyurmuştu. Padişah'ın büyük iltifatına mazhariyeti bu muhterem üstadımızın hüzünlü çehresine neş'e getirmişti. Çocuk gibi seviniyor, gözlerinin içi gülüyordu.

Bu hadiseden bir gün sonra derse gelen Cemil merhum, Tahirbuselik'e nazire olarak Muhayyer makamından bir peşreve başlamış ve ilk hanesini ikmal etmişti. Bu yeni peşrevinin birinci hanesini, önce selâmlık salonundaki davetlilere dinletti. Hatta ikinci ve üçüncü ve dördüncü haneleri uydurarak çaldı ki, o andaki ilhamı aynen zaptedilmiş olsa idi, bilâhare bestelediği haneleri hiç mesabesinde kalacak kadar harikulade bir eser meydana getirilmiş olacağı muhakkaktı. O gece uydurarak çaldığı nağmeleri kendisi de fevkalâde beğenmiş olduğunu fakat bir türlü hatırlayamadığını daima üzümlere söylendi.

Sultan Hamid tarafından ihsan olunan üç yüz liranın bir kısmı ile Sineklibakkal'daki evinin bahçesine iki-üç odalı bir evcik yaptırmıştı. Hayata ebediyyen gözlerini kapatıncaya kadar bu inzivagâhta herşeyden uzak, kendi âleminde kendi sazlarıyla beraber kalmıştır.

BÜLBÜL, TANBUR DİNLİYOR

Eski Yunanlılar'ın efsanelerine göre "Amphion" sazıyla terennüm ederken, çıkardığı lâtif nağmelerin ahengiyle müstahsen olan taslar kendiliklerinden hareket ederek muntazam bir şekilde yekdiğeri üzerine konarlarmış.

"Orphe"nin tegannîsi esnasında da, bütün vahşi hayvanlar sesin geldiği tarafa doğru koşarlar, ağaçlar da dalların sallayarak bu ahenge katılırlarmış!.

Buna benzer bazı vak'alara ben de şahid oldum,

1908 senesi ilkbaharının mehtabı sakın bir gecesi idi,..

Göztepe'deki köşkümüzün bahçesinde feryad eden bülbülün nağmeleriyle mest olan hocam Tanburî Cemil Bey merhum, İçinden gelen büyük bir tehâluk ve İştîyakla kemençesine sarılarak, Segah makamında bir taksime başlamıştı. Bir taraftan bize oldukça uzakta öten bülbülün şakrak feryad ve İlğanı, diğer taraftan ona cevap veren büyük dahînin elindeki kemençenin hazin, muhrık (yakıcı) ve ilâhi nağme ve giryarı karşısında vecd ve istiğrak-ı âşıkane (âşıkane bir şekilde dalma.,

kendinden geçme) içinde mest-İ lâya'kıl (sızmış, serhoş) kalan bizler, bilâihtiyar gözlerimizden dökülen yaşları zaptedemiyorduk.

Orphe'nin sihirli nağmelerinin tesiriyle vahşî hayvanların sesin geldiği yere doğru koşması gibi, o gece kemençenin ilâhî nağmelerinin teshîriyle (büyülemesiyle) biraz ötede öten bu sevimli hayvan yavaş yavaş bize doğru yaklaştı... Altında oturduğumuz bir kısmı açılmış, bir kısmı henüz gonca halinde bulunan ufak bir gül ağacının kemençenin tam karşısına tesadüf eden incecik bir dalı ucuna konmuş, artık ötmüyordu. Kemâl-i sükûn ve huşu ile kemence dinliyordu... Her taksim sonunda gaşyolan (kendinden geçen) bülbül evvelâ hafif nüvazişlerle yalvarıyor, niyaz ediyor; bu temenni nazar-ı itibare alınmazsa canhıraş feryadlara başlıyor, ağlıyor, tehdit ediyor, zorla ahenge devam ettirmek istiyordu. Cemil Bey gibi rakik ve merhametli bir san'atkâr bu aşık-ı şûrîdeye (perişan aşığa) nasıl kıyabilirdi. Hâsılı taa şafak söküne kadar bu âheng-i dilârây-ı âşıkane (âşıkane bir şekilde gönül alan ahenk) hem mini mini âşık-ı şûrîdeyi (perişan âşığı), hem de bizleri tarife imkânı olmayan manevî bir hâlet-i ruhiyye içinde sürür ve şadmânîye gark etmişti. Cenâb-ı hak ganî ganî rahmet eylesin.

Değerli musiki üstadı hocam müteveffa Leon Hancıyan da bu mevzuda şu vak'ayı anlattı:

"Bir akşam birkaç musikişinas arkadaşlarımla birlikte davetli olduğumuz muhiblerimizden bîr zatın evine gitmiştik. Yenildi, içildi, hikâyeler, fıkralar söylendi, sıra musiki faslına geldi. Ben de kemanla bu hey'ete katıldım, Peşrevi çalmaya başlar başlamaz büyük bir örümcek tavandan aşağı tam üzerimize doğru, tam sazların hizasına kadar indi ve durdu. Peşrevin sonuna kadar, hiç kımıldamadan bizi dinledi. Peşrev bitli, arkadaşlara "Kısacık bir ara verelim, bakalım örümcek ne yapacak"⁹ dedim. Saz durur durmaz örümcek kımıldanmaya başladı ve bir an içinde tavana çıktı ve kayboldu. Besteye girer girmez, tekrar eski yerine sür'atle indi, orada sanki cansız imiş gibi mihlandı kaldı. Ta yanına kadar sokulduğum halde, hiç istifini bozmuyordu. Kemanın yayıyla bir parça dokundum, kaçmak istedi. Fakat fasıl devam ettiği için olacak, tavana kadar çıkmadı. Biraz yüksekte durdu. Artık, dokunmaya kıyamadım. Bu kararımı hissetmiş olacak ki, hemen eski yerine kadar tekrar indi ve fasılın sonuna kadar tam bir saat bizi dinledi. Fasıl bitti, örümcek de kaybolup gidi. Ama nereye gitti? Odanın tavanını, duvarlarının her tarafını, köşesini, bucağını

aradık, bir türlü örümceği bulamadık. İki saatlik bir sohbetten sonra ikinci fasla başlar başlamaz, bu musiki aşığı örümcek tekrar tavandan sarktı, yine eski yerine kadar İndi ve fasıl sonuna kadar yine biç hareket etmeksizin cansız bir cisim imişcesine bîzi dinledi".

MAKAMLARIN TESİRİ

İlân-ı Meşrutiyet'leri bir sene kadar evvel, zannederim 1323'te (1907), Mayıs ayının berrak bir gününde, Cemil merhumla birlikte Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi merhum Celâl Efendi hazretlerini ziyarete karar verdik.

Cemil'in çok hürmet etliği bu zât-ı şerifin ben de gıyaben meftunu idim. Emekdar Şerif lalamızı da birlikte alarak Mevlevihane'ye gittik. Semadan sonra, odalarına diğer zevatla birlikte bizi de kabul ettiler. Hepimiz bu nur gibi zatın muhterem ellerini öptük. Musafahadan (el sıkışmadan, selamlaşmadan) sonra musiki bahsi açıldı. Hemen saz dolaplarındaki tanburlardan birini alarak, eski tavırda gayet kibar bir üslûpla mütevazî bir Neva taksimi lütfettiler, Cemil merhumdan da bir taksim rica ettiler. Derhal tanburla enfes bir taksim yaptı. Bunu müteakib benden de bir taksim rica ettiler. Bu iki üstadın huzurlarında taksime nasıl cesaret edebilirdim? Kendilerinden af diledim. Osman Bey merhumun Bestenigâr Peşrev'ini, hocamla birlikte çaldık. Mahzuz oldular, her ikimize de dua ettiler.

Bu mecliste gayet uzun püsküllü bir Aziziye fesini kulaklarının "yarısına kadar geçirmiş, tertemiz setreli, doksan beşlik, ismini hatırlayamadığım ihtiyar bir zat da bulunuyordu. Mısır kaptı kethudalığında bulunmuş, Hıdiv İsmail Paşa, Halim Paşa gibi zevatla düşüp kalkmış, o devrin büyük musiki üstadlarıyla hem bezm olduğunu anlattıktan sonra;

- Babam, Sultan Selim ve Sultan Mahmud'a hizmet etti. İlm-i musikiye de vukufu vardı. Pederim merhumun. Sultan Mahmud devrinden naklettiği bir vak'ayı size arzedeyim. Sultan Mahmud, Frenk musikisini memâlik-i şahanede ihya etmek için, bu fenne vukufu olan birkaç Hıristiyanı, İtalya'dan celb ettirdi. Bunlardan biri, herhalde Donizetti olacak. Ömürlerinde musikimizi dinlememiş olan bu garblılara huzûr-ı hümayunlarında musiki dinletmek arzu buyurmuşlar ve derhal enderûn-ı hümayunda mevcut sazendeğân ve hanendeğânı davet etmişler. Bu esâlizegân-ı musiki şinâsândan maada, îmam-ı evvel hazret-i şehriyârî kutbu'nnâyî ve hattat

merhum ve mağrur Kazasker Mustafa İzzet Efendi hazretlerine de ayrıca haber göndermişler.

Hangi makamdan ise peşrev ve besteden sonra, efendi merhumdan bir ney taksimi dinletmesini irade buyurmuşlar. Hazret neyini demleyerek üstadane başlamış, aynı zamanda nağmelerimizin Hıristiyan musiki muallimlerinde nasıl bir te'sir bırakacağını göz ucuyla tedkik ediyormuş. Zemini dolaşarak karar verdiği zaman, muallimlerin cümlesi gözlerini kapatmışlar ve uykuya dalmışlar. Üstad başka bir makamın nağmelerini icra ederken İtalyanların gözleri dolmuş; âh etmeye, ağlamaya başlamışlar.

Bunu gören Efendi merhum, başka bir makamın seyrine başlamış. Mösyöler bu defa katılarak gülmüşler. Nihayet, ilk başladığı makama geçerek karar vermişler. Padişah, üstadın karşısında afallayan İtalyanlar'a:

- "Dinlediğiniz ney taksiminden İntihamızı söyler misiniz? Musikimizi nasıl buldunuz"? Cevaben:

"Birşey anlamadık... Çok iptidai, ıslaha muhtaç! Basit bir musiki!..." demişler.

Bu cevap, gayet halim ve selim ve mütevazı olan efendi hazretlerini çileden çıkarmış ve hemen söze atlayarak:

- "Padişahım, bu âdemleri kulunuz insan zannettim. Meğerse, yanlış telâkki etmişim. Kendilerini sehâ-ı musikimizin kudretiyle (musikimizin büyüleyici kudretiyle) uyuttum, ağlattım, güldürdüm. Geçirdikleri istihalelerin farkında olmayanlara insan denilmez."

Padişah. Mustafa İzzet Efendi'nin bu sözünü tercüman vasıtasıyla İtalyanlar'a aynen söyletmiş. Hakikaten akıllan ancak o vakit başlarına gelmiş olan bu ecnebiler, hemen yerlerinden fırlayıp üstadın ellerini hürmetle sıkarak tebrik etmişler.

- "Musikinizin ilâhî kudreti karşısında, biz kendimizi kaybettik. Kendimizi idrakten âciz bir halde idik. Deminki kusurumuzu af buyurun, bizi mazur görün. Musikiniz, insanı ilk nazarda cazibesine kaptıran, kendine meftun eden, çileden çıkaran, ağlatan, güldüren, ilâhi bir musiki... Sanki Allah'ın sesi... Başka bir diyeceğimiz yoktur..-" diyerek hakikati İtiraf etmişlerdir.

- "Devam! Fasıla vermesinler, hemen bir başka fasla başlasınlar!.." emrini vermiş.

San'atkârlar fena halde sıkışmışlar. Dellâlzade saatine bakmış:

- "Saat beş bozuk... Haydi, "Büzürg" makamına başlayalım. Padişah kızacak ve derhal bizi kovacaktır. Başka çaremiz yok!..." demiş. Tanburnüvaz Keçi Arif Ağa, Büzürg'den bir taksime başlamış. Zemini icra ederken fena halde hiddetlenen padişah:

- "Kâfir defolsunlarl." demiş ve üstadlar "Oh!" diyerek huzurdan ayrılırlar ve her biri bir kademhaneye şilaban olurlar (yüznumaraya koşarlar).

ÇARGÂH MAKAMI

Çargâh makamında ayîn-i şerif, İlâhi, teşvîh ve durak gibi eserlerden maada, şimdiye kadar hiçbir ladini eser bestelenmemiştir.

Harik (yangın) zuhuruna veya herhangi bir felâkete sebep olabileceği korkusuyla, zevk alemlerinde ve işret meclislerinde bu makamın esatizegân-ı eslâf (eski zamanın üstadları) tarafından men olunduğu malumdur.

Buna rağmen bir gün bu makamın seyri ve teşkili hakkında bir malûmat edinebilmek için hocam Cemil Bey'den ufak bir taksim rica ettim. Hatırını kırmadı, derhal kemençesini alarak kendine has bir eda ile taksime başladı ve karar verdi. Herhalde kendisinin de hoşuna gitmiş olacak ki: Tiz saba'dan meyana girdiği zaman o anda velûd ruhundan tulü eden birkaç nağme-i dilsûz (gönül yakıcı nağme) ile kemence feryada başlar başlamaz, bende tahammül kalmadı. Gözümünden yaşlar boşanıyor, kendimi başka bîr âlemde görüyordum. Takat birdenbire ortalığa yayılan keskin bir bez kokusu, bu harikulade nağmeyi kararsız bıraktı. Üstad taksimine başlarken elinde yanar bir halde bulunan sigarasını minder üzerindeki sigara tablasının kenarına koymuş, sigara tablanın hizasına kadar yandıktan sonra kurtulup minderin üstüne düşmüş, evvelâ minderi yakmış ve pamuklara sirayet etmiş. Hemen biraz su dökerek ateşi söndürdük.

Bu hadise bir tesadüf eseri midir, yoksa eski üstadlarımızdan müntakıl rivayete göre, makamın manevî te'sîri mi sebep olmuştur? Bana sorarsanız, gönüller yakan o muhterem eldeki kemençenin şerare-i feryadı, bir koca mahalleyi bile yakabilirdi.

İSVİÇRE'DE GÜZEL GÜNLER

1329'da (1913) ani olarak refikamla maaile İsviçre'de Cenevre şehrine hareket

ettik ve konsoloshanemizin üstündeki (Maison Royaie) büyük daireye yerleştik. Cenevre'nin meşhur "Centenaire"i, yani yüzüncü sene-i devriyesi bu tarihe tesadüf eder. O kadar ani bir seyahat oldu ki, sazımı bile alamadım!... Benim için çok büyük bir azab idi. Neyse, iki ay sonra sazım gönderildi.

Cenevre'ye hareket ederken, hocam Cemil Bey'in vefatına sebep olan hastalığı başlamıştı. Kendisi çok zayıf ve halsizdi. Ekseri günleri yatakta geçiyor, hazan bize geliyor, bazan da hemşiresi Beyhan Hanım'ın Kadıköy'deki evine giderek bir müddet kalıyordu. Kendisiyle vedalaşırken, bana şunları söyledi:

- "Refik Beyefendi"... Çok nazik ve mütevazı, son derece terbiyeli olan bu muhterem adam daima "beyefendi, hanımefendi" diye hitab ederdi. "Size bir istirhamım var. Kabul edeceğinize söz verin! Arzedeyim..."

- "Emredin, söz veriyorum."

- "Şimdiye kadar Avrupa'ya giden birçok tanıdıklarım konservatuvarlara iki-üç sene devam ettiler, yalan-yanlış bir diploma ile avdet ettikleri (döndükleri) zaman san'atkârı oldukları sazlarını ellerine almadıkları ve bana selâm vermedikleri gibi, musikimizin mevcudiyetini inkâr ve tezyif ettiler (kıymetsiz gösterdiler), Ben, buna birkaç kere maateessüf şahid oldum. Sizden istirhamım şudur: Sazınızı birlikte götürün, onunla hergün meşgul olun ve konservatuvarlara kat'iyen girmeyin. Sazınız, millî musikimizi ifade eden yegâne bir alettir. Yalnız sazınızla meşgul olun. Avdetinizde çok hürmet ettiğim, velinimet olarak tanıdığım bir ailenin evlâdı olan sizin gibi asil ve kıymetli bir talebemin teveccühünden mahrum kalmak diğerlerine benzemez, beni çok müteessir eder..."

İşte, hocamın bu ricasını unutmadım. Cenevre'de kaldığım müddet -ki, hemen üç seneyi mütecavizdir- gerek o yıllarımın, gerek refikamın ve gerekse birçok ahabın teşvik ve ısrarlarına rağmen konservatuvara gitmedim ve refikama da müsaade etmedim. Kimya mektebine iki sömestr kadar ancak devam ettim. Fakat kükürt ve ecza kokulan beni rahatsız etti. Profesör Bar ve Mayor gibi İsviçre'nin en hazık ve tanınmış doktorlarının tavsiyeleri üzerine kimya mektebine devam edemedim.

İSTANBUL'A GİDİŞ - GELİŞLER

Harb-i umumî (dünya savaşı) başlamıştı. O zaman Tekâlif-i Harbiye

Komyonu'nda âza bulunan bacanağım Mûnir İbrahim Bey İstanbul'dan sık sık gelip gitmekteydi. 1331 (1915) senesinde, Kahire ile birlikte bacanağım Mûnir'e katılarak İstanbul'da bulunan validemi ve bilvesile hocalarımı ziyaret etmek üzere hareket ettik.

Zavallı hocamı, Sineklibakkal'daki evinde perişan bir halde, pire gibi bir şiltede esîr-i firâş (yataktan kalkamayacak kadar hasta) olarak buldum. Rengi solmuş, gözleri çukura kaçmış, zayıf ve sefil, hitab, söz söylemeye kudreti yok... Kendisine kimse yardım etmiyor. Bu büyük san'atkâr unutulmuş, köşeye atılmış, bu hali görünce yüreğim parça parça oldu. Derhal İsviçre'ye, kayınbabama mektupla hocamın bu acıklı halini her tafsil (ayrıntısıyla) yazdım. Aldığım cevapta, oğlu Mes'ud Beyle hemen hareket etmesini kendisine tarafımdan rica ettiğimi ve Montrö'de Valmon mevkiindeki Profesör Mayor'un hususi senatoryumunda tedavi ettireceğini, oğlu Mes'ud'u da kayınbiraderim Abdurrahman Lûtfi'nin -ki şimdi Ankara'da Yerli Mallar Pazarı müdürüdür, devam ettiği hususi "Taudicum" lisesine kaydettireceğini bildiriyordu, hemen bocama koştum, mektubu okudum. Çocuk gibi sevindi, evvelâ teklifi kabul etti, ağladı, mektubu öptü, basma koydu. Ben de derhal kayınpederime vaziyeti arzettim ve hareket gününü telgrafla bildireceğimi yazdım. Hemen, telgrafla yol masrafı olarak ve bir kısmı refikasına bırakılmak üzere 250 İngiliz Lirası gönderdi. Ve her ay 20 İngiliz Lirası İstanbul'da kalan refikasına aylık bağlayacağını bildirdi.

Cemil Bey'e koştum. Fakat adamcağız kötü kötü düşündü. Pasaportunu yaptırmak için lüzumlu kâğıdı vermek istemedi. Harb-i umuminin şiddetle devam ettiği böyle bir zamanda bu uzun yolculuğu gözüne kestiremediğini, binaenaleyh gidemeyeceğini teessüfle bildirdi. Günlerce gittim, geldim, kendisini bir türlü ikna edemedim. Ben de fazla ısrardan sarf-ı nazar ettim. İki aya kadar refikamla Cenevre'ye tekrar avdetimde ikna edebileceğimi zannediyordum.

Bu ara Boyacıköyü'nde, tepede Patrik Yuvakim Efendi'nin köşkünü mobilyasıyla altı aylığına kiralamıştım. İlk çocuğum Hayrettin, bu köşkte dünyaya geldi. Oğlum 1331 senesinde, Rumî 23 Nisan'da (6 Mayıs 1915), yani Hızırüyas günü şafakla doğdu Tesadüf o akşam Enderunî Hafiz Hüsnü Efendi bizde kalmıştı. Kur'an ve mevlid okumakta yekta (tek) idi. Zavallıyı tatlı uykusundan uyandırdım, diğer adamlarımızla ebe ve doktora koşturdum. Zaten kendisini de sevdikleri için, bu

gibi yardımları cân-u gönülden severek yapar idi. Bütün gece, refikamın biran evvel halâs olması (kurtulması) için dua ile meşgul oluyor ve beni teselli ediyordu.

Yedinci günü köşkün büyük salonunda tertib ettiğimiz, mevlide patrik efendinin yeğenlerini, Boyacıköy Rum Kilisesi baş rahibiyle diğer arkadaşlarını ve birçok Hıristiyanları davet ettim. Bu Hıristiyan camiası Hafız Hüsni, Hafız Sami, Hafız Osman, Hafız Receb Efendilerle Enderun'a mensub güzel sesli tevşihantarı kemâl-i huşu ile, ağlayarak dinlediler. Mevlid duasında bizler gibi ellerini kaldırarak "Amin" dediler. Duayı müteakib baş papaz, fasih bir Türkçe ile güzel bir dua okudu, bizler de "Amin" dedik. Merasimin hitamında, hocalarımızla papazlar uyuşdular, dinî mübahaseler açtılar, tatlı muhabbetler edildi, Patrik'in köşkünde okunan bu mevlidin Hıristiyanlar üzerinde bıraktığı manevî ve ruhanî hissi-i te'sirden, bütün Boyacıköy Hıristiyan mahafilinde uzun müddet bahsolundu.

Biz bu köşkü terkedip İsviçre'ye avdet ettikten sonra asker işgal etmiş ve kazaen ateş zuhur ederek bu muhteşem saray yanıp kül olmuştur.

1331 (1915) senesi ilkteşrinine (Ekim'ine) kadar bu köşkle olurduk ve umumi harbin en şiddetli devam ettiği bir devirde tekrar İsviçre'ye avdet ettik. Yola çıkmadan, son defa olarak hocam Cemil'i ikna etmek üzere, Sineklibakkal'a gittim, Cemil, biraz iyice İdi. Sedirin üzerinde oturuyordu. Beni sevinçle karşıladı. Hastalığının mündefi olduğunu (geçtiğini) ve Erenköy'ne, Rahmi Bey'e gideceğini söyledi. Ve böyle harp zamanında yollara tahammül edemeyeceğini fakat Erenköy'nde bir müddet istirahat ettikten sonra, ilk bahara doğru Cenevre'ye geleceğini vaad etti. Ben de kendisiyle vedalaştım ve birkaç gün sonra yine bacanağım Münir'le birlikte Balkan Treni'nde kuryelere mahsus bir kompartımana yerleştik ve Sirkeçiden hareket ettik.

DARÜLELHAN AÇILIYOR

Şimdi, hayatımın ikinci safhasına geçiyorum...

Esbak Washington sefiri Ziya Paşa, Suphi Ziya Bey'in pederi ve Kayınpederim Faik Bey'in bacanağı eski Hariciye Nazırı Reşid Paşa'nın biraderidir. İstanbul'a avdet ettiğimiz zaman, Ziya Paşa'nın riyasetinde, o zamanın ileri gelen musiki üstadlarından hocam Leon Hancıyan Efendi, Rauf Yekta Bey, Ali Rifat Bey, İsmail Hakkı Bey, Hüsameddin Bey, Kâzım Bey, Abdülkadir Bey, Zekâi

Hocazade Ahmed Efendi'den müteşekkil bir musiki encümeni teşkil olunmuş ve "Darülelhan" namı altında bir Türk Musikisi konservatuarı açılması karar altına alınmış idi.

Buraya müsabaka imtihanıyla: Tanbur, kemençe, ney, keman, santur, kanun, lavta, ud muallimleri tayin olunacağını bildirdiler. Beni de bir davetiye ile bu imtihana çağırdılar. Gazi Osman Paşazade Cemal Bey, bana vaktiyle Sultan Selim-i Salis'in (Üçüncü Selim'in) kendi çaldığı tanburunu hediye etmiş idi ki, Cenevre'ye bu tanburu götürmüştüm idim. Avdetle seyahat esnasında Tanburun sapı kırılmış idi. Bilâhare bu tanburu, Prens Yusuf Kemal'e hediye ettim. Çünkü bu muhterem adam, Fahire'ye Baron'un kıymetdar bir kemençesini hediye etmiş idi. Şimdi hususi müzemizde mahfuzdur.

İmtihana iki gün kala, tanburu Beşiktaş'ta meşhur İzmitli'ye tamir ettirmek üzere bıraktım ve iki gün zarfında aldıracağımı bildirdim. İmtihan günü bir adam göndererek tanburu getirdim ve Cağaloğlu'nda bir konakta toplanan hey'et huzuruna çıktım.

İmtihan çoktan başlamış ve o zamanın meşhur tanburülerinden Cemil Bey'in yeğeni Hikmet Bey, ressam Atıf Bey, Kadı Fuad ve daha birkaç zat imtihan olmuşlardı. Beni derhal imtihan salonuna soktular. İmtihan için hazırlanan eserlerin notalarını önüme koydular. Bu eserler, Şakir Ağa'nın Evcara makamında, Ağır Aksak Semai usulünde bestelediği meşhur "Ezûn okur uşşâkına ol gamze-i câdû" şarkısı ile Tanburî Cemil Bey'in Sedaraban Saz Semaisi idi. Şarkı o kadar nağmeli yazılmış idi ki, bir nazarda tanburla icrası hakikaten bir mes'ele idi. Şarkıya başladım, meyandan nakarata geçerken İki gün evvel tamir ettirdiğim tanburun sapı, tekneye yapıştırıldığı yerden ayrılmaya başladı. Tellerle sapın arasındaki mesafe, gittikçe açılıyordu. Bu hal karşısında, alnımdan nohud tanesi gibi ter boşanmağa başladı. İmtihan hey'etine bu arızayı hissettirmeden bu yüklü nağmelerle dolu ağır eseri tavriyla, edasıyla ve muvaffakiyetle sonuna kadar çaldım, Hey'et alkışladı fakat ben bittim ve kırılan tanburu hey'ete arzettim. Hemen diğer bir tanbur getirttiler.

Evcara'dan Şedaraban'a geçiş taksimini ve Sedaraban Semai'yi ateş gibi çalıyordum. Öyle alkışladılar ki. benim bile gözümde yaş geldi. Hey'et meyânında (arasında) samiiin (dinleyici) olarak misafireten bulunan Şehzade Ziyaeddin Efendi yerinden fırladı, elimi sıktı ve bir hatıra olmak üzere kendi kullandığı ve kapağında

pırlantalı "Z" markası ve hanedan arması bulunan platin saatini murassa kösteğiyle beraber bana hediye etti. Bu kıymetli yadigâra herhalde göz değmiş olacak ki, muallim olduktan sonra bir gün kalabalık bir tramvayda soysuz yankesicilerden birine çarptırdım, bir daha izini bulamadım. Hatırladıkça, hâlâ acısını unutamıyorum. Maddî kıymeti ne olursa olsun, fakat manevî kıymeti benim için milyar değerdi. "Allah başka keder vermesin" dedik, geçtik.

Buna benzer diğerk bir hadise daha oldu Benden bir metod istediler. Dört kısımlık mufassal bir tanbur metodu ile nazariyat-ı musiki kitabı yazdım. Bütün makamlarla usuller, misalleriyle, şedleriyle, transpozisyonlariyle ayrı ayrı gösterilmiş, tasnif olunmuş idi. Encümen, bu eserin derhal tab ve neşrine karar verdi. Bir senelik büyük emeklerle meydana gelen bu eser, bir gün zarfında ortadan yok oldu. Nasıf yok oldu, Allah'dan başka kimse bilmez!. Aşıldı, gitti. Bütün encümen hey'eti tarafından, başta Ziya Paşa olmak üzere araştırmalar yapıldı, muallimin ve müstehdimin sorgulara çekildi, koca defter bulunamadı. Günlerce ağladım, müteessir oldum, lanet ettim. Bana, "Allah başka keder vermesin, tekrar yazarsınız" denildi, işte, aradan otuz sene geçtiği halde bir türlü yazmak zevkini hissedemedim.

Münir Nureddin'i, Darülelhan Küme Faslı Hey'eti'nin terfi imtihanında tandım. Mümeyyiz olarak hazır bulunduğum bu imtihan salonuna bir çocuk girdi. Yegâh'dan "Gönül ki aşk ile pürsînde huzur bulur" bestesini hey'el huzurunda okumaya başladığı zaman, kendimden geçtim. Öyle bir eda ile okudu ki, Allah rahmet eylesin İsmail Hakkı Bey dayanamadı, mendilini çıkartıp ağlamaya haşladı. Hey'ete bu halini hissettirmemek için imtihan masasından kalktı, açık olan pencerenin önüne gitti. Ben de kendisini takib ettim ve bayımızı pencereden çıkartarak, eserin sonuna kadar heyecanımızdan ağladık ve istikbalin bu büyük san'atkârını bilâihtiyar alkışladık. İşte, Münir'le arkadaşlığımız bu tarihte başlar.

BU ÖYLE BİR İMTİHAN Kİ

1334 (1918) senesinde, askerlikten bir sene sonrasına te'cil olunmuştum. 1335 (1919) senesinde bazı arkadaşlarını Mabeyn Mızıkası'nda bir müsabaka imtihanı açılacağını, bu imtihana dahil olmamı teşvik ettiler. Bir istida ile müracaat ettim. Mızıkâ kumandam, Miralay Salih Bey namında gayet yakışıklı bir zat idi. Beni görür

görmez:

- "Yavrum, bu imtihan birinci sınıftır. Yani, yüzbaşılık imtihanıdır. Sen, çok gençsin. Sualler ağırdır. Tanburî olduğun için, seni ufak bir sınıfa hafif bîr imtihanla alayım. Burada yavaş yavaş terakki eder, bilâhare terfi edersin" dedi.

"Benim hakkımda İsmail Hakkı Bey size birşey bahsetmedi mi?" sualime karşı:

"Bahsetti, fakat birinci sınıfa değil. Küçük bir sınıfa mükemmel bir İmtihan verebilir dedi. Birinci sınıflık imtihanında, musikinin nazarî kısmına derin vukufu olan yüksek mekteb muallimleri ancak müşkilatla muvaffak olabiliyorlar. Sonra mahcub olmayasın!" dedi.

Bu sözleri, beni çok müteessir etli. Bu teessürle:

"Birinci sınıflık İmtihanına talibim. Mahcub olmayacağıma eminim. Hemen imtihan etmeleri için emir buyurun" dedim.

İki gün sonra. Gümüşsüyü Kışlası'nın imtihan salonuna girdim. Mızıka kumandanının riyasetinde yirmiye müteceviz hey'et-i imtihan toplanmışlar. Reisin sağ tarafında beyaz sakallı, nur yüzlü oturan zat Muallim Üstad Zati Bey idi. Bu hey'ete bir göz attım. Tanıdıklarım: Sersâzende İsmail Hakkı Bey, Kâzım Bey, Zati Bey, Rauf Yekta Bey, Diğerlerinin hiçbirini tanımıyordum. Beni küçük bir sehpanın başına oturtular. Evvelâ, tanburla birbirine aykırı beş makam üzerine beş dakikalık bir taksim istediler. Suallerinin cevaplarım mükemmel muvaffakiyetle tanbur verdi, Tebrik ettiler, Gözüm, Zati Bey'e ilişti. Bu hassas, muhterem ilim adamının gözlerinin yaşarmış olduğunu, yanındaki kumandana hafifçe bu büyük muvaffakiyetimi anlattığını hissettim. Kumandan, mütebessim bir çehre ile bana bakıyordu.

İkinci sual, hiç bilmediğim bir eserin makam ve usulünü tayin ederek notasını yanlışsız ve serî (hızlı) yazmak idi. Bu hey'etten bir yüzbaşı bey karşıma geçti. Bana, bir tabaka nota kâğıdı verdiler. Cebimden mürekkepli kalemi çıkardım. Şu eseri okumaya başladı: "Üsküdar Parkı'nda gördüm, pek beğendim ben seni". Eserin notasını mürekkepli kalemle silintisiz, olarak yedi dakikada yazdım. Tekrar okutmak zahmetini rica etmeye lüzum görmeden, notayı olduğu gibi hey'ete takdim etlim, Beni dışarıya çıkardılar. On on beş dakika kadar bu notayı tedkik ettiler. Sonra tekrar çağırdılar ve tebrik ettiler. Bana bu eseri okuyan Nuri Halil Bey idi -ki elyevm Ankara Radyosu'nda repetitör arkadaşımıdır. Eser de, en son bestelediği

Kürdilihicazkâr makamından basit bir şarkı imiş. Ben bu şarkıyı Mubayyerkürdî zannederek bir perde yüksekte yazmış idim ve Muhayyerkürdî olduğunu da hey'ete isbat ettim ve kabul ettirdim. Notada bir tek yanlış bulamamışlar.

Tekrar sehpanın başına oturtular. Bir nota kâğıdı daha verdiler. Hey'etten bir zat. elinde hazırlamış olduğu senkop, tremolo, vesair bütün müşkilâtlarla dolu bir parçayı terennüm etti. Yine mürekkepli kalemle bilâmüşkilât yazdım. Bir tek hata bulamadılar.

Usullere sıra geldi. Esasen usuller hakkında vâsi malûmatım bulunduğundan, bu suali kolaylıkla cevaplandırdım. Beni çok sıkıştırdılar. Bilhassa Rauf Yekta Bey merhum, yavaş yavaş Darb-ı Fetih'e kadar sordular. Hepsini aruzlarıyla laktı ederek güfte taksimatının usullerin hangi darbına isabet ettiğine varıncaya kadar, sorulan bütün suallerin cevaplarım, misalleriyle, ishal ederek verdim. Bana güftesi doldurulmamış, usulü tayin olunmamış bir nota verdi. Bir gazel kıt'ası yazdırdı ve usulüne göre taksim etmekliğimî emretti.

"Tâbekey hattın ey mehcebînîm yüze çıktı" güftesi darbı fetih beste idi. Taksimatını ve usulünü tayin etlim. Bir tek yanlışım çıkmadı.

İki saat devam eden bu imtihana, benden başka kimsenin cesaret edip girmediğini, kemâl-i iftiharla söyleyebilirim. Başta muhterem Zati Bey olmak üzere, şahitlerimin birçoğu ber hayattır.

Lehu'l-hamd, bütün suallerden tam not aldığımı ve yüzbaşılık rütbesiyle Mızıkai Hümayun İncesaz, Hey'etin "sersâzende muavinliği" unvanıyla tayin olduğumu birkaç gün sonra tebliğ ettiler. 1335 (1919) Ağustos'unda, Yıldız civarında bir kışlaya naklolunan "Mızıkai-i Hümayun" kışlasına devama başladım. Aynı zamanda haftanın muayyen ders günlerinde Darülelhan'a da devam ediyordum ve talebelerimle meşgul oluyordum.

Padişah Vahdeddin Efendi'nin huzurunda verdiğim konserleri bertaraf edeceğim. Bunlar, hususi mahiyettedir. Umumi olarak verdiğim ilk konserimden bir nebze bahsedeceğim.

ŞEHZADEBAŞ'NDA İLK KONSER

İlk konserimi Şehzadebaşı'nda, Ferah Tiyatrosu'nda, bâirâde-i senfiyye malûl gaziler menfaatine, yaldızlı merasim elbiseleriyle verdim.

Bu konseri gözümde o kadar büyütüyordum ki, adeta baygınlık, fenalıklar geçiriyordum. O kadar ağır imtihanlar beni hiç müteessir etmediği halde, yirmi kişilik bir hey'etle sahneye çıkmayı neden zihnimde büyüttüğüme herkes şaşıyordu. Konser gündüz erkeklere, gece kadınlara verilecekti. Ferah Tiyatrosu, lebaleb kadınlarla dolmuş idi. Bu kalabalığı görür görmez, kendimde büyük bir cesaretsizlik, büyük bir heyecan hissettim. Dehşetli bir çarpıntı başladı. Buna da sebep, programda bana bir taksim vermişlerdi. İsmail Hakkı Bey merhum taksimi rica etti ise de, buna ilk perdede cesaret edemeyeceğimi ve kalbimin durabileceğini kendisine ihsas ettirdim.

Mütemadiyen "Validol" alıyordum fakat büsbütün kalbime sıkıntı veriyordu. Ellerim litreye titreye hey'ete refakat ediyordum. Birinci kısmın nihayetinde, hafif bir baygınlık geçirdim. Fakat İsmail Hakkı Bey ikinci fasılda mutlaka taksim yapmamın şart olduğunu, çünkü bazı hanım efendiler tarafından rica edildiğini bildirdi. Hiç unutmam, bana ufak bir Martel konyağıyla iri bir portakal aldırılmış, portakalı ortasından ikiye böldürmüş, iri iki dilim çıkarmış, boşluğuna konyak doldurmuş... Bana bir yudumda bunu içirdi ve iki dilim portakalı yedirdi. Bir-iki dakika sonra bir dilim daha çıkardı, yine içini doldurup içirdi. Perde açılacağı zaman kabuğun içini tekrar konyakla doldurdu ve hepsim içirdi... Beni adam akıllı teskin etti. Bu üçüncü doluyu da yuvarladıktan sonra çarpıntıdan, fenalıktan eser kalmadı.

Perde açıldı. Benim hafif başım dönüyor, fakat neş'e içindeyim Karşımdaki mütebessim, güzel hanımefendilerin bana takdirkâr bakışları zevkime gidiyordu. Hüzzam Peşrevi, beste, ağır semai, sonra derhal taksime girdim. Gençlik bu... Kim bilir ne gibi hülyaların esiri olmuşum ki, kendimi kaybettim. Herhalde kudretine güvendiğim parmaklarım, kalbimdeki hissiyatımın tercümanlık vazifesini hakkıyla ifa ediyordu. Taksim bitti. Fakat hazirun hanımların alkış sesleri, tiz perdeden tatlı tatlı "Yaşa!" sesleri bütün salonda aksediyordu; sonu gelmiyordu. İsmail Hakkı Bey şarkıya girdi fakat, alkış tufanı arasında bu şarkıyı dinleyen yoktu, taksime tekrar devam etmek zorunda kaldım ve kısa cümlelerle karar verdim. Tekrar alkış devam ediyor, ben de o tarihle bestelediğim "Sultanîyegâh Peşrevi'nin iki hanesini solo olarak çaldım. Perde arasında ve konserden sonra birçok hanımefendiler sahneye geldiler, elimi sıktılar, beni her suretle taltif ettiler. Tabii gencim, güzelim de galiba?...

Aynı gece beylere verilen konserde de bir taksimi müteakib yalnız olarak çaldırdıkları saz eserlerinde aynı takdirlerle mazhar olduğumu çok iyi hatırlarım. Çok kadirşinas arkadaşım General Hulusi Alpagut ki, bundan üç-dört ay evveline kadar askerî temyiz mahkemesi azasından idi. Şimdi İstanbul'a başka bir vazife ile tayin olundu o tarihlerde yüzbaşı iken bu konserde bulunmuş. Kıymetli bir hatıra olarak ta o zamandan beri muhafaza etliği program ve notaları, aradan bir çeyrek asırdan çok fazla bir müddet geçtikten sonra Ankara'da fakirhaneyi teşriilerinde bana sırasıyla gösterdiler.

ŞARK MUSİKİ CEMİYETİ

Yine aynı sene, Kadıköyü'nde, Yoğurtçu Çayırı'na nazır eski bir binanın ikinci katında. Ali Rıfat Bey'in riyasetinde, eski arkadaşım Gazi Osman Paşazade Cemal Bey merhum, Üstadım Leon Hancıyan Efendi hanende Hüsameddin Bey, bestekâr Hafız Yusuf Efendi, bizini küçük Münir Nureddin, Kemal Niyazi Bey, Sinekemanî Nuri Bey, Tanburî Faize ilamın, Kemani Eliza, viyolonsel Fuad Şefik merhum vesair birkaç san'atkâr amatörlerden müteşekkil bir hey'et tarafından "Şark Musikisi Cemiyeti" kurulmuş idi.

Bu hey'et, arada sırada Kadıköyü'nde konserler vermekte idi. Diğer vazifelerim, benim cemiyetle alâkadar olmama mani idi. Esasen, Nişantaşındaki konakta ikamet etmekte idim. Kadıköy'e gidip gelmek bir mes'ele idi. Bu müteşebbis cemiyet tarafından hocam merhum Cemil Bey'in "mezar taşı" için tertib ettikleri "Cemil Konserine, davetleri üzerine iştirak ettim. Haricden iştirak edenler meyanında Zekâizade Ahmed Efendi merhum, Cemil Bey'in yeğeni Tanburî Hikmet Bey merhum, Tahsin Bey merhum, Şamili Rıfat Bey'in mahdumları Tanburî Hatif merhum da mevcut idiler. Bu konser, fevkalâde parlak olmuştu. Konser hasılatı iyi bir yekûna balığ oldu.

Fakat ailesinin, Almanya'ya viyolonsel tahsili için giden Mes'ud Cemil'e bu parayı gönderdiğim haber alınca, konsere iştirak ettiğime, kendi hesabıma çok müteessir oldum. Ne tez'ad: Ben Avrupa'ya giderken konservatuvara kat'iiyen devam etmememi ısrar eden hocamın mezar taşına sarfolunacak bir para,

Avrupa'da alafranga tahsilinin temini için "dejenere" refikası tarafından oğlu Mes'ud'a gönderiliyor. Ve bu koca san'atkârın bugün mezarının yeri bile belli değildir!

NİKRİZ'İN HİKAYESİ

1924 senesinde yine bir akşam fasıldan sonra bir semai çalındı ve fasla nihayet verildi. Atatürk, şöyle buyurdular;

-Dikkat ediyorum, fasıllara peşrevle başlanıyor, şarkılar okunuyor, saz semaisi ile bitiriliyor. Fasılların sonunda çalınan saz semailerinin tarzı, aşağı yukarı yekdiğerinin aynı. Dörder hane olarak tertib olunan bu gibi eserlerin, bilhassa saz semailerinin sonları bizlere heyecan verecek, ruhumuzu okşayacak, meselâ bizim zeybek havaları gibi daha kıvrak, zevkimizi okşayan ve bizi zıplatan havalarla tertib edilse idi, millî ruhumuzu daha ziyade okşamaz mıydı? Acaba bestekârlarımız neden bu ciheti göz önünde tutmamışlar?

Gazi'nin bu buluşları harika idi. O ara salon orkestrası konserine başladı. Ben yerimden fırladım, beni çok alâkadar eden bu dahiyane buluş üzerinde derhal bir eser yazmak, emirlerini ve arzularını hemen o anda yerine getirmek için تنها bir yere çekildim. Bir kâğıda o anda tulü eden birçok nağmeleri Hamparsum notasıyla tesbit ettim. Dördüncü haneye, zeybek temposunda bir oyun havası ekledim. Tam on beş dakika gibi kısa bir zamanda meydana getirdiğim bu eseri bir daha gözden geçirdim. Kendim de beğendim. Mükemmel bîr "Nikriz Saz Semaisi" bestelenmişti. Yirminci dakikada salona girdiğim zaman, orkestra dans havalarını çalmakla devanı ediyor, sofrada başında Atatürk maiyetiyle konuşuyordu. Beni görür görmez:

- "Nerede idin?"

"Paşam, emirlerinizi yerine getirmek üzere dışarıya çıkmış idim. Müsaade buyururlarsa, efendimize şimdi bestelediğim bir "Nikriz Saz Semaisi"ni dinleteceğim".

Paşa, hayret içinde idi. Derhal tanburla bu eseri arzetmeye başladım. Alâka ile, dikkat ile takib ediyorlardı. Son hanesine zeybek usulüyle başlar başlamaz:

- "Bravo, aferin evlâdım!.." diyerek, huzurlarında mevcut bulunanlara, bunlar meyanında İnönü de vardı:

- "Haydi bakalım!.., Hepimiz zeybek oynayacağız!..." Tekrar tekrar bu eseri çaldırdılar ve mütemadiyen oynadılar. San'atkâr paraya değil, iltifata muhtaçdır.

- Sene, 1925. Bursa'dayız. Reısicumhurumuz Gümüşsuyu denilen tepedeki "Hünkâr Köşkü"nde ikamet buyuruyorlar. Bizim için de köşkün civarında "Emin Efendi Bahçesi" diye maruf, ormanlar içindeki büyük bir köşkü tahsis ettiler.

Münir ve Mafız Yaşarla birlikte, orada ikamet ediyorduk.

Bilâhare, yani birkaç gün sonra. Mesud'u da müsaadeleriyle İstanbul'dan getirttik Feslerin ilgası bu tarihe tesadüf eder.

Bir akşam, Atatürk'ü ziyaret eden eski Hidiv Abbas Hilmi Paşa şerefine köşkte bîr ziyafet tertib olundu. Hidiv, Bursa kaplıcalarının modern bir tarzda inşasını üzerine almak üzere paşadan istizan için ziyaretine gelmiş. Bize bunun aidiyeti olmadığından, tafsilâtından sarf-ı nazar edeceğim

Ertesi akşam da Hidiv kendi yatına Paşa'ya davet etti. Hep birlikte Mudanya'ya ve yata rakiben Marmara'ya açıldık. Yalın salonunda muhteşem bir sofraya kurulmuş; biz de salonun arkasındaki kütüphanede bir fasl-ı musiki yaptık. Bir Arap, bizi yemeğe davet etti. Münir, Yaşar, Mes'ud'la beraber salondan ayrıldık. Arap bizi baş tarafa götürdü ve başaltı ambarına indirdi. Bir de ne görelim! Bir tahta masa üzeri beş-on çinko tabak, masanın ortasında iki lenger: Nohud ve pilav. Yüzer dirhem ekmek, her tabak başında bir teneke kaşık. İşle, Hidiv hazretlerinin bize lâıyk gördükleri sofraya...

Birkaç gemici, tabaklarında'ki nohudlu pilavı atıştırıyorlar.

Bizi görünce "Faddal... Şarrafna afandına" dediler ve yer gösterdiler.

Mes'ud'la Hafız Yaşar çok acıkmışlardı, Herçibâdâbad davete icabet ettiler, sofraya başına çöktüler. Benim esasen boğazımla o kadar alâkam yoktur. Yemesem de olur.

Arap'a henüz acıkmadığımı söyledim, tersyüzü güverteye çıktım. Münir de beni takip etti. Güvertede dolaşırken Atatürk bizi görmüş, çağırttı. Salona ikimiz de girdik. Henüz sofraya oturmuşlar, yemekler dağılıyordu. Atatürk bize hitaben dedi ki:

- "Siz yemek yemiyor musunuz?"

- "Canımız istemiyor efendim".

Tabii, zekî adam. Derhal işin farkına vardı: "Arkadaşlarımız nerede⁷"

- "Tayfalarla yemek yiyorlar" der demez, Hidiv'e hitaben gayet ciddi ve sert.

- "Hidiv hazretleri! Bu çocuklar memleketimizin en büyük sanatkârlarıdır Benîm yanımda, benim soframda yemek yerler. Sensiz iştahları kapanır. Refik, Türk Musikisi'nin şefidir. Binbaşdır. Diğer arkadaşları eshâb-ı rütbeden münevver insanlardır. Bunu bilmemiz lâzım!..." demesi üzerine, Hidiv'in esmer sureti penbe penbe morlaştı, bin af diledi, sofradan iki Arab'ı kaldırdı, yerlerine bizi oturttu. Diğer arkadaşları çağırtdı, fakat onların her halde kâfi derecede karınlan doymuş olacak ki, bu davete icabet etmediler.

Sofradan kalktdık. Hidiv hazretleri etrafımızda pervane gibi dolaşıyor, bize sigaralar ikram ediyor..."Hafta vapurda saz çalarken ayağımın altına bir yastık koymak zahmetinde bulundular... "Allah rahmet eylesin" diyelim.

İşte, su birkaç misal ile merhum Atatürk'ün o tarihlerde Türk Musikisi'ne karşı olan teveccühlerini ve alâkalarını arzettim. Daha birçok hatıralarım var. Fakat yazacak vaktim de yok, halim de yok.

1924 senesinden 1927 senesine kadar, yani üç seneye yakın. Ankara'da Zeki Bey'in idaresi altında bulunduğum müddet zarfında tamam dokuz kere istifa ettim. Çünkü, itimad edilmez bir arkadaş idi. Bir gün yalandan samimiyet göstermiş ise ertesi gün nikahını değiştirir, ortada ne fol ne yumurta yok iken alâkasız bir şey bahane eder, çağırır, çağırır, tahammül fersa bir hal alırdı.

Hemen her gece, Çankaya'daki köşkte sabahlardım. Sabahleyin eve gelir, yıkanır, elbise değiştirir ve 9'da kışlada hazır bulunurdum. Zeki Bey benim geceyi sabaha kadar uykusuz geçirdiğimi nazar-ı itibare almaz. 9'da kışlada hazır bulunmaya mecbur eder, öğleden sonra da saat üçten beşe kadar tekrar vazife hasında bulunurdum. Hiçbir mazeret kabul etmezdi. Haftalarca yatak yüzü görmediğim vaki idi Sütçü beygiri gibi ayakla uyurdum. Saat beşte vazifeden çıkar, yıkanır, ancak bir saat kadar istirahatden sonra köşke tekrar çağırılır, o gece de kemafissabık sabahlardım. Değme babayiğidin tahammül edemeyeceği bir bayat idi.

- 1927 senesi Kânusanisinde, Kahire müdhiş bir tifoya tutuldu. Tifo nüksetti, başka bir hastalıkla ihtilâl edip septisemiye (zehirlenmeye) çevirdi. Ölümünden nasıl kurtulduğuna, tedavi eden doktorlar da hayret ettiler. Çok şükürler olsun, Allah hana ve evlâdlarına bağışladı. Hastalıktan şifayâb olur olmaz, doktorların tavsiyesiyle icab eden raporlar tanzim olundu. Reiscumhur'un

iradeleriyle İstanbul'a gittik. Erenköyü'nde refikamın eniştesi eski Maliye Nazın Ziya Paşa'nın köşküne refikamı yatırdım. Hastalık geçti fakat müthiş bir filebit yürümesine mani oluyordu. İki ay kadar daha tedaviye muhtaç idi. Bu müddet geçer geçmez Mızıka Kumandanı Zeki Bey Ankara Merkez Kumandanlığına müracaat ederek muamele yaptırmış, bir gün beni İstanbul Merkez Kumandan lığı'na çağırıp divan-ı harbe verildiğimi tebliğ ettiler.

RADYODA İLK GÜNLER

Radyoya intisab ettiğim tarih, İstanbul'a geldiğim 1927 senesindedir. İlk konserimi yalnız tanburla verdim. Radyo neşriyata başlayalı ancak birkaç gün olmuştu. Beni davet ve dalâlet eden, şair Ahmet Haşim Bey merhumdur, ikinci konserimi refikam ile, üçüncü konserimi de Münir Nureddin'le verdim. O tarihten itibaren Mısır'a gidinceye kadar, haftada iki-üç gün. Münir'le konserlerimize devam ettik. Mısır'dan avdette konserlerimiz devam etti. Allah rahmet eyleye bizim üstat Lem'i Bey'e bile radyoda kendi eserlerini okudum.

YENİDEN ATINA'YA

1937 senesinde yine Balıkesir'den başlayarak İzmir'de birkaç konser verdikten sonra, Atina'daki sefirimiz Ruşen Eşref Bey kardeşimizin davetleriyle Münir, refikam ve Kemani Sadi ile beraber bir İtalyan vapuruyla Yunanistan'a gittik.

Orada Reks Tiyatrosu'nda güzel bir konser verdik. Yunanlılar beni taa 1931'den beri tanıdıkları için, bana yine fazla teveccüh gösteriyorlardı. Gazetelerde bütün arkadaşları bîr tarafa bırakarak hep benden bahsetmeleri. Münir kadar beni de müteessir etti.

Konserimizde Ruşen ile birlikte Reiscumhur Metaksas da bulunuyordu, Metaksas'ın ve madamının fevkalâde iltifatlarına mazhar olduk. Bizi tebrik ve konser verdiğimizden dolayı teşekkür ettiler.

Ruşen benim hem akrabamı, hem ufacıktan beri mektep arkadaşımıdır. Çocukluk hayatı hemen hemen bizim evde geçmişti. Küçükken beraber Karagöz oynatırdık. Kaç defa perdeyi tutuşturmuştuk... İstanbul'da, Şehzade başı'ndaki tuluat tiyatrolarına Kel Hasan'a, Şevki'ye, Mtnakyan'a, bilâhare Komik Abdi'ye. Beyoğlu'ndaki

Frenk tiyatrolarına, Sarah Bernard'a vesaireye hep birlikte giderdik. Atina'da şerefimize verdiği ziyafetlerde, bu hatıraları arkadaşlarımıza hikâye etti.

Dönüşte Selanik, Kavala, İskeçe ve Gümülcine'de de birer konser vererek İstanbul'a avdet ettik.

1938 senesi Teşrinevvelinde, İstanbul radyo arkadaşları ile birlikte, Ankara radyosuna tayin olunduk. O tarihten beri her şeye veda ettik. Mahrumiyet içinde, envaî maddî ve manevî sıkıntılara katlanarak meşakkatli bir hayal sürmekte ve çile doldurmaktayız. Allah, encamımızı hayır eyleye. Bizden beterlerini göz önüne getirerek halimize şükredip, her şeyi sineye çekiyoruz...

2. ESERLERİNİN LİSTESİ

MEVLEVİ AYINLERİ

Rast; "Ey çerâğ-ı asman rahmet-İ hakk ber-zemîn" Selmek: "Düş ber dergâh-ı izzet kûs-i sultanî zedem"

İLÂHİ VE NEFESLER:

Buselik /i/ Ey menba-i ihsan

Büzürg /n/ Erenler bezmine girmeyen gönül

Hüzzam /i/ Dururken mucizen meydanda Kur'an

Hüzzam /i/ Tanrını güzelliği içimde yarat

Mahur/i/ Haml-i Meryem'le Mesih'in doğuşuna kıl îman

Rast /i/ Hak serleri hayreyler

Selmek i Dehr pazarında

AZ ESERLERİ:

1. PEŞREVLER:

Acemaşiran, Acemkürdi, Bayati, Besteisfahan, Evcara, Eviç, Hicaz, Hicazkâr, Hisar, Hisarbuselik, Isfahan, Karcığar, Kürdi. Mahur, Nihavehd, Nikriz,, Rast (Medhal), Rast II, Rehavi, Sabazemzeme, Selmek. Sultanîyegâh I Sultaniyegâh II,

Şedaraban, Şehnazbuselik.

2. SAZ SEMAİLERİ:

Acemaşiran, Arazbarbuselik, Bayati, Bayatıfaraban, Bestenigâr, Evcara, Eviç, Hicaz, Hisar, Hisarbuselik, Hüseyini, Hüzam, İsfahan, Karcıgar, Kürdî, Mahur, Müstear, Neva, Nihavend, Nikriz, Rast I, Rast II, Segah, Selmek, Sipih, Suitaniyegâh, Suznâk, Şehnazbuselik, Tabir, Tahirbuselik, Yegâh.

3. SİRTOLAR:

Acemaşiran, Nikriz, Sultaniyegâh.

SÖZ ESERLERİ:

Acemaşiran /ş/ Düşme gör, sevda belâ güzlerdedir.
Acemkürdi /ş/ Geçsek de bu sahilden o rüya bize gülmez
Acemkürdî /ş/ Hep cihan ağlar iken bu lâlí'-i nâ-sâzıma
Acemkürdt /ş/ Her gönülde bir aşk lâzım
Acemkürdî /ş/ Rüzgâr uyumuş, ay dalıyor her taraf ıssız
Acemkürdî /ş/ Son ışıktır dökülen bahtıma son gül açıyor
Anberefşan /ş/ Bir sonbahar hüznü gördüm
Eviçbuselik /ş/ Geçti gönlün nev-babân
Gerdaniye /ş/ Altınım var yüz dirhem
Gerdaniye /ş/ Gözlerimden gitmiyor yanaklarının alı
Gerdaniye /ş/ Ne ağlarsın ela gözlüm?
Gerdaniye /ş/ Sabah güneş doğarken kirpilerin açılır
Gerdaniye /ş/ Vay bana vaylar bana
Gülizar /ş/ Güller açıyor sanki gülerken deneninde
Gülizar /ş/ Lebinde açarken şebnemli bir gül
Hicaz /ş/ Cihanda biricik sevdiğim sensin
Hicaz /ş/ Dur şöyle o güzlerle bana bir daha bak
Hicaz /ş/ Durmadan aksın eğer islerse hergün gözyaşımı
Hicaz, /ş/ Ey benim gonca gülüm
Hicaz/ş/ Geçti rüzgâr gibi solgunluğu bir anda güzün

Hicaz /ş/ Gel bu yaz şöyle Fenerbahçe'de birkaç gün kal
Hicaz /ş/ Göğsümden kaçıp gittin
Hicaz /ş/ Gurbette yaya kaldım
Hicaz *işi* Güzel sana gönül verdini şu âlemde seni sevdim
Hicaz /ş/ Mahmur ufuklarda batan gün gibi ölgün
Hicaz /ş/ Ne hazin âh-u figan kapladı bir anda gönül
Hicaz /ş/ Soldu rüzgâr gibi solgunluğu bir anda yüzün
Hisarbuselik /ş/ Bakdıkça güzel gözlerine coşmadayım âh
Hüseyinî /s/ Ayşe kız, baban nerde?
Hüseyinî/ş/Ben bir ezeli sevdâzedeyim
Hüseyinî /ş/ Birkaçı birleşerek köyün yiğitlerinden (Kız Hüseyin)
Hüseyinî/ş/ Karşıda oturanlar
Hüseyinî/ş/Kimin mecbur-ı hüsn-i ânısın şûh-i şenin kimdir?
Hüseyinî /ş/ Ömrün ezvâkmda aşkın görmemiş esrarını
Hüseyinî /ş/ Yeni bahar çayır-ceinen üstüne
Hüzzam /ş/ Açmadı gönlüm felek tâ bağırimi kan eyledi
Hüzzam /ş/ Akşam oluyor, gönlümün.....
Hüzzam /ş/ Bilmedim, sâhib-vcfâ sandım seni
Hüzzam /ş/ Elaman aileyle cürmüm ey peri
Hüzzam /ş/ Uy hah r-1 safa. sen de nâgâh bilmedin?
Hüzzam /ş/ Felah bulmadı bir türlü derd-ü mihnetten
Hüzzam /ş/ Tez geçse de bir sevgide bin hâtıra vardır
Hüzzam /ş/ Yârin uyulup da gittin a güzel.
Irak /ş/ Bir kâsedir alev dolu gönlüm yana yana
Karcığâr /ş/ Bin renc-ü elem toplanarak ruhuma dolsa
Karcığâr /ş/.Gözlerimden süzülüp akmak için harelenir
Karcığâr /ş/ Ne güzel şöyle yakından hakisin vardı senin
Kürdilihicazkâr /ş/ Beni candan usandırdı cefadan yâr usanmaz mı?
Kürdilihicazkâr /ş/ Gözlerin mavi mine vuruldum perçemine
Kürdilihicazkâr /ş/ Gözyaşlarımı söyle nasıl zaptedeyim ben?
Kürdilihicazkâr /ş/ Hiçbir emelim kalmadı vallahi gönülde
Kürdilihicazkâr /ş/ Titrer yüreğim çeşm-i füsunkârın önünde

Mahur /ş/ Bir neş'e yarat hasta gönül sen de biraz gül
Mahur /ş/ Dün yine günümüz geçti beraber
Mahur /ş/ Ey nâz-u işve velvele-i .sân olan sana
Mahur /ş/ Gökte benim yıldızımsın gecem değil gündüzümsün
Mahur /ş/ Kirpiğine sürme çek kına yak parmağına
Mahur /ş/ Magrih olmuş âfiâba hâbgâh
Mahur /ş/ Ver saki tazelendi derdim bu gece
Mahurbuselik /ş/ Rüya dolu gözlerdedir
Muhayyer /ş/ Her güzel bağından bir gül seçerdi
Neva /ş/ Derdimi saya saya (Kâğıthane Havası)
Neva/ş/ İşveperversin güzelsin şuhsun nâzendesin
Nihavend /ş/ Aklımı başından aldı gözlerin
Ninavend /ş/Beğendim biçimini (Kadıköylü)
Nihavend /ş/ Beni bir lahza dinle ey kara gözlü kuzu (Ne olur?)
Nihavend /ş/ Benim gönlüm bir kelebek (Kelebek)
Nihavend /ş/ Bir yanda bütün güzelliğiyle Boğaz
Nihavend /ş/ Bugün hicrana değil (Temenni)
Nihavend /ş/ Döktüğüm yaşlan elimle silmem (Ne Kaldı?)
Nihavend /ş/ Ey şeh-i hüs-i ân
Nihavend /ş/ Füsünperver sazının dinlesem nağmesini
Nihavend /ş/ Gülmezse yüzün, güncelerin kalbi kan ağlar
Nihavend /ş/ Gün gelmiş tellerine dökülmüştür gözyaşını
Nihavend /ş/ İşvebâzım sevdiğim mâh-peykerim
Nihavend /ş/O fattan dilinin sırrına kandım
Nihavend /ş/ Öldürdü yazık bir gül için
Nihavend /ş/ Ömür yıllar sürer lâkin hayat vuslat denen andır
Nihavend /ş/ Peyâm-ı hüsnüne peymâne gözler
Nihavend /ş/ Sen gönce leb ben teşne hep
Nihavend /ş/ Sen pek güzelsin pek bî-bedelsin
Nihavend /ş/ Seni sevdim yosma fidan
Nihavend /ş/ Son defa ayrılıp gittiği gündü
Nihavend /ş/ Sûrumuz fahr-i sa'd olsun

Nikriz /ş/ Bir görüşte ey peri yandım sana
Nikriz /ş/ Dün geçti yanımdan bir yosma fidan
Nikriz /ş/ Geceler korkutuyor, uyul beni,
Rast /Kâr-ı nâtık/ Tarîk-i rastı sor reh-i aşkın muktezasından
Rast /ş/ Affeyle suçum ey gül-i ter başıma kakma
Rast/ş/ Bazı bir kuş olarak (Seninle Yaşar Gönül)
Rast /ş/ Beni ister ağlat, ister sevindir (Yalnız sana)
Rast/ş/ Benim gönlüm o bir gül ki dikenini yok rengi san
Rast /ş/ Bir alev yağmurudur gözlerinin her bakışı
Rast /ş/ Bir pembe incisin sen, busen ne cicisin sen
Rasi /ş/ Bulan özünü gören yüzünü (Temenni)
Rast /ş/ Ey meh-efrûz cânânımsın benim
Rast /ş/ Ey gönül döndün nihayet sen de bir viraneye
Rast /ş/ Güzelim, duygularım bir umman gibi (askın
Rast /ş/ Hem aldandım, hem aldattım (İtiraf)
Rast /ş/ Nasibin yok der-i lûtfunda melalim hayli
Rast /ş/ O güzel gözlerin aşkıma ağlasa
Rast /s/ Purlâmur cemalek madam
Rast /ş/ Reflârı nazik bî-bedel akranı içre bir mesel
Rast /ş/ Rüyamda bir gece (Gülle Bülbül Efsanesi)
Rast /ş/ Sineler aşkınla inler dideler mahmur olur
Rast /ş/ Siyah gözlerine, kâküllerine (Ayşem)
Rast /ş/ Son badeyi ister ki gönül kolların ezsın
Rast /ş/ Takarlar tüfekleri, asarlar fişekleri
Rast /ş/ Yakdı cihanı âteşin, bir tanesin yoktur eşin
Saba /ş/ Dün seher vaktinde gördüm bağda ol serv-ü mehi
Saba /ş/ Sen söyle ne oldun, yine âvâre mi kaldın?
Saba /ş/ İnsaf el sevdiğim yok mu hiç vebal
Segah /ş/ Âh eden kimdir bu saat kuytuda?
Segah /ş/ Bir zamanlar kucağında yaşardım
Segah /ş/ Düştü enginlere bir ince hüznün (Hazin Teraneler)
Segah /ş/ Gönlümün bâis-i giryanlığı

Segah /ş/ Bir zamanlar kucağında yaşardım
Segah /ş/ Güzelsiniz bahardan, hülûn şukûfe-zardan
Segah/ş/Herkes gitti, yalnız kaldım meyhanede
Segah /ş/ Şeb-tâ-seher nâle-i cangah ile zebûn um
Segah /ş/ Yaşarım aşkını her gün yeniden
Selmek /b/ Ey mürğ-i seher, nâle-i cangah sana kaldı
Selmek /kârcel/ Yandı canını hecr ile
Selmek /ş/ Gurbet elde gam yükünü bağlanın
Sultanibuselik /ş/ Geçti gönlün nev-bahârı
Sultanibuselik /ş/ O yâr bezme geldi kalmadı gitti
Suznâk /ş/ Bitmesin dilde elem gözdeki nem
Suznâk /ş/ Canın kimi isterse görüş, gayrı karışmam
Suznâk /ş/ Her gören derdi seni göklerden inmiş bir melek
Suznâk /ş/ Magrib olmuş âftâbahâbgâh
Suznâk /ş/ O güzel gözlerinin bahrına dil bağlayalı
Suznâk /ş/ Son defa ayrılıp gittiği gündü (Geliniyor)
Şedaraban /ş/ Ben bir ezeli sevdâzedeyim
Şedaraban /ş/ Farkı yok bir cennet-âbâdın bugün viraneden
Şedaraban /ş/ Gün öldü karanlıklar uzak (Sevgilime)
Şedaraban/ş/ Her vaade kanmışım, her söze inanmışım
Şedaraban /ş/ Kız, gözlerin ne güzel, bak/ş/ar in ne derin
Şedaraban /ş/ Sen gül dalında gönce
Tahirbuselik /ş/ Canlandı hayâlimde o şuh sazı elinde
Uşşak /ş/ Bahar rüzgârında bir fidan gibi
Uşşak /ş/ Bekliyorum günlerdir, gelmiyorsun a güzel
Uşşak /ş/ Çal neyi neyzen baba çal (Neyzen Baba)
Uşşak /ş/Kapma düşen benim
Uşşak /ş/ Kız burun de şalına gel salına salına
Uşşak /ş/ Seneler geçti, haber yok senden
Uşşak /ş/ O harap mabede ben bekçi olup kalmalıyım
Uşşak /ş/ Yarım güler güller açar
Yegâh /ş/ Dudağımdan kıskanıp adını anamadım (Müsvedde halinde)

Zavil /ş/ O siyah gözleri sürmeleyenler

FANTEZİLER:

- Asker oldum piyade
- Bana çapkın kız derler (Serkeş kız)
- Bana serhoş kız derler (Serhoş kız)
- Bir elleme kömürsün (Arap kızı)
- Falcı Kadın
- Fitne-i aşk-ı emel rûh-ı revândır dediler
- Hasret ne zormuş aman (İtfaiye)
- İçim yanıyor, kalbim kanıyor (Zehra)
- Kadın asker olunca
- Senin için daracık
- Usanç
- Yemişçi kız

MARŞLAR:

- "Atatürk Marşı"; "Maveradan seslenen Kemâl'imiz var bizim"
- "Fenerbahçe Kulübü" Marşı.
- "Gençlik Ata İzinde" Marşı.
- "Uygar Işıklı Yolda" Marşı
- "Vatanını Temiz Tut Yeşili Korum" Marşı.
- "Ziraat Odaları Marşı": "Çiftçileriz, çiftimizden rahmet yağar toprağa"
- Rast Atatürk Mersiyesi: "Büyük Türk neslinin bir tek Kemâl'i"
- Rast Marş: "Ma'mûre yurtlarımızdan çıkan siyah duman"
- "Türk Çocukları" Marşı: "Türk çocukları Türk çocukları, gözler ilerde haşlar yukarı". Güftesi öğretmen Muazzez hanıma ait olan eser, 1935'te 15. ilk mektep marşı olarak bestelenmiştir.

REKLAM MÜZİKLERİ

- LÜKS TUVALET SABUNU
- VİTA: "Hanım dükkâna daldı gözü Vita'da kaldı" (Uşşak)

- VİTA: "Vita'yı tattım yemeğe kattım" (Segah)

Blumenthal plak şirketiyle 21 Haziran 1931 günü imzalanan mukavele uyarınca notaları teslim edilen, ancak plağa doldurulmadıkları gibi notaları da geri verilmeyen parçalardan makamları belli olanlar:

Acemkürdî: "Ne kadar güzeldi...". Gerdaniye: "Şanına beni.."; Hicaz: "O nezih..", "Saz şairleri" "Tende canım..."; Hicazkâr: "Koynumda seni..."; Hüseyini: "Çiçekler dağılmış..". Söyleyin o yâre"; Hüzzam: "Aguşuma bir...", "Başladım feryada", "Sen gücenmişsin..."; Karcığâr: "Zehrolsa.. "; Kürdilihicazkâr: "At elinden...", "Köy dilberi". Mahur: "Güzellik sânın.."; Muhayyer: "Dağıtır...": Nihavend: "Ben arzedeyim...". "Seni severim...", "Ruhum emelim...", "Sadabad": Rast: "Ağlar sorarım...", "Bahardan bir ses": Saba: "Derd-i aşkınla..."; Segah: "Ninni"; Suzinak: "Kalbimdeki aşk": Tahir: "Bir daha..."; Uşşak, "Aguşu nez'inde...", "Herkes daha...

Aynı sözleşmeye dahil parçalardan makamları belli olmayanlar: dönmekse meramın ağlayıp dertleşelim", "Bir su içtim". "Biz ol âşıkmanız kim dağımız merhem kabul etmez", "Bulutlardan beyazsın, kuşlardan yaramazsın", "Çiçekler, kelebekler",

"Derde yan, derdime yan", "Dönsek mi bu aşkın şakağından?", "Erisin, çürüsün meleğim zâreden diller", "Ey garip bülbül, diyarın kandedir?", "Geçti hayâl içinde bunca yıl gün gibi", "Gül açıl koynumda ruhum sevdiğim güller gibi", "Gök rengi güzel gözlerinin", "Gönül hem devay-i mutlak ister", "Meftun oldu dil", "Nice bir sevmeyeyim", "O ilâhi sevgiye aşkı cemedemiz", "Oldu eskim gülsen ârây-i heves cûler gibi", "Ömrün ezvakında", "Pek narindir ince belin". "Sen söyle ne oldun yine âvâre mi kaldın", "Sevdâzedeyim, külbe-i ahzanımı gel gör".

SONUÇ

Tanburi Refik Fersan; Klasik Türk Mûsikîsi'ni günümüze en doğru şekilde yansıtan bestekarlarımızdan biridir.

Bestelediği eserlerle bestekârlık vasfı, tanburilik vasfının önüne geçmiştir. Çok ince bir ruh yapısına sahip olan bestekarımız, eserlerinde çok ilginç motifler kullanmış, soru – cevap kavramını mûsikîye kazandırmıştır. Bir çok eserinde farklı tınlar, lezzetler vardır ama hiçbir zaman mûsikî kurallarını ihlal etmemiştir.

Türk mûsikîsinin makamsal yapısını eserleriyle günümüze taşımıştır.

Bir çok formda eseri vardır. Eserlerindeki her müzik cümlesi sade, zarif aynı zamanda muhteşem melodik kuruluşlarıyla örtülüdür.

Şarkı ve beste formunun yanı sıra marş ve reklam müzikleri de bestelemiştir.

KAYNAKÇA

AKÜ Devlet Konservatuvarı Nota Arşivi.

BARDAKÇI, Murat, Refik Fersan ve Hatıraları, Mart, 1995, Pan Yayıncılık.
Barbaros Bulvarı 74/4 Beşiktaş 80700, İSTANBUL.

ERDİNÇ, Çelikkol, Türk Musikisi Bilgileri II, Ocak, 2000, F. Özsan
Matbaacılık, BURSA.

KARADENİZ, M. Ekrem, Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları, Türk İş
Bankası Kültür Yayınları, 1979, ANKARA.

ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük "Türk Musikisi Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı
Yayınları, 1990, ANKARA.

Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı, Tanburi Refik Fersan, 10079
07.09.1969 Beyoğlu, İSTANBUL.

Türk Musikisi Klasiklerinden, İstanbul - Hüsnü Tabiat Matbaası, 1954 -
İstanbul Belediye Konservatuvarı Neşriyatı, İSTANBUL

Türk Musikisi Klasikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983, TC Kültür ve
Turizm Bakanlığı Türk Musikisi Klasikleri Yayınları : 426, İSTANBUL.

REFİK FERSAN'IN HAYATI, ESERLERİ, BESTECİLİĞİ

Tuğba AKÇAY
Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Doç. Dr. Nikolay DUMSEV

Afyonkarahisar
2005